نظارگیان اولی الابصار متجلی گردانیدند اکنون بتوفیق ایزدی و عنایت خداوندی رساله از ازالة الخطر عن مسائل الباقر
و الحظر را که مشتمل بر مضامین متنوعه بود برنهج مقالات توزیع کرده برای تصحیح اقلام منظر فیض اثر جناب صفتمآب
کاشف دقائق علوم نقلیه و واقف حقائق فنون عقلیه محیط در زخر زواباب قلزم جواهر و اهر درایات مولانا
و مقتدانا الحاج المفسر المحدث الفقیه ابوالبرکات رکن الدین محمد المشتهر بجناب مولوی تراب علی صاحب لازال مدرار
فیضه شجاعا و بحارکرده مواجا در گزرانیدند چون هریک مقاله مشتمل بر افادات احکام جداگانه بود لهذا در طبع
هم جدا جدا نمود پس تحتستین مقاله اولی را که بریان حلت و حرمت نان پاو و تاری و افیون و بنگ و حقه و برنج اشتمال دارد بزیور
طبع آراسته بخشم مشتاقان جلوه داده شد امید از بزرگان که چون بمطالعه اش خط وافی بردارند این خاکسار
را بدعای بهبودی دنیا و آخرت یاد آرند اللهم وفقنا لما تحب و ترضی و اجعل آخرتنا خیرا من اولی

تشویق تائقان دانش و فرهنگ فهرست مقاله اولی متضمن مسائل

کراهت تحریمی حقه و حرمت نان پاو و جوز و افیون و چرس و بنگ

سوال از نجاست و حرمت نان پاو حلت آن جواب صحیح مثبت حرمت و نجاست نان پاو از
مولوی علی احمد فاضل علیه الغفران و خط بحر العلوم مولانا عبد العلی مرحوم و دیگر علمای اعلام
مؤید جواب مولوی علی احمد یعنی حرمت نان پاو بتوضیح تمام تقریر دلپذیر مولوی رشید الدین خان
در حرمت نان پاو معه ادله مسکت منکران مبین اسکار تاری و آب شاخ نارجیل تحریر
میرزا رضی الدین خان خالی از خشو و تطویل سوال حلت و حرمت حقه و استفسار صحت حدیث
من اکل تحیر افزای مفتیان و حیرت ده عاملان باعمل بیان کراهت تحریمی حقه و عدم صحت حدیث
مذکور جواب خاتم المحققین حضرت شاه عبد العزیز مغفور رساله طویله عربیه مشتمل بر عبارات نفیسه
در مسئله اباحت حقه مدلل بدلایل خمسه رساله عربیه مولوی عبد الواحد محتوی بر عبارت فصیح
رد رساله سابقه منظور تحریم صریح رساله عربیه مولوی رشید الدین خان منظور مشتمل بر جواب دو مسئله حسب ارشاد
جناب مولانا شاه عبد العزیز مبرهن مسئله اولی در حرمت استعمال تنباکو خواه بخوردن باشند خواه بکشیدن
و خواه بر بختن در بینی جواب معظم الیه بابطال حرمت استعمال تنباکو و در حقه اثبات کراهت تحریمی

مسئلہ خانیہ در جواز گرفتن سود و بیعاد مرقوم مسطور و جواب بعد و دیگر دون حیلہ غیر صریحہ و بایراد و حجت صریحہ و اثبات تحریر رشید المتکلمین از و مستظہر مولانا حضرت شاہ عبد العزیز خانقاہ المفسرین تحسین تحقیق جناب مولوی رشید الدین خان صاحب بجواب مولانا شاہ رفیع الدین اسکندر پوری تحقیق تاجکان سوال از حرمت و حلت افیون و حملہ سبات و جواب خوردن سبات و مسکرات و مفترات و محذورات مثل سائر محرمات بیدلیل رسا از خود بیدلیل بشہر ہا دلائل مستدلہ بحرمت خوردن افیون و شہد مانع و مثال آنکہ بیاید ناآگاہان و در راز علم و فرہنگ تحریر بدیع النظیر حضرت پناہ عبد العزیز در حرمت افیون و حملہ سبات و تصحیح حرمت حقہ بیان خمر کتاب تحریر پر حواشی انوار البرکات مزین بکمال آب و تاب

سوال

در معمورات کرنانک و بنگالہ و غیرہا خمیر نانہا بنا بر حیلی سکر کہ متعارف ست بسا نزد آن نانہا حلال ست یا حرام بعض جواب بقول بعضی علمای ہند نانہا نیز حلال ست تا قول جمہور کہ گفتہ قلیل ہر سکر حرام ست و علیہ الفتوی و ہم بعض مذہب حنفی ازین جواب نظر ست زیرا کہ فتوی نہ کور در سکر خالص ست نہ در نان کہ حلت فتوی در ان منتفی ست و در زمین نان از اسباب فتوی بتحقیق استظہار حرمت و سخا ست و در خصوصت چہار سبب بلکہ شش در برکانی ست موجود اند و مسلم اند نزد امام محمد مرجع پس بنا بر یہ فتوی بر مثل نان باشد **اول** سبب عدم ثبوت مواد فی بقول اشہین مرجح **دوم** تغیر ست بالکلیہ فاکہ و غیر بعض بر اصابون کشند پاک میشود بقول محمد مرجح و بہ یفتی **سوم** مستہلک شدن نادر صلے ست چنانکہ طیب مستہلک در طعام حرام نیست بر حکم **چہارم** در بازار و غیر و عموم بلوی ست چنانکہ زاد تغذیہ و ضروت طاہر ست تا نجس نشوند نانہا در غالب اعصار کہ چہ در انہا نجاست ہم بسیار ست و در قال سکر و سپورت نادر میل آب و نمک سبب تخمیر نمی تواند شد چنانچہ نان او در خمر شرکت بعدہ در سکر کہ اندازہ حلال میشود در اصلاح نان آن نمی تواند و چنانچہ حصات برای تقوم قصہای باشد نہادن لب بر ضباب لایاس ست و مثل چہ نہ رای بان الخ ازین دو جواب کہ امیر ست بدو نوع جواب **اول** صحیح ست چرا کہ در صحیح بخاری و مسلم از امیر المومنین عمر رضی

إِنَّهُ خَطَبَ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ حُرِّمَتْ

بتحقیق خطبه خواند عمر بر منبر پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم پس گفت آگاه باشید که بتحقیق شراب حرام کرده شد

وَهِيَ مِنْ خَمْسَةٍ مِنَ الْعِنَبِ وَالتَّمْرِ وَالْعَسَلِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ

وآن از پنج چیز ست از انگور وخرما و شهد و گندم و جو و خمر چیزیست که بپوشد عقل را

ولین خطبه در محضر صحابه کبار مثل امیر المؤمنین علی و ابن عباس و ابن مسعود و امثال ایشان رضی الله عنهم بود و این خطبه ناطق ست باینکه خمر که محرم گشته در قرآن مجید مراد از ان ما خامر العقل ست و اولا ذکر اشیای خمسه نمود زیرا که دران زمان در عرب خمر از اشیای خمسه میگرفتند و بعد ذکر اشیای خمسه حقیقة عامه ذکر فرمود که الخمر ما خامر العقل و این حد جامع ست مر جمیع اشربه مسکره را پس همه اشربه مسکره خمر اند و نیز مؤید این ست حدیث کل مسکر خمر رواه مسلم و این معنی خمر ست خواه لفظ خمر دران حقیقة لغویه باشد یا منقول شرعی که فخر الاسلام آنرا مجاز نام می نهد لا نیست بیان معنی مراد از آیه کریمه و روایت کرده است بخاری از ابن عمر که نازل شد تحریم خمر و بر ستیکه در مدینه بود درین روز ها پنج اشربه و نبود دران اشربه شراب عنب و این نص ست بر انکه در آیه تحریم خمر مراد از خمر عام ست بهر اشربه مسکره اگرچه از عنب نباشد و اطلاق خمر بر ین معنی در شرع وارد ست خواه در لغت موضوع باشد برای آن یا نه پس از بیان شارح معنی مراد از آیه تحریم جمیع اشربه مسکره و بودن آنها خمر قطعی گردید چنانچه در اصول فقه مذکور ست که معنی مبین به بیان شارع قطعی میگردد و چون تناول خمر مر جمیع اشربه مسکره را منقطوع بود علمای کرام و مشائخ عظام حکم کردند که تخصیص خمر بار عنب خطاست و مجتهد خطا نمیکند و فتوی دادند بر قول امام محمد رح چنانچه در کتب معتبره مذکور ست مثل نهایه شرح هدایه و زیلعی شرح کنز و عینی شرح کنز و فتاوی عالمگیری و در المختار از بزازیه و ملتقی و شرح وهبانیه فتوی بر قول امام محمد رح در باب مسکرات نقل کرده و ذکر آن همه طولی دارد

مکرر عبارت عینی که مشتمل بر حدیث شریف ست بنظر گاذکر مینمایم

قَالَ مُحَمَّدٌ رح وَالثَّلَاثَةُ كُلُّ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ مِنْ أَيِّ نَوْعٍ

گفت امام محمد رح و سه شراب هر انچه بسکر آرد بیشتر آن پس اندکی حرام ست از هر قسم

كَانَ لِقَوْلِهٖ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ رَوَاهُ

کہ باشد برائے قول آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر مسکر شراب ست و ہر مسکر حرام ست روایت کرد

مُسْلِمٌ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّهٗ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا اَسْكَرَ كَثِيْرُهٗ

مسلم و از عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما مروی ست کہ تحقیق آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود آنچہ مسکر آرد بسیار او

فَقَلِيْلُهٗ حَرَامٌ رَوَاهُ اَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارَقُطْنِيُّ وَصَحَّحَهٗ وَالْفَتْوٰى

پس مسکر وی حرام ست روایت کرد ابن ماجہ و امام احمد و ابن ماجہ و دار قطنی و صحیح کرد آن را و فتوے

عَلٰى قَوْلِ مُحَمَّدٍ رح مشائخ و ہبانیہ درین باب روایت شیخین ہم نقل کردہ منظوم ساختہ شعر

وَفِيْ عَصْرِنَا فَاخْتِيْرَ قَوْلُ مُحَمَّدٍ رح طَلَاقًا لِمَنْ مِنْ مُسْكِرِ الْحَبِّ يُسْكَرُ

در زمانہ ما ایں اختیار کردہ شد و حکم را قرار کردند طلاق را برائے کسی کہ از مسکر حبہ دانہ مست می شود

وَعَنْ كُلِّهِمْ يُرْوٰى وَاَفْتٰى مُحَمَّدٌ ۞ بِتَحْرِيْمِ مَا قَدْ قَلَّ وَهُوَ الْمُحَرَّرُ

و از ہمہ آنہا روایت کردہ شد و فتوی داد محمد بتحریم آنچہ کہ تحقیق اندک باشد و حال آنکہ او مست نشود

و در فتاوی قاضی خان گفتہ قَالَ مُحَمَّدٌ رح كُلُّ مَا يُحَرِّمُ مُسْكِرُهٗ اِذَا

در کتاب الاشربہ گفت امام محمد رح ہر آنچہ کہ حرام باشد نوشیدنی او چون

اَصَابَ الثَّوْبَ اَكْثَرَ مِنْ قَدْرِ الدِّرْهَمِ يَمْنَعُ جَوَازَ الصَّلٰوةِ

برسد جامہ را بیشتر از مقدار یک درہم منع میکند جواز نماز را

و در فتاوی عالمگیری نیز ہمچنین گفتہ و در در مختار از ملتقی نیز بنحو آن نقل کردہ و در شرح مواہب الرحمان

بعد انکہ متن فتوی بر قول محمد نقل کردہ دلائل امام محمد بتفصیل بیان مینماید و در دلیل حرمت مثلث میگوید

لِاَنَّ الْمُثَلَّثَ بَعْدَ مَا اشْتَدَّ حَرَامٌ خَمْرٌ اِلَّا اَنَّ الْخَمْرَ اِنَّمَا سُمِّيَ بِهٰذَا

چہ تحقیق شراب مثلث بعد شدید شدن میگردد شراب چرا کہ تحقیق خمر جز ازین نیست کہ نامیدہ شد باین

الْاِسْمِ لِاَنَّهٗ نِيْءٌ لَا تَشْتَهِيْ اَنْ تَعْصِرَ اَحَدٌ لَا يُسَمّٰى خَمْرًا وَاِنَّمَا

نام نہ برائے بودن او خام آیا نمی بینے کہ شیرۂ انگور شیریں نامیدہ نمی شود خمر و خون نیست کہ

سُمِّيَتْ خَمْرًا لِمَعْنًى مُخَامِرٍ لِلْعَقْلِ وَذٰلِكَ مَوْجُوْدٌ فِي سَائِرِ

نامیدہ شد خمر بجہت معنی مستتر کردن او عقل را و آن موجود ست در ہمہ

الْاَشْرِبَةِ الْمُسْكِرَةِ وَقَدْ سَمَّاهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

شرابہای مست کنندہ و بتحقیق نامید آنرا رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم

خَمْرًا وَلَوْ سَمَّاهُ اَحَدٌ مِنْ اَهْلِ اللُّغَةِ لَكَانَ يُسْتَدَلُّ بِقَوْلِهٖ عَلٰى اَشْيَاءَ

خمر و اگر می نامید آنرا کسی از اہل لغت ہر آئینہ می بود کہ دلیل گرفتہ می شد بقولش بر ثابت کردن او

هٰذَا الْاِسْمَ فَاِذَا سَمَّاهُ صَاحِبُ الشَّرْعِ وَهُوَ اَفْصَحُ الْعَرَبِ كَانَ اَوْلٰى

این نام را پس چون نامید او را صاحب شرع و حال آنکہ او فصیح ترعرب ست باشد کہ این تسمیہ اولی

پس ازین نقول معتبرہ معلوم شد کہ نزد امام محمد رح نار جیلی و مینا ہی و نار ی ہمہ خمر اند حقیقۃ و نجس غلیظ مثل بول و فتوی بر قول محمد رح ست و در کتب اصول فقہ مذکور ست کہ چون تحریم مضاف شود سوی اعیان مثل حرمت الخمر دلالت میکند بر خروج محل از صلوح فعل پس خمر خارج شد از صلوح استعمال و شرب آن پس نجس گردید و ہمچنین جمیع اشربہ مسکرہ و آنچہ از شیخین می آرند عدم تحریم قلیل از اشربہ مقطوع الخطاست و ذکر آن مثل ذکر جواز صلوۃ بخواندن ترجمہ قرآن در صلوۃ و خود ناقلین در کتب اصول میفرمایند کہ مقطوع الخطاست و صحیح گشتہ رجوع از ان اما بنا بر روایتی کہ شارح و ہبانیہ نقل نمودہ نزد شیخین نیز حرام ست قلیل و کثیر آن و نجس غلیظ ست چرا کہ فتوی محققین در اشربہ محرمہ بر روایت نجس غلیظ ست چنانچہ در بحر الرائق و فتاوی عالمگیری نقل نمودہ و فرق نیست درمیان خمر و اشربہ محرمہ در نجاست ہمہ مثل بول نجس و غلیظ اند و فتوی بر ین روایت ست در بحر الرائق گفتہ

وَيَنْبَغِي تَرْجِيْحُ التَّغْلِيْظِ لِلْاَصْلِ الْمُتَقَدِّمِ كَمَا لَا يَخْفٰى فَلَا فَرْقَ بَيْنَ الْخَمْرِ وَ

و سزاوار ست ترجیح تغلیظ بنا بر اصلے کہ مقدم شد چنانکہ پوشیدہ نیست و نیست فرقی میان شراب و

غَيْرِهَا وَاَنَّ مَا تَوَهَّمُوْهُ مِنْ اَنَّ حُرْمَةَ هٰذِهِ الْاَشْرِبَةِ ظَنِّيَّةٌ فَاَنَّمَا هُوَ فِي غَيْرِ مَا بَيَّنَّا

غیر ہا و آنچہ متوہم شدند کہ حرمت این اشربہ ظنی ست پس نجاست غلیظ نباشد توہم فاسد ست در غیر آن چنانچہ بیان کردہ شد کہ حرمت اشربہ مسکرہ قطعی ست و اگر کسی گوید چون حرمت اشربہ قطعی ست پس اجتہاد را دران مساغ نباشد و منکر آن آثم گردد گوئیم قطعی بر دو وجہ ست یکی آنکہ قطعیت آن ضروری

باشد دوم آنکه قطعیت آن نظری باشد و مسئلهٔ ما قطعیت قبل تأمل شهید ثانی است انکار آن باجتهاد موجب اثم نیست و وجه اول قطعی محل اجتهاد نیست و انکار آن موجب اثم ست و بودن همه اشتراک عمر و محرم قطعی ست بر وجه دوم که بعد ملاحظهٔ دلائل قطع پیدا میشود و علم بودن خلاف آن خطاست یقین پیدا میشود و بطرق تنزل

كَوْنُ الْحُرْمَةِ مُتَيَقَّنًا لَيْسَتْ قَطْعِيَّةً لَا يُوجِبُ التَّخْفِيفَ لِأَنَّ دَلِيلَ التَّغْلِيظِ

بودن حرمت دران نیست یعنی موجب نمی شود تخفیف را چرا که تحقیق دلیل تغلیظ

لَا يُشْتَرَطُ أَنْ يَكُونَ قَطْعِيًّا وَالْمُتُونُ صَدَّرُوا بِهِ بَعْدَ ذِكْرِ النَّجَاسَاتِ الْغَلِيظَةِ لِأَنَّهَا

شرط کرده نشده اینکه باشد یعنی بعد ذکر کردن نجاستهای غلیظه چه آنکه

ثَبَتَتْ بِدَلِيلٍ مَقْطُوعٍ بِهِ يُقَالُ فِي فَتْحِ الْقَدِيرِ مَعْنَاهُ مَقْطُوعٌ بِوُجُوبِ الْعَمَلِ بِهِ

تحقیق بنجاستها ثابت می شود بدلیل که یقین کرده شود بوی پس گفت در فتح القدیر معنیش اینکه قطع کرده شده است بوجوب عمل بوے

فَالْعَمَلُ بِالظَّنِّيِّ وَاجِبٌ قَطْعًا فِي الْفُرُوعِ وَإِنْ كَانَ نَفْسُ وُجُوبِهِ مُقْتَضَاهُ ظَنِّيًّا

پس عمل بدلیل ظنی واجب ست یقیناً در فروع اگر چه خود وجوب مقتضای وی ظنی ست

پس معلوم شد که در عمل فرق نیست در ظنی و قطعی پس بنابرین اجتناب از قطعیات لازم ست از ظنیات نیز و در باب خمر روایات مصرحه در کتب معتبره آمده اند که اگر در خمیر افتد خوردن آن نان حرام ست پس ازین روایات حکم ناظر جلیلی و غیره از اشتراک محرمه نیز معلوم شد و فقها که ترک نموده اند دیگر اشیاء را برای انکه احتیاط نیست که همه را مساوی الحکم شمارند بیان یکی کافی ست نه برای انکه فرق ست میان آنها در فتاوی

قَاضِي خَانْ گفته بِخِلَافِ الدَّقِيقِ إِذَا عُجِنَ بِخَمْرٍ وَخُبِزَ فَإِنَّهُ يَكُونُ نَجِسًا وَكَذَا

بخلاف آرد وقتیکه خمیر کرده شود بشراب و نان پخته شود پس تحقیق آن نان می باشد نجس و

يَطْهُرُ لِأَنَّ مَا فِي الْعَجِينِ مِنْ أَجْزَاءِ الْخَمْرِ لَمْ يَصِرْ خَلًّا بِالْخَمِيرِ فَلَا يَطْهُرُ

پاک نمی شود چه تحقیق آنچه در خمیر ست از اجزاے شراب نگردیده سرکه بسبب خمیر پس پاک نمی شود

و در فتاوی عالمگیری گفته إِذَا عُجِنَ الدَّقِيقُ بِالْخَمْرِ لَا يُؤْكَلُ و در محیط برهانی گفته

چون خمیر کرده شود آرد بشراب خورده نشود

الدّقیق اذا اصابه خمر لم یؤکل ولیس لهذا حیلة

آرد وقتیکه برسد او را شراب خورده نشود و نیست برای این حیله یعنی هیچ حیله خورده نشود وجه او نجس است

پس بعد آمدن روایات مصرحه از علمای اعلام هیچ شک و شبهه باقی نماند و قیاسات فاسده و شبهات کاسده نمودن جائز نیست و جواب ثانی مردود و باطل ست بدلالتها چرا که چون نار جیلی حقیقة خمر گردید هیچ اشکال باقی نماند اما بطریق تبرع و تنزل آنرا بتفصیل باطل میکند و لیل اول تعارف را گفته و حال آنکه در کتب اصول الفقه مذکور ست که تعارف و تعامل را اعتبار نیست مگر در تعامل صدر اول تا قرن ثالث و بعد قرن ثالث خمق شیوع یافته پس تعامل این زمان چگونه حجت باشد و تعارف صرف موجب حلت حرام نمی گردد مگر آنکه تبرک آن حرج نزد علمای صدر اول متحقق شده و الا بسیار حرام درین زمانه فاسده شیوع یافته و متعارف گشته همه حلال شوند و لیس فلیس و آنکه قیاس بر صابون نموده اند باطل ست چرا که در صابون انقلاب واقع شده و انقلاب موجب طهارت ست نزد محققین چنانچه در بحر الرائق آنرا از مطهرات شمرده و گفته السّابع انقلاب العین فان کان فی الخمر فلا خلاف فی

هفتم تبدیل شدن ذات ست پس اگر باشد انقلاب در شراب پس نیست اختلاف در

الطّهارة وان کان فی غیره کالمیتة فی الملحة فیصیر ملحا یؤکل

طهارت و اگر باشد انقلاب در غیر خمر مانند مردار در کان نمک پس کرده نمک خورده شود

الخ و پر ظاهر ست که آرد را بخمر منقلب بماهیت دیگر نمیشود و هیچ عاقل آنرا پسند نخواهد کرد اگر اینچنین تغیر موجب طهارت گردد پس نجسی را که با تش گرم کنند طاهر شود مثلا اگر کسی قدری بول در آرد اندازد و نان پز دهر گز کسی نخورد و حکم نخواهد کرد پس نار جیلی چه خصوصیت دارد که بخمر طاهر شود اگر بخمر طهارت حاصل شدی این قدر روایات کثیره و بیانات متکاثره مجنون بخمر نمی آمدند و علما بحلت و طهارت آن حکم نمیفرمودند و فرق درمیان خمر و غیره باطل ست بما سبق و بدلیل آنکه در صابون که مقیس علیه ست تفصیل ننموده اند بهر نجسی که روغن صابون نجس شود صابون طاهر خواهد شد و قیاس بر لیه قیاس نجس بر طاهر و هو لا یجوز و آنکه قیاس بر مادورش و عذره نموده در مادورش و انقلاب که موجب طهارت ست موجود ست و در ما نحن فیه انقلاب نیست زوال سکر و صورت نار جیلی به نمک و آب که موجب حلت گردانیده باطل ست چرا که اگر اینچنین می بود علما بحرمت نانی که از خمر خمیر کرده باشند حکم نمیفرمودند که دران هم آب و نمک می اندازند و نار جیلی خصوصیتی ندارد باین حکم و آنکه بر بین مدعا شاهد از نانی آورده

جائز نیشود و آن

بالبنی حرام ۱۲

مستحلک ست بخلاف طبخی که خمر در ان حلال ست

گر آنرا در خمر تر کرده باشند و در سرکه اندازند حلال میشود مغلطه ایست چرا که فرق هست در میان آنکه
انار جیلی تمیز کنند و از ناپاکی تر کرده در سرکه اندازند زیرا که در صورت اول چون نار جیلی در آب و سرکه مستهلک گردید
و آب در انجس ساخته و نجاست آن مستقر گشته پس طهارت آن ممکن نیست چنانکه بالا از محیط ذکر کرده شده که گفته و لیس لها
حیلة مگر آنکه منقلب شود یا بیت دیگر اعنی آنرا بسوزانند خاکستر سازند آنوقت طاهر خواهد شد و در صورت ثانی از اجزاء خمر مستهلکه
نرسیده پس هرگاه که در سرکه اندازند سرکه آن اجزاء را منقلب بخود ساخت که سرکه را اینچنین خاصیت هست
و آن نان طاهر گردید پس خلطی انتفاعی ظاهر شد و در ینابیع و غیاث و بسیار مبنی اند بر همین فرق چنانکه در محیط گفته
نَحْوُ اِذَا وَقَعَ رَغِيفٌ مِنَ الْخَمِيرِ الْمَعْجُونِ بِالْخَمْرِ وَقَعَ فِي دَنِّ خَلٍّ وَذَهَبَ فَمِيرُ
اگر چنین که رغیف نان از خمیر که آمیزش کرده شده است بیفتد در خم سرکه و ببرود و دران
حَتَّى لَا يُرَى فَلَا بَأْسَ بِأَكْلِ الْخَلِّ وَأَمَّا الرَّغِيفُ نَفْسُهُ فَلَا يُؤْكَلُ
تا آنکه دیده نشود آن رغیف پس باکی نیست بخوردن سرکه و اما گرده نان خودش پس خورده نشود
وَنَزَعَهُ لَوْ وَقَعَ رَغِيفٌ طَاهِرٌ فِي خَمْرٍ ثُمَّ وَقَعَ فِي خَلٍّ طَهُرَ الْخَلُّ
و اگر بیفتد گرده نان پاک در شراب باز بیفتد در سرکه پاک گردد آنرا سرکه
بین که در هر دو مسئله فرق نموده است پس معلوم شد که این نان که دران نار جیلی می اندازند هیچ حیله پاک
نمیشود و خوردن آن حلال نباشد معهذا فرق هست در میان سرکه و نمک پس نمک را بر سرکه قیاس کردن
درست نباشد چرا که سرکه را بسبب حدت نایزی هست که فی الفور خمر را سرکه میسازد و در نمک اینچنین نیست
بلکه آنرا مدتی باید و بعد مدت هم اگر یقین نباشد که سرکه شده است آنوقت حکم بطهارت خواهند کرد و فالانجس
محض است در بحر الرائق گفته وَلَوْ أَصَابَ ثَوْبَهُ خَمْرٌ فَأُلْقِيَ عَلَيْهِ الْمِلْحُ وَمَضَى
و اگر برسد جامه او را شراب پس انداخته شود بر وی نمک و بگذرد
عَلَيْهِ مِنَ الْمُدَّةِ مِقْدَارُ مَا يَتَحَلَّلُ فِيهَا لَمْ يُحْكَمْ بِطَهَارَتِهِ حَتَّى يُغْسَلَ
بران از زمانه آنقدر که تحلیل شود خمر در ان مدت حکم کرده نشود بطهارت جامه تا آنکه بشوید آنرا
پس در نان که یقین نجس شده باین احتمال چگونه حکم کرده شود بطهارت آن اِنَّ الْيَقِينَ لَا يَزُولُ
بِالشَّكِّ بلکه در اینجا آن احتمال و شک هم موجود نیست چرا که در اصل خمیر نمک نمی اندازند که مانع

خمیر ست مگر در وقت مخلوط نمودن آن بآرد دیگر می اندازند پس بعد مستقر شدن نجاست در خمیر
نمک آنرا چگونه طاهر خواهد ساخت و نیز اگر خمیرش شود نان قابل بخوردن نمی ماند چه جائیکه مبرتبه سرکه برسد
چنانکه از ماهران این کار دریافت شده فَلَيْسَ لِحَلِّ سَبِيلٌ (پس نجاست برای حلال کردنش راهی نیست) و اما قیاس آن بر ضباب قصعه و نوره
قیاس ماکول بر مستعمل و قیاس طاهر بر نجس ست وَهُمَا بَاطِلَانِ (و این هر دو باطل اند) پس بدلائل واضحه بطهور پیوست که نالیدن
و سیندهی تارهای همه حرام اند و نجس مثل بول و یک قطره آن هم روا نیست و اگر بر پارچه افتد و از دو درهم
زائد باشد نماز بآن روا نیست و اگر یک قطره آن در چاه افتد همه آب نجس گردد همه آب را کشیده
باید انداخت و اگر در خمیر نان افتد آن نان حرام و نجس گردد بهیچ حیله خوردن آن روا نیست
مسلم را باید که از ان حرام اجتناب ورزد و از شک انداختن بعض شک اندازندگان از جاده رود و الا جزاء
آن در آخرت خواهد دید وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ

(زود دست که بدانند ستمگران بگدام مکان بازخواهند گشت)

تمام شد کتبه علی احمد عفا الله عنه و دستخط مولانا ملک العلماء هُوَ اللهُ يُفْتِيكُمْ (الله شما را فتوی میدهد) آنچه درین قرطاس مرقوم ست
(نوشت آنرا درگذر و خدا ازو) صحیح ست و خلاف آن باطل باتفاق اقوال حنفیه که مفتی به اند و به اتفاق ائمه باقیه و اتفاق اهل حدیث
(اضافت کرده شود بسوی هدایه را) والله اعلم کتبه عبد العلی محمد غفر الله له مهر و دستخط مولوی محمد قائم مستعد خان قاضی القضاة اَلْأَجْوِبَةُ
(جوابهای) الْمَسْطُورَةُ صَحِيحَةٌ و دستخط مولوی عبد الرب آنچه که درین قرطاس مسطور ست هر مسلمان را بران عمل باید فتوی
(نوشته شده) صحیح اند و الله اعلم دستخط مولوی علاء الدین هر چه درین قرطاس مذکور ست صحیح
حنفیه و غیر ایشان بر آن ست و الله اعلم دستخط مولوی عبد الواحد صحیح ست هر چه درین قرطاس مرقوم ست
و خلاف آن باطل و الله اعلم دستخط مولوی قدرت علی الجواب المذکور صحیح و دستخط مولوی محمد فاضل آنچه اجوبه مسطور ست
صحیح و فتوی بر همین ست باید که جمیع مسلمانان بران عمل لازم و واجب دانند دستخط مفتی محمد امیر الله

اَلْأَجْوِبَةُ الْمَسْطُورَةُ صَحِيحَةٌ لَا يَأْتِيهَا الْبَاطِلُ دستخط مولوی محمد صادق

(جوابهای نوشته شده صحیح اند نمی آید آنهارا باطل)

اَلْأَجْوِبَةُ الْمَذْكُورَةُ صَحِيحَةٌ دستخط مولوی حافظ محمد علی حسین آنچه درین قرطاس مسطور ست
(جوابهای ذکر کرده شده) صحیح ست مهر و دستخط مولوی محمد علی صحیح مَا كُتِبَ فِي هٰذَا الْقِرْطَاسِ صَحِيحٌ لَا شُبْهَةَ فِيهِ
(آنچه نوشته شده درین قرطاس صحیح ست شبهه نیست درآن)

مہر و دستخط مولوی سید غلام احمد غیر آبادی مدرس بلدۂ محمد پور الجواب الحق قوی مر
حق لا ریب فیہ مہر و دستخط مولوی محمد کبیر خان قاضی محمد پور
مارقم فی المبسوطۃ صحیح مہر و دستخط محمد ابوبکر فخر الدین علیخان شافعی قاضی چنپانیر
وکل المسائل من ھذہ المسائل المکتوبۃ الحنفیۃ التی تدل علی حرمۃ
وجہ دستہا ازیں مسائل نوشتہ شدہ حنفیہ کہ دلالت میکنند بر حرمت
الخمر والنبیذ وغیرھما من انواع الاشربۃ المسکرۃ وبنجاستھا والمائعات
شراب و نبیذ و سوای ایں ہر دو از اقسام سائر اشربہای مسکرہ و بر نجاست آنہا و بر نجاست مائعات
المخلوطۃ بھا کثیرۃ کانت او قلیلۃ صحیحۃ ومتفقۃ علیھا فی
کہ ممزوج ست بآن اگر بسیار باشد یا اندک صحیح اند و اتفاق کردہ شدہ ست بر آنہا در
مذھب امامنا محمد بن ادریس الشافعی رض ولا شک فیھا کما
مذہب امام ما محمد بن ادریس شافعی رضی اللہ عنہ و نیست شک در انہا چنانکہ
فی المنہاج للامام النووی وغیرہ من الکتب المتداولۃ فی مذھب
در منہاج تصنیف امام نووی و سوای منہاج از کتابہای مشہورہ در مذہب امام شافعی
وعلمای چنپانیر وغیرہم کلھم عاملون بھذہ المسائل واللہ اعلم
ہمہ انہا عمل کنندہ اند باین مسائل و خدا داناتر ست و
الخمر والنبیذ وغیرہ اذا تخللت بنفسھا من غیر طرح شیء فیھا
شراب و نبیذ و سوای آں چون سرکہ شود بذات خود بدوں انداختن چیزے در آن
کالبصل والملح وغیرہ تطھر خلا واللا ففی نجس ویحرم اکلہ
مانند پیاز و نمک و غیران پاک می شود در صورتیکہ سرکہ شدہ و الا پس آنہا ناپاک اند و حرام می شود خوردن
الخمر التی عجن من انواع النبیذ المسکرۃ مہر و دستخط قاضی
مائی کہ خمیر کردہ شدہ از اقسام نبیذ مسکرہ

فخر الدین احمد شافعی وحرمة الخمر وغیرها ونجاسة عینها علی مذهبنا و

وحرمت شراب وسوای آن ونجاست شراب بر مذهب ما و

مذهب الحنفیة من هذه المسائل المکتوبة صحیحة ومتفقة

مذهب علمای حنفیه ازین مسائل نوشته شده صحیح ست ومتفق ست

ودستخط مولوی محمد جعفر شافعی وحرمة الخمر وغیرها ونجاسة عینها من المسکرات کما فی هذه

وحرمت شراب وغیر آن ونجاست آن از مسکرات چنانکه درین

المسائل المکتوبة صحیحة فی مذهب امامنا الشافعی رح ودستخط

مسائل مکتوبه ست صحیح ست در مذهب امام ما شافعی رح

مولوی فقیر محمد شافعی وحرمة الخمر وغیرها من المسکرات ونجاسة عینها علی

وحرمت شراب وغیر آن از مسکرات ونجاست آنها بر

مذهب امامنا الشافعی رح کما فی هذه المسائل المرقومة صحیحة

مذهب امام ما شافعی رح چنانکه درین مسائل مرقومه ست صحیح ست

تمام شد شرح دستخط علما

تقریر مولوی رشید الدین خان مرحوم در حرمت نان باو

تقریر مولوی رشید الدین خان مرحوم در حرمت نان باو

نزد بنده مسکین محمد رشید الدین هم حرمت نان باو بوجوه عدیده صحیح ست بعضی ازان درینجا ذکر کرده میشود

اول آنکه اشربه مسکره سوای خمر ملحق اند بآن در حرمت قلیل وکثیر آن مثل خمر مطابق روایات معتبی بها از کتب

معتبره حنفیه ثابت ست ودر کتب فقهیه ایشان هم هست که اگر خمر در آرد افتد به هیچ حیله خوردن آن جائز نمیشود در

خزانة الروایات میگوید فی مجموعة الروایات من المنتقی الدقیق اذا اصابه

در مجموعة الروایات از منتقی نقل ست آرد وقتیکه برسد ورا

خَمْرٌ لَهُ يُبَحْ كُلُّ بِحَالٍ وَلَيْسَ لَهَا حِيلَةٌ اِنْتَهٰى پس هر گاه اشربه مسکره دیگر
شراب خورده شود آن همه و در هیچ حالت رخصت برای آن حیله
و حکم خمر نباشند پس هر گاه انان هم چیزی از دو آرد و افتد خوردن آن هم به هیچ حیله جائز نباشد و روایات مقررا
دال بر ابحاث مسکرات دیگر بخمر باعتبار حرمت قلیل و کثیر آن اگرچه در جواب استفتا که بالا منقول ست بر قوم
لیکن احقر العباد هم در بمقام ذکر روایتی میکند و آن این ست که در شرح مواهب الرحمن که از کتب معتبره
فقه حنفی ست میگوید وَاَلْحَقَهَا مُحَمَّدٌ كُلَّهَا بِالْخَمْرِ فِي الْمَشْهُورِ عَنْهُ كَالشَّافِعِيِّ
و ملحق کرده است همه را امام محمد همه آنها را بشراب در روایت مشهور از امام محمد مانند امام شافعی
وَمَالِكٍ وَبِهِ يُفْتَى كَمَا فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ مِنْ قَوْلِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
و امام مالک و بهمین فتوی داده میشود چنانکه در صحیح مسلم ست از قول آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم
كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَفِي مُسْنَدِ اَحْمَدَ وَصَحِيحِ ابْنِ
هر مست کننده شراب ست و هر مست کننده حرام ست و در مسند امام احمد و صحیح ابن
حِبَّانَ كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ وَمَا فِي الْكُتُبِ السِّتَّةِ اِلَّا
حبان ست هر مسکر شراب ست و هر شراب حرام ست و آنچه در شش کتاب ست سوائے
الْبُخَارِيِّ مِنْ قَوْلِهِ اَلْخَمْرُ مِنْ هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ النَّخْلَةِ وَالْعِنَبَةِ
بخاری از قول آن حضرت شراب از این دو درخت ست خرما و انگور
وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ اَلْخَمْرُ مِنَ النَّخْلَةِ وَفِيهِ عَنْ جَابِرٍ اَنَّ رَجُلًا
و در لفظ صحیح مسلم ست انگور و خرما و در صحیح مسلم نیز روایت ست از جابر که تحقیق مردی
قَدِمَ مِنَ الْيَمَنِ فَسَاَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ شَرَابٍ يَشْرَبُونَهُ بِاَرْضِهِمْ
آمد از یمن پس پرسید پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم از شرابی که می نوشیدند اهل یمن آنرا در زمین خود
مِنَ الذُّرَةِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اَوَ مُسْكِرٌ هُوَ قَالَ نَعَمْ
می سازند از ذرت گفته می شود مر آن را مزر پس فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم آیا مسکر ست آن گفت آن مزر

قَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ اِنَّ عَلَى اللّٰهِ عَهْدًا لِمَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ اَنْ

فرمود آن حضرت ہر مسکر حرام ست بتحقیق بر خدا عہدست مر کسے را کہ بنوشد مسکر را آنکہ

يَسْقِيَهُ مِنْ طِيْنَةِ الْخَبَالِ وَفِي صَحِيْحَيْنِ عَنْ عَائِشَةَ رض قَالَتْ سُئِلَ

بنوشاند آنرا از طینت خبال و در صحیح بخاری و صحیح مسلم ست از عائشہ رضی اللہ عنہا گفت عائشہ پرسیدہ شد

رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِتْعِ وَهُوَ نَبِيْذُ الْعَسَلِ فَقَالَ

پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم از بتع و آن نبیذ شہد ست پس فرمود آن حضرت

كُلُّ شَرَابٍ اَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ وَفِي سُنَنِ اَبِيْ دَاوٗدَ وَابْنِ مَاجَةَ

ہر شرابے کہ مست گرداند پس آن حرام ست و در سنن ابی داود و ابن ماجہ

وَالتِّرْمِذِيِّ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِنَّ مِنَ

و ترمذی ست از نعمان بن بشیر کہ گفت فرمود پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کہ البتہ از

الْحِنْطَةِ خَمْرًا وَمِنَ الشَّعِيْرِ خَمْرًا وَمِنَ الزَّبِيْبِ خَمْرًا وَمِنَ الْعَسَلِ

گندم شراب ست و از جو شراب ست و از انگور خشک شراب ست و از شہد

خَمْرًا وَفِي سُنَنِ النَّسَائِيِّ وَابْنِ مَاجَةَ مِنْ حَدِيْثِ عُمَرَ وَابْنِ

شراب ست و در سنن نسائی و ابن ماجہ ست از حدیث عمر و بن

شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيْهِ عَنْ جَدِّهٖ اَنَّ النَّبِيَّ قَالَ مَا اَسْكَرَ كَثِيْرُهُ

شعیب از پدرش از جدوی کہ بتحقیق پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چیزی کہ مست می گرداند بسیار ے

فَقَلِيْلُهُ حَرَامٌ وَهٰكَذَا رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ عَنْ عَلِيٍّ رض مَرْفُوْعًا

پس اندکی وی نیز حرام ست و ہمچنان روایت کردآن را دار قطنی از علے رضی اللہ عنہ مرفوعا

وَعَنْ عَائِشَةَ رض اَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ يَقُوْلُ كُلُّ مَا اَسْكَرَ مِنْهُ

و از عائشہ رضی اللہ عنہا روایت ست کہ بتحقیق عائشہ شنید پیغمبر را کہ می فرمود ہر آنچہ کہ مست می گرداند از وی

الْفَرَقُ فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ وَفِيْ لَفْظِ التِّرْمِذِيِّ فَالْحَسْوَةُ

فرق پس پر می کف دست از وے حرام ست و در لفظ ترمذی ست پس یک جرعہ

مِنْهُ حَرَامٌ فَوَضَحَ أَنَّ الْكَثِيرَ مِنْ هٰذِهِ الْأَشْرِبَةِ كَسَائِرِ الْكَثِيرِ مِنَ الْخَمْرِ

ازان حرام است پس ظاہر شد کہ بتحقیق بیشتر ازیں شرابہا برابر آند برای کثیر از شراب

فِي حُكْمِ الْحُرْمَةِ وَوُجُوبِ الْحَدِّ فَكَذٰلِكَ الْقَلِيلُ وَبِهٰذَا تَبَيَّنَ أَنَّ

در حکم حرمت و وجوب حد پس ہمچنان قلیل و ہمین ظاہر شد کہ بتحقیق

الْقَلِيلَ فِي الْحُرْمَةِ كَالْكَثِيرِ لِأَنَّ شُرْبَ الْقَلِيلِ مِنْهُ لَوْ كَانَ مُبَاحًا

قلیل در حرمت مانند بیشتر است چہ بتحقیق نوشیدن اندک ازان اگر مباح بود

لَمَا وَجَبَ الْحَدُّ وَإِنْ سَكِرَ مِنْهُ لِأَنَّ السُّكْرَ إِنَّمَا حَصَلَ بِشُرْبِ الْحَلَالِ

ہرآئنہ واجب نمی شد حد اگرچہ مست شود ازان چرا کہ بتحقیق سکر جز بنوشیدن حلال

جَمِيعًا وَاعْتِبَارُ جَانِبِ الْحَلَالِ يَمْنَعُ وُجُوبَ الْحَدِّ عَلَيْهِ فَإِذَا اجْتَمَعَ

ہمہ و اعتبار کردن جانب حلال منع می کند وجوب حد را پس چون جمع شود

الْمُوجِبُ لِلْحَدِّ وَالْمُسْقِطُ لَهُ تَرَجَّحَ الْمُسْقِطُ عَلَى الْمُوجِبِ انْتَهَى

موجب برای حد و ساقط کنندہ برای حد غالب شود مسقط ہر موجب تمام شد

مَعَ اخْتِصَارٍ وَمِنْهَا أَنَّ الشَّرْبَةَ الْمُسْكِرَةَ غَيْرَ الْخَمْرِ نَجِسَةٌ نَجَاسَةً خَفِيفَةً بِاتِّفَاقِ

با اختصار

اخْتِلَافٍ فِي عِنْدِهِمْ كَمَا فِي خِزَانَةِ الرِّوَايَاتِ يُنْظَرُ وَفِي الْفَتَاوَى الْعِمَادِيَّةِ نَقْلًا

اختلافی کہ نزد ایشان ست و در فتاوی عمادیہ نقل ست از

كَشْفِ الْبَزْدَوِيِّ نَجَاسَةُ الْخَمْرِ غَلِيظَةٌ وَنَجَاسَةُ سَائِرِ الْأَشْرِبَةِ

کشف بزدوی نجاست شراب غلیظ ست و نجاست باقی اشربہ

خَفِيفَةٌ وَيَكْفُرُ مُسْتَحِلُّ الْخَمْرِ دُونَ سَائِرِ الْأَشْرِبَةِ وَفِي الْهِدَايَةِ

خفیف ست و کافر میشود حلال داننده خمر نہ باقی اشربہ و در ہدایہ است

وَنَجَاسَتُهَا خَفِيفَةٌ فِي رِوَايَةٍ وَغَلِيظَةٌ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى وَ

و نجاست اشربہ خفیف ست در یک روایت و غلیظ ست در روایت دیگر و

نجاسة الخمر غليظة رواية واحدة انتهى وشيخ عبد الحق

نجاست شراب غلیظ ست بروایت واحد یعنی دران اختلاف نیست

در ترجمه مشکوة میفرماید ونجاست ماسوای خمر از مسکرات خفیفه ست در روایتی وغلیظه ست در روایتی دیگر انتهی وهرگاه خمیر نان باوازمسکر میشود وآن علی اختلاف الروایات پانجس ست یا نجاست خفیفه یا غلیظه پس خوردن آن حلال نباشد سوم آنکه هرگاه طعام شراب نجاست رقیقه کند یعنی نجاست عجرم آن درآید باز طهارت آن علی اقوی الروایات ممکن نیست ودرصورت عدم طهارتش خوردن آن روا نباشد درخزانة الروایات میگوید

في العناية لو صبت الخمر في قدر فيه لحم وماء فان لم يغل اللحم

درعنایه ست اگر انداخته شود شراب در دیگی که دران گوشت ست وآب پس اگر جوش داده نشود گوشت

مع الخمر يطهر اللحم بالغسل ثلثا فان اغلي بالخمر لم يطهر انتهى

باشراب پاک شود گوشت بشستن سه بار پس اگر جوش داده شود گوشت باشراب پاک نشود گوشت

وبسبب طبخ نان تمام رطوبت خمر سوخته نمیشود ولهذا وزن نان از وزن اصل آردی که از ان نان پخته باشند زیاده تر میشود وچون رطوبت سارية بخبسه درنان باقی باشد خوردن آن روا نبود ودر روایات دالة برین مطلب دیگر هم هست بنا بر اختصار برهمین قدر اکتفا رفت والله اعلم

تقریر میرزا رضی الدین علی جرجانی در اثبات اسکار تاڑی

میگوید ضعف العباد میرزا رضی الدین علی جرجانی عفی عنه هرگاه که بعضی احباب جواب این استفتا را دیدند اسکار تاڑی را انکار می نمودند لهذا برای تبیین ناواقفان به تحریر این ادله پرداخته مخفی مباد که حرمت تاڑی بسبب مسکر بودنش از ادله شرعیه فقهیه ثابت ست همچنان ثابت ست مسکر بودنش از کتب اطبا شیخ داؤد ضریر ی الطاکی در تذکره خویش میفرماید ولا فعال اشد من الخمر وهو خير منها

یعنی اینکه می برآید از درخت نارجیل برای آن افعال بسیار اند شدیدا از شراب بلکه تاڑی در همه فعل بهتر ست از خمر وصاحب مخزن الحکمة فرموده نارجیل عربی ناریل وجوز هندی فارسی وناریل هندی ست

تقریر میرزا رضی الدین علی جرجانی در اثبات اسکار تاڑی

منفرش و اکبوبره خوانند طبعش گرم ست در اول درجه دوم و تر ست در اول درجه مخدر بسیار در بدن
افراید و باه انگیزاند و تسخین کرده کراند و تقطیر بول را نافع دهد و روغن بها سیر را مفید بود مضرست بلعدم
مصلحش عسل ست و از درخت او آبی که جاری میشود شیرین و لذیذ باشد چون در اول طلوع آفتاب
ثمر و شاخ او را بریده کوزه بران نصب کنند آب دران ظرف جمع میشود او را سیندهی نامند و حلاوت
او یک روز باقیست و در اسکار و تقویت باه و تفریح بهتر از خرمست و بعد از یک روز ترشی پیدا میکند
و آبی که از شاخ نارجیل بی بار که از قسم صحرائی ست باینطور گرفته میشود تاری نامند انتهی صاحب تحفه
مسفر باید تاری بهوزن جاری آبی باشد که از درخت نارجیل حاصل میشود مانند شراب نشاء میدهد انتهی مصنف
را باید که درین عبارتهای حکما غور کند که اسکار تاری بدون مکث یکروز یا یک پهر نمیدانستن ثابت ست
یا نه اگر اسکارش مقید ست بمطلب شان حاصل والا پس فطرهٔ تاری هرگاه که از درخت میچکد همان وقت
صفت حرمت بسبب سکر دارد و آنچه باطل کشت زعم آنکسان که میگفتند کوزهٔ تاری را که از درخت فرود
می آیند اگر همون وقت کسی بنوشد حلال ست که سکر ندارد چرا که فی الفور از درخت برآمده ست بدو وجه **اول**
آنکه سکریت آن ثابت ست بدون قید خواه از درخت فی الفور جدا شده باشد خواه بعد یک پهر یا یک روز
دوم آنکه بتقدیر تسلیم میکوئیم که اجتماع آب تاری در ظرف در عرصهٔ یک گهری ممکن نیست زیرا که بالتقاطر فرو
میکند پس بالضرور در عرصهٔ دو روز نهایت قلیل یک سیر آب مذکور جمع خواهد شد و درین عرصه سکر پیدا
خواهد کرد و در نابش آفتاب چرا که دقیقهٔ اخراج بنقد آب از درخت نارجیل یا همی که نارجیل میگویند و از درخت
نارجیل صحرائی که تاری میگویند و از درخت خرما که در حدیث مسلم بلفظ النخلة وارد ست محال ست چنانکه بالا گذشت فقط

سوال از حلت و حرمت حقه

در تقدیر ثبوت حدیث معروف کُلُّ دُخَانٍ حَرَامٌ در حلت و حرمت حقه چه حکم ست و این
حدیث مَنْ اَکَلَ مِنَ الْبَصَلِ لُقْمَةً فَکَاَنَّمَا زَنٰی بِاُمِّهٖ سَبْعِیْنَ مَرَّةً وَمَنْ
هرکه خورد از جگر لقمه پس گویا که زنا کرد با مادر خود هفتاد بار و هرکه

سوال از حلت و حرمت حقه

زنی بامه من قواحدة فکانما هدم الکعبة

زنا کرد با مادر خود یک بار پس گویا که ویران کرد کعبه را

سبعین مرة وایضا من اکل البنج ومات علی هذا یحشر وهو

هفتاد بار و نیز هر که خورد بنگ را و مرد بر همین حشر خواهد کرد او را

الله فی القیامة مکتوبا بین عینیه هذا ایس من رحمة الله

خدا در قیامت حال آنکه نوشته باشد میان هر دو چشم او این ناامید شد از رحمت خدا

صحیح ست یا نه چنانچه علاؤ الدین محمد بن ابراهیم تبریزی از اهل امامیه در تنبیه الغافلین تحقیق این نموده و گفته که این قول

رسول الله صلی الله علیه وسلم ست

جواب از حضرت مولانا خاتم المحدثین شاه عبد العزیز قدس سره العزیز مشتمل بر اثبات کراهت تحریمی حقه

انکه کل دخان حرام حدیث نیست و در حلت و حرمت حقه اختلاف ست صح آن ست که مکروه تحریمی ست از جهت

بوی بد که در دهان حقه کش می ماند مثل سیر خام و سیر خام و هم از جهت تشبیه با اهل نار که دود از درون ایشان خواهد برآمد

ومن اکل من البنج لقمة فکانما ذبح خنزیرا الخ همچنین من اکل البنج ومات علی هذا

ترجمه این بالا گذشت — بر صدر ترجمه این مذکور شد

انکه اصلا در کتب حدیث نیست بلکه از الفاظ رکیک این حدیث کلام صریح معلوم میشود که مجعول و موضوع ست و نوشتن علاؤ الدین محمد

تبریزی در بنابر اعتبار ندارد که در بنا بر اعتبار قول محدث معتبر سند حدیث را باید بیان باید کرد و وعاظ احادیث غیر معتبر

را برای تخویف و ترهیب ذکر میکنند و از حال آن احادیث مطلع نمی باشند و تفصیل مسئله حقه اینست که در حشیشه بنا کوا اصلا وجه

حرمت نیست زیرا که علت حرمت در نباتات منحصر در دو چیز ست سمیت و سکر و این حشیشه خالی ازین دو چیز ست پس مباح

باشد لیکن در سعوط آن سایر کیفیت که دخان او را در دماغ بکشند بعد از کراهت بهم میرسد یکی آنکه بوی بد که در دهان حقه کش میماند

دوم تشبیه با اهل نار و اینهم علت کراهت ست چنانچه تحضر یعنی دست بر تهیگاه نهاده ایستادن در

تحیت مجدد در شرع وارد شده سوم استعمال این در مجمع مسلمین الملابس نار میکرداند فلا بست بانار مکروه ست لا تنزل

صورة عذاب الله و لهذا از کی یعنی دانع نهادن نهی کراهت آمده و هر چند هر یک ازین وجوه بنا بر آنکه اثر

صورت عذاب است

نه مسلم است نهی تنزیهی است اما بسبب اجتماع منجر بکراهت تحریمی شده و بعضی از اهل معقول گفته اند
که لفظ کل دخان حرام هر چند حدیث نباشد اما کلام درست است زیرا که دخان نزد اهل عقل مرکب از دو
چیز است ارضیت و ناریت و هر دو حرام اند فالمرکب منهما یکون حراما و جواب این سخن آنکه حرمت از ضمیمت
پس بر تقدیر داده شده اند هر دو مانند حرام
و ناریت بعلت سمیت است و چون علت مرتفع شود حلال گردد مثل استعمال نوره و برگ بان و طین
ارمنی و مختوم و ادویه پس اگر استعمال این دخان بطریق اصلاح بدن باشد مثل تحلیل ریاح و رفع قبض حرمت نخواهد داشت
و بعضی از کتب بر حرمت آن از آیت یوم تاتی السماء بدخان مبین یغشی الناس هذا
روز بیکه بیارد آسمان دودی هویدا پوشد مردمان را این
عذاب الیم استدلال کرده اند ازین آیت معلوم شد که دخان آلهٔ عذاب است آلهٔ عذاب استعمال کردن درست
نیست و جواب ازین شبهه آنکه صغری ممنوع است زیرا که دخان چنانچه آلهٔ عذاب است آلهٔ تنعیم
هم ثابت و در استعمال منمودن در حدیث صحیح وارد است که بجام مهما الا لقمة یعنی خود رطب را برای
بهتنبان در بهشت در جام خواهند آورد و نیز استعمال آلهٔ عذاب مطلقا ممنوع نیست زیرا که آلهٔ عذاب قوم نوح آب طوفان بود

تمام شد تقریر حضرت مولانا شاه
عبد العزیز قدس سره العزیز

رساله عزلی در اثبات اباحت حقه

بسم الله الرحمن الرحیم *

الحمد لله علی ما اولانا من النعم وفتح علینا من ابواب الحکم
ستایش مر خدا را است بجا یکه نخشید ما را از نعمتها و گشود بر ما از درهای حکمتها و

كَشَفَ عَنَّا حِجَابَ الظُّلَمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدًا كَثِيْرًا الَّذِيْ فَضَّلَنَا عَلٰى عَالَمِيْنَ

دور کرد از ما پردۂ تاریکی ہاں ستایش می کنم او را ستودن کثیر آنکہ بزرگی داد ما را بر ہمہ

الْاُمَمِ وَاَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَاَشْهَدُ

امتہا و گواہی میدہم کہ نیست معبود بحق مگر خدائے یگانہ نیست شریک مر او را و گواہی میدہم

اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالصَّلٰوةُ عَلٰى

کہ بتحقیق محمد بندۂ اوست و رسول اوست صلی اللہ علیہ وسلم و رحمت کاملہ نازل باد بر

سَيِّدِنَا مُحَمَّدِ نِ الَّذِيْ لَوْلَاهُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ اللَّوْحَ وَالْقَلَمَ اَمَّا بَعْدُ اِعْلَمْ

سرور ما محمد کہ اگر نے بود او پیدا نے کرد خدا لوح و قلم را اما بعد بدان کہ

اَنَّهٗ تَقَرَّرَ فِي الشَّرِيْعَةِ الْمُحَمَّدِيَّةِ اَنَّ الْاَصْلَ فِي الْاَشْجَارِ الْاِبَاحَةُ اِلَّا مَا عُلِمَ

بتحقیق ثابت شدہ در شریعت محمدے کہ بتحقیق اصل در درختہا اباحت ست مگر آنچہ دانستہ شود

مِنْهُ الْاِضْرَارُ بِالْبَدَنِ اَوِ الْعُقُوْلِ فَاِنَّهٗ يَحْرُمُ لِوُجُوْبِ حِفْظِ الْعَقْلِ وَ

از ان زیان کردن بہ بدن یا عقلہا پس البتہ حرام می شود برای وجوب نگاہداشتن عقل و

الْبَدَنِ وَهٰذَا الدُّخَانُ الْمُسْتَعْمَلُ مِنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ مَا عَلِمْنَا فِيْهِ اِضْرَارًا

بدن و این دود کہ مستعمل ست ازین درخت نہ دانستیم درین ضرری

بِالْعُقُوْلِ وَالْاَبْدَانِ مَعَ مُرُوْرِ الْاَعْصَارِ وَكَثْرَةِ مُسْتَعْمِلِيْهَا مِنَ

بعقلہا و بدنہا باوجود گذشتن زمانہا و کثرت استعمال کنندگان آنی از

الْعَوَامِّ وَذَوِي الْخِطَابِ مِنْ عُلَمَاءِ الْحَرَمَيْنِ وَبَغْدَادَ وَمِصْرَ وَغَالِبِ

عوام و صاحبان خطاب از علماے مکہ و مدینہ و بغداد و مصر و اکثر

الْاَقْطَارِ مَعَ اَنَّ عُقُوْلَهُمْ زَاكِيَةٌ وَاٰثَارَهُمْ بِكَمَالِ عُقُوْلِهِمْ قَاضِيَةٌ وَ

جوانب زمین باوجود آنکہ بتحقیق عقلہاے اوشان پاک اند و اثرہاے اوشان بکمال عقلہاے آنان حاکم اند و

اَبْدَانُهُمُ السَّلِيْمَةُ لَا تَعُوْدُ بِشُرْبِ الدُّخَانِ سَقِيْمَةً فَاِنْ قُلْتَ قَدْ سَمَّ

بدنہاے تندرست اوشان نمی گردند بیمار بنوشیدن دود پس اگر گوئے کہ بتحقیق بنام کرد

مَنْ حَرَّمَ الدُّخَانَ أُمُورًا يَتَعَلَّقُ بِهَا فِي تَحْرِيمِهِ وَذَعْمَ أَنَّهَا دَالَّةٌ

کسی کہ حرام گرداند دخان را چند امور کہ سند می گیرد بآنہا در حرمت دخان و گمان کرد کہ تحقیق آن امور دلالت کنند

عَلَى الْمَنْعِ مِنْهُ بِالتَّحْرِيمِ كَمَا ذَكَرَ الشَّيْخُ مُحَمَّدٌ حَيْوَةُ السِّنْدِيُّ أَنَّ فِيهِ

بر منع از ان بحرمت، چنانکہ ذکر کرد شیخ محمد حیات سندے کہ بتحقیق در ان دخان

إِضَاعَةَ مَالٍ مِنْ غَيْرِ فَائِدَةٍ دِينِيَّةٍ وَلَا دُنْيَوِيَّةٍ قُلْتُ لَا يَخْفَى ضَعْفُ

تباہ کردن مال ست بدون فائدۂ دینے ونہ دنیوے گویم پوشیدہ نیست سستی

هٰذَا الْكَلَامِ لِأَنَّهُ إِنْ أُرِيدَ أَنْ لَا فَائِدَةَ فِيهِ عِنْدَ شَارِبِهِ فَهٰذَا غَيْرُ

این کلام چہ اگر تحقیق اگر ارادہ کردہ شدہ کہ البتہ نیست فائدہ در ان دخان نزد نوشندۂ او پس این مسلم

مُسَلَّمٍ بَلْ شَارِبُهُ يَقُولُ بِلُغَتِهِ وَيَلْتَذُّ بِهِ وَبِرَائِحَةِ نَشْرِهِ وَيَحْصُلُ

نیست بلکہ نوشندۂ او قایل می شود بلغم او ولذت می یابد بوی او خوش می شود بنوشیدن دخان وحاصل می شود

لَهُ النَّشْوَةُ بِاسْتِعْمَالِهِ كَمَا تَحْصُلُ لِشَارِبِ الْقَهْوَةِ وَلِشَارِبِ الْحَلَاوَةِ

مراورا بوی خوش باستعمال کردن دخان چنانکہ حاصل می شود مر نوشندۂ قہوہ را و برای نوشندۂ شربت

مِنَ السُّكَّرِ وَنَحْوِهِ وَهٰذِهِ فَائِدَةٌ دُنْيَوِيَّةٌ صَارَتْ عِنْدَهُ مِنَ الْمُسْتَلَذَّاتِ

از شکر ومانند آن واین فائدۂ دنیوے ست کہ گردیدہ ست نزد وے از لذتہا

بِحَيْثُ لَوْ فَاتَتْ ذٰلِكَ أَدْرَكَ سَأْمَةً وَقَدْ نَشَأَتْ فِي أَفْعَالِهِ وَأَقْوَالِهِ مَا

بطور یکہ اگر فوت شود او را آن نوشیدن در یابد او را دلگیر خوے خود را در افعال خود واقوال خود

لَوْ تَرَكَ الْغِذَاءَ مَثَلًا وَإِنْ أُرِيدَ أَنَّهُ لَا فَائِدَةَ فِيهِ لِكُلِّ أَحَدٍ فَلَا يَخْفَى بُطْلَانُهُ

بگذارد غذا را مثلا واگر ارادہ کردہ شدہ کہ بتحقیق نیست فائدہ در دخان مر کسی را پس پوشیدہ نیست بطلان او

لِأَنَّهُ لَا يُعْتَبَرُ فَائِدَةُ كُلِّ أَحَدٍ بِمَا يَفْعَلُهُ الْإِنْسَانُ ضَرُورَةً عَقْلِيَّةً وَعُرْفِيَّةً

چہ اگر معتبر نمی شود فائدۂ ہر کس در انچہ میکند آنرا انسان بجہت ضرورت عقلے وعرفے

وَاتِّفَاقِيَّةً بَلِ الْعِبْرَةُ فِي مُسْتَعْمِلِهِ فَإِنَّهُ لَا يُقَالُ فِي حَقِّ إِنْفَاقِ اللَّدَاهِمِ فِي

واتفاقے بلکہ اعتبار فائدہ در استعمال کنندۂ او پس بتحقیق گفتہ نمی شود در حق خرچ کردن دراہم را در

لَذَّةٍ إِضَاعَةُ مَالٍ فَإِنْ قُلْتَ إِنَّ هٰذَا إِنْفَاقُ الْمَالِ وَهُوَ إِسْرَافٌ قُلْتُ

لذت دخان که ضایع کردن مال ست پس اگر بگوئی که تحقیق این خرج کردن مال ست و او اسراف ست گویم

نَعَمْ اِسْتُدِلَّ مَنْ حَرَّمَهُ بِأَنَّ ذٰلِكَ إِسْرَافٌ وَلٰكِنَّهُ لَيْسَ بِإِسْرَافٍ لِأَنَّهُ

آری دلیل گرفته ست هر که حرام گردانیده ست دخان را بانکه آن اسراف ست لیکن او اسراف نیست چه تحقیق و

حَقِيقَةَ الْإِسْرَافِ إِضَاعَةُ الْمَالِ الْكَثِيرِ فِي غَرَضٍ خَسِيسٍ وَقِيلَ إِنَّهُ لَا يُعَدُّ

حقیقت اسراف ضایع کردن مال کثیر ست در مطلب خسیس و بعضی گفته اند که اسراف در کردن مال

فِي مُجَاوَزَةِ الْحَدِّ كَذَا قَالَهُ الْمُنَاوِيُّ فِي كِتَابِهِ التَّعْرِيفَاتِ وَلَا يَدْخُلُ

در تجاوز کردن حد همچنان گفته ست او المناوی در کتاب خود که نام او تعریفات ست و داخل نمی شود

شُرْبُ الدُّخَانِ فِي هٰذَا الرَّسْمِ بِحَالٍ وَذٰلِكَ لِأَنَّهُ يُنْفِقُ يَسِيرًا مِنْ مَالِهِ

نوشیدن دود حقه در ین تعریف بهیچ حالت و آن برای انکه البته او خرج می کند اندک را از مال خود

لِنَفْعٍ يَعُودُ إِلَيْهِ فِي بَدَنِهِ مِنْ دَفْعِ الْبَلْغَمِ وَالرِّيَاحَاتِ لِلَّذَّةِ يُرِيدُهَا

برای نفع که باز می گردد بسوی او در بدنش از دور کردن بلغم و باد ها و برای لذتی که ازان می یابد

فَهُوَ كَمَا يُنْفِقُ مَالَهُ فِي سُكَّرٍ يَشْرَبُ مِنْهُ شَرَابًا يَلْتَذُّ بِهِ وَيَدْفَعُ عَنْهُ الْأَبْخِرَةَ

پس آن خرج کردن مانند خرج کردن مال او ست در شکر که می نوشد از ان شربت را که لذت می یابد بوی و دور میکند از ان بخار ها

الْحَادَّةَ وَالدُّخَانُ وَنَحْوُ ذٰلِكَ فَكَيْفَ يَلِيقُ لِنَاظِرٍ أَنْ يَقُولَ إِنَّهُ دَاخِلٌ تَحْتَ

گرم را و تشنگی را و مانند آن پس چگونه سزاوار ست برای بیننده که بگوید انکه البته او مندرج ست زیر

قَوْلِهِ تَعَالَى إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ وَتَحْتَ قَوْلِهِ تَعَالَى إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ

قول او تعالے بتحقیق خدا دوست نمیدارد اسراف کنندگان را و زیر قول او تعالی بتحقیق اسراف کنندگان

كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ عَلَى أَنَّهُ غَرَضٌ غَيْرُ خَسِيسٍ عِنْدَ شَارِبِيهِ فَهُوَ غَيْرُ

هستند برادران شیطانان علاوه آنکه البته آن خرج کردن غرضی ست غیر خسیس نزد نوشنده او پس آن

دَاخِلٍ فِي الْحَدِّ فَإِنْ قُلْتَ فِيهِ تَضْيِيعُ الْأَوْقَاتِ وَالْإِسْرَافُ فِيهِ بِهٰذَا الِاعْتِبَارِ

داخل نیست در حد اسراف پس اگر بگوئی که در ان رایگان کردن اوقات ست و اسراف در ان باین اعتبار ست

لِاَنَّ شَارِبَهٗ يُضَيِّعُ يَوْمَهٗ وَلَيْلَهٗ بِقَبْضِهٖ فِي فِيْهِ وَيَمْتَصُّ دُخَانَهٗ فَقَلَّتِ الْمُبَاحَاتُ

بر اینکه نوشندهٔ قهوه را ایشان می کنند روز خود را و شب خود را به گرفتن قهوه و بدهن خود دودی کشنده و او را گویند جزایری سیاه

لَا يُعْرَفُ الْاِسْرَافُ فِيْهَا اِلَّا بِاِخْبَارٍ مُسْتَعْمِلِهَا اَوْ بِقَرَائِنَ تَظْهَرُ عَلَيْهِ قَالَ الشَّيْخُ

شناخته نمی شود اسراف در ان چیز باهیچ خبر دادن استعمال کننده و آنها یا قرینه ها که ظاهر شوند بر اسراف گفته شیخ

مُحَمَّدٌ عَابِدُ الْمَكِّيُّ وَقَدِ اطَّلَعْتُ عَلٰى رِسَالَةٍ اَلَّفَهَا بَعْضُ الْعُلَمَاءِ الصَّنْعَانِيِّيْنَ اَعْنِيْ

محمد عابد مکی و تحقیق خبردار شدم بر رساله که تالیف کرد آنرا بعضی علمای صنعانیان یعنی

السَّيِّدَ مُحَمَّدَ الْاَمِيْرَ بْنَ اِسْمٰعِيْلَ الصَّنْعَانِيَّ اَنَّ النَّاسَ فِي الْمُبَاحَاتِ مُخْتَلِفُ الْاَحْوَالِ

سید محمد امیر بن اسمعیل صنعانی که مردمان در مباحات مختلف حالها اند

وَمِنْهُمْ مَنْ يَكْتَفِيْ بِاَكْلِ اللَّحْمِ الْقَلِيْلِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يَكْتَفِيْ اِلَّا بِالْكَثِيْرِ وَكَذَا الْجِمَاعُ وَ

بعضے از انها شخصی ست که اکتفا می کند بخوردن گوشت اندک و بعضے از انها کسی ست که کفایت نمی کند او را مگر گوشت بسیار همچنان جماع و

غَيْرُهٗ مِنْ صُحْبَةِ النِّسَاءِ وَمُعَاشَرَتِهِنَّ وَشَارِبُ هٰذَا الدُّخَانِ كَمُسْتَعْمِلِ سَائِرِ

غیر آن از صحبت زنان و معاشرت آنها و نوشندهٔ این دود مانند استعمال کنندهٔ همه

الْمُبَاحَاتِ مِنْهُمْ مَنْ يَكْتَفِيْ بِالْقَلِيْلِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يَكْتَفِيْ اِلَّا بِالْكَثِيْرِ كَشَارِبِ الْقَهْوَةِ

مباحات ست بعضے از انها کسی ست که کفایت می کند او را اندک و بعضی از انها کسی ست که کفایت نمی کند آنرا الا بسیار مانند نوشندهٔ قهوه

نُقِلَ عَنْ رَجُلٍ مِنْ اَهْلِ الْعِرَاقِ اِسْمُ الشَّيْخِ مَحْمُوْدٌ وَيُكْنٰى بِشَيْخِ اَحْمَدَ بْنِ تَاجِ

نقل کرده شده ست از مردی از اهل عراق که نامش شیخ محمود ست و کنیت کرده میشود بشیخ احمد پسر تاج

الْعِرَاقِ وَكَانَ مِنْ شُيُوْخِ بَادِيَةِ الْعِرَاقِ وَكَانَ يَشْرَبُ قَهْوَةَ الْبُنِّ كُلَّ وَقْتٍ

عراق و بود از بزرگان بیابان عراق و بود که می نوشید قهوهٔ بن را هر وقت

ثَلٰثَةً اَوْ قَاتَ الْيَوْمَ بِقَدْرِ خَمْسَةٍ وَعِشْرِيْنَ فِنْجَانٍ اَوْ اَزْيَدَ مِنْ ذٰلِكَ وَكَانَ يَقُوْلُ

سه وقت در یک روز باندازهٔ بیست و پنج پیاله یا بیشتر از ان و بود که میگفت

الْقَهْوَةُ الْقِشْرِيَّةُ وَلَا يَنَالُهَا اِلَّا اَنَّ مَسَافَتَهَا كَانَتْ بَعِيْدَةً عَنْ وَطَنِهٖ قَوْلًا لَوْ كُنْتُ

قهوهٔ قشریه را و نمی یافت آنرا جز که تحقیق مسافت آن قهوه بود دور از وطنش قول او اگر من

اَشْرَبُ الْقِشْرِيَّةَ فَلَا اَشْرَبُ الْمَاءَ وَذَكَرَ الْفَقِيْرُ عَنْ رَجُلٍ اَيْضًا قَالَ اَنِّيْ دَخَلْتُ

می نوشیدم قہوۂ قشریہ را پس نمی نوشیدم آب را و ذکر کرد یک فقیر از مردے نیز گفت کہ بتحقیق داخل شدم

الْيَمَنَ وَصَاحَبْتُ رَجُلًا مِنْ اَهْلِ الْمَدِيْنَةِ مَدِيْنَةِ الرَّسُوْلِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

در یمن و مصاحب شدم مردی را از اہل مدینہ مدینۂ پیغمبر صلی اللہ علیہ

وَسَلَّمَ سَاكِنَ الْيَمَنِ وَاسْمُهُ السَّيِّدُ مُصْطَفَى الْمَدَنِيُّ وَكَانَ يَشْرَبُ

وسلم باشندۂ یمن و نامش سید مصطفےٰ ست باشندۂ مدینہ و بود کہ می نوشید

الْقَهْوَةَ الْقِشْرِيَّةَ كُلَّ يَوْمٍ بِقَدْرِ رَطْلٍ وَنِصْفٍ بِالْبَغْدَادِيِّ وَقَوْلُهُ مَا شَرِبْتُ

قہوۂ پوست بن ہر روز باندازۂ یک و نیم رطل بغدادی و قول او نہ نوشیدم

الْمَاءَ مُدَّةَ ثَلٰثِيْنَ سَنَةً وَكَانَ عُمْرُهُ يَبْلُغُ مِنَ السِّنِيْنَ خَمْسَةً وَثَمَانِيْنَ

آب را از مدت سی سال و بود عمرش کہ رسیدہ بود از سالہا ہشتاد و پنج سال

يَكْتَفِيْ بِالْقَهْوَةِ الْقِشْرِيَّةِ كُلَّمَا عَطِشَ يَشْرَبُ الْقَهْوَةَ الْقِشْرِيَّةَ وَكَذَا

اکتفا می کرد بقہوۂ قشریہ ہرگاہ تشنہ می شد می نوشید قہوۂ پوست بن را و ہمچنان

سَائِرُ الْحَلَاوَاتِ فَاِنْ قُلْتَ اِنَّ شُرْبَهُ عَبَثٌ وَالْعَبَثُ حَرَامٌ قُلْتُ قَالَ

ہمہ شیرینیہا پس اگر بگوئی کہ بتحقیق نوشیدن وی عبث ست و عبث حرام ست گویم گفت

الْمُنَاوِيْ وَالْعَبَثُ اِرْتِكَابُ اَمْرٍ غَيْرِ مَعْلُوْمِ الْفَائِدَةِ وَقِيْلَ هُوَ الْاِشْتِغَالُ

مناوی و عبث اختیار کردن چیزے ست کہ فائدۂ او معلوم نباشد و گفتہ شدہ کہ آن باز ماندن

عَمَّا لَا يَنْفَعُ بِمَا لَا يَنْفَعُ وَقِيْلَ اَنْ يَخْتَلِطَ بِعَمَلِ لَعِبٍ وَقَالُوْا مَا لَيْسَ فِيْهِ

از آنچہ کہ نفع نیست بآنچہ نفع نمی کند و گفتہ شدہ اینکہ بیامیزد بعمل او بازے و گفتہ اند برای آنچہ کہ نیست در آن

غَرَضٌ صَحِيْحٌ اِنْتَهٰى وَلَا يَخْفٰى اَنَّ شَارِبَ هٰذَا الدُّخَانِ لَهُ غَرَضٌ صَحِيْحٌ

غرض صحیح آخر شد و پوشیدہ نیست کہ نوشندۂ این دخان مراورا غرضی ست صحیح

كَمَا قَرَّرْنَاهُ سَابِقًا نَعَمْ كَمَنْ لَا يَعْرِفُ وَلَا لَهُ غَرَضٌ فِيْ اسْتِعْمَالِهِ يَكُوْنُ

چنانکہ تقریر کردیم او را سابق آری کسے کہ نمی شناسد آنرا و نیست مراورا غرض در استعمالش نمی باشد

قشریہ بر وزن فعلیہ
منہ غرض بالکسر
خواست و قصد یعنی
قصد غرضکی ای ارادۃ
قصد کی الحاوی فی کلام المناوی
منہ دفع الملوم والرباح

عَبَثًا فِي حَقِّهِ لٰكِنَّهُ لَا يَحْرُمُ فِي حَقِّ غَيْرِهِ وَهُوَ نَظِيرُ صَاحِبِ الْمِرَّةِ الصَّفْرَاوِيَّةِ
حیث در حق وی لیکن حرام نمیشود در حق غیر او و آن مانند صاحب مزاج صفراوی است که
يَتَنَفَّرُ طَبْعُهُ عَنِ الْعَسَلِ وَلَا يُمْكِنُهُ أَنْ يُسَاعِدَهُ طَبْعُهُ عَلَى اسْتِعْمَالِهِ وَلَا
نفرت می کند طبیعت وی از شهد و ممکن نمی شود او را اینکه موافقت کند او را طبیعت وی بر استعمال شهد و
يَحْرُمُ ذٰلِكَ فِي حَقِّ غَيْرِهِ وَلَا يُعَدُّ الْغَيْرُ عَابِثًا بِاسْتِعْمَالِهِ فَإِنْ قُلْتَ إِنَّهُ
حرام نمی شود بدان سبب در حق غیر او و شمار کرده نمی شود غیر او عبث کننده باستعمال شهد پس اگر گوئی تحقیق آن
خَبِيثٌ لِأَنَّهُ تَسْتَخْبِثُهُ الطَّبَائِعُ السَّلِيمَةُ وَتَتَنَفَّرُ مِنْهُ وَقَدْ يَحْصُلُ
دخان بدبوست پلید می انگارد او را طبیعت های سلیمه و نفرت میکنند از ان و گاه حاصل می شود
عَنْ رَائِحَتِهِ صُدَاعٌ قُلْتُ نَعَمْ وَلٰكِنْ مَا هُوَ بِأَخْبَثَ لِرَائِحَةٍ مِنَ الْكُرَّاثِ وَ
از بوی وی درد سر گوئیم آری ولیکن نیست آن دخان بدتر از روی بوی از گندنا و
الثُّومِ وَالْبَصَلِ وَالْحِلْتِيتِ وَهٰذِهِ الْأَشْيَاءُ مُبَاحَةٌ قَطْعًا ثُمَّ إِنَّ هٰذَا
سیر و پیاز و انگزه و این چیزها مباح اند یقیناً باز البته این
الِاسْتِخْبَاثَ فِي حَقِّ مَنْ لَا يَسْتَعْمِلُهُ لِعَدَمِ شُرْبِهِ وَعَدَمِ الْمُمَاسَّةِ لِقُرْبِهِ
پلید شمردن در حق کسی ست که استعمال نمی کند آنرا بجهت نه نوشیدن او و عدم اتصال برای نزدیکی او
وَأَمَّا شَارِبُهُ فَيَرَاهُ مِنَ الطَّيِّبَاتِ كَمَا أَنَّ الْبَقَّالَ الَّذِي يُبَاشِرُ الْكُرَّاثَ
و اما نوشنده آن دخان پس می بیند آن دخان را از پاکیزها چنانکه البته بقال آنکه مباشر می شود گندنا را
وَنَحْوَهُ وَبَيْعًا وَشِرَاءً لَا يَعُدُّهَا مِنَ الْخَبَائِثِ وَلَا يَتَنَفَّرُ طَبْعُهُ مِنْهَا فَإِنْ قُلْتَ
و مانند آن و فروختن و خریدن نمی انگارد آنرا از پلیدها و نفرت نمی کند طبیعت او از ان پس اگر گوئی که
قَدْ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَهٰذَا مِنَ الْخَبَائِثِ قُلْتُ بِهٰذِهِ
بتحقیق فرمود خدای تعالی و حرام می کند بر ایشان پلیدها و این دخان از پلیدها ست گوئیم باین
الْآيَةِ اسْتَدَلَّ مَنْ حَرَّمَ الدُّخَانَ كَابْنِ حَجَرٍ وَالْقَاضِي حُسَيْنٍ وَلَا يَزَالُ
آیت دلیل می گیرد کسی که حرام کرده است دخان را مانند ابن حجر و قاضی حسین و همیشه اند

النَّاظِرُونَ يَسْتَدِلُّونَ بِهَا فِي أَمْثَالِ هٰذِهِ الْمَحَلَّاتِ وَهُوَ وَهُمْ يَتَّبِعُهُ

بینندگان که دلیل می آرند بآن آیت در مانند های این مقامات و آن وهم است که پیروی می کنند آنرا

النَّاظِرُونَ قَصَّرُوا عَنْ تَحْقِيقِ مَعْنَى الْآيَةِ وَتَحْقِيقًا أَنَّهُ تَعَالَى لَمْ يُفَصِّلْ

بینندگان و قاصر شدند از تحقیق معنی آیت و تحقیقش آنکه البته خدای تعالی بیان نکرد

فِي الْآيَةِ الْخَبَائِثَ وَالطَّيِّبَاتِ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا بِهٰذِهِ الْآيَةِ بَلْ حَكَمَ تَعَالَى

در آیت پلیدها را و پاکیزه ها را و حرام نه کرد خبائث را باین آیت بلکه حکم کرد خدای تعالی

بِأَنَّهُ يَجِدُ أَهْلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكْتُوبًا

باینکه البته می یابند صاحبان تورت و انجیل محمد را صلی الله علیه وسلم نوشته شده

عِنْدَهُمْ فِي الْكِتَابَيْنِ مَوْصُوفًا بِصِفَةِ أَنَّهُ يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ

نزد اهل کتاب در هر دو کتاب موصوف باین صفت که بتحقیق او حلال می کند برای ایشان طیبات را و حرام میکند

الْخَبَائِثَ فَإِذَا كُلُّ مَا أَحَلَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَمَا

خبائث را پس این وقت همه آنچه حلال کرد آنرا حضرت صلی الله علیه وسلم پس آن از طیبات ست و آنچه

حَرَّمَ فَهُوَ مِنَ الْخَبَائِثِ فَلَمْ يُرَدِ اللّٰهُ الطَّيِّبَ وَالْخَبِيثَ شَرْعًا سَوَاءٌ فَالْخَمْرُ

حرام کرد آنرا پس آن از خبائث ست پس مقصود آنست که طیب و خبیث شرعی اند یکسان پس شراب

مِنَ الْخَبَائِثِ مَعَ أَنَّ الْعَرَبَ كَانُوا يُطَيِّبُونَهَا وَهُمْ أَهْلُ الطَّبَائِعِ السَّلِيمَةِ

از جملهٔ خبائث ست باوجود آنکه البته عرب بودند که پاکیزه می دانستند شراب را و حال آنکه ایشان صاحبان طبیعت های سلیم اند

بَلْ كَانُوا يُسَمُّونَهَا طَابَةً وَالزُّنَّارُ وَالْخَمْرُ طَيِّبَيْنِ وَهُمَا شَرْعًا مِنَ الْخَبَائِثِ

بلکه بودند که می نامیدند شراب را پاکیزه و زنار او شراب را پاکیزه و هر دو از روی شرع از خبائث اند

وَالْكُرَّاثُ مِنَ الْخَبَائِثِ عِنْدَ الطَّبَائِعِ مَعَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

و گندنا از خبائث است نزد طبیعت ها باوجودی که بتحقیق پیغمبر صلی الله علیه وآله

وَسَلَّمَ جَعَلَهَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَالْمِسْكُ وَالْعَنْبَرُ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَالْمَعْصُوبَاتُ

وسلم گردانیدند آنرا از طیبات و مشک و عنبر از طیبات اند و هر دو غصب کرده شده

مِنَ الْخَبَائِثِ فَلَا يَعْرِفُ الْخَبِيثَ وَالطَّيِّبَ إِلَّا الشَّارِعُ لَا الْعُقُولُ السَّلِيمَةُ

از خبیثها اند پس نمی شناسد خبیث و طیب را مگر شارع نه عقلهای سلیم

وَالطَّبَائِعُ الزَّكِيَّةُ وَبِالْجُمْلَةِ الطَّيِّبَاتُ مَا أَحَلَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وطبیعتهای پاک و مجمل سخن آنکه طیبات چیزے ست که حلال کرد آنرا پیغمبر صلی الله علیه وسلم

فَإِنَّ عِلَّةَ النُّفُوسِ طَيِّبًا يُسَمَّى طَيِّبًا عُرْفًا وَقَدْ فَسَّرَ السَّلَفُ الطَّيِّبَ بِالْحَلَالِ

پس اگر نفرت کرد آنرا نفسها طیب نامیده نشود و طیب در عرف و تحقیق تفسیر کرده اند قدما طیب را به حلال

وَالْخَبِيثَ بِالْحَرَامِ كَمَا سَرَدَهُ أَئِمَّةُ التَّفْسِيرِ فِي الْآيَةِ الشَّرِيفَةِ وَأَخْرَجَ ابْنُ

و خبیث را به حرام چنانکه بیان کرده اند آنرا علمای تفسیر در آیت شریف و روایت کرد ابن

الْمُنْذِرِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ أَيِ الْحَلَالَ

منذر از ابن جریج در تفسیر قول او تعالی و حلال می کند برای ایشان طیبات یعنی حلال

وَأَخْرَجَ ابْنُ الْجَرِيرِ وَابْنُ حَاتِمٍ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي سُنَنِهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ

و روایت کرد ابن جریر و ابن حاتم و بیهقی در سنن خود از عبدالله بن عباس رضی

اللهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ قَالَ كَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ وَ

الله عنهما در قول او تعالی و حرام میکند بر ایشان خبائث را گفت مانند گوشت خوک و

الزِّنَا إِلَى آخِرِهِ وَإِذَا عَرَفْتَ ذَلِكَ فَاعْلَمْ أَنَّ هَذِهِ الشَّجَرَةَ لَمْ يَعْلَمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى

زنا آخر شد و چون شناختی آنرا پس بدانکه تحقیق این درخت دانسته نشده که تحقیق پیغمبر صلی

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَهَا وَلَا دَلَّ عَلَى تَحْرِيمِهَا دَلِيلٌ قَطْعِيٌّ وَلَا ظَنِّيٌّ وَلَا

الله علیه وسلم حرام کرد آن درخت را و دلالت نکرد بر حرمت آن دلیلی یقینی و نه دلیلی ظنی و نه

قِيَاسُ الْمُجْتَهِدِينَ فَلَا تَدْخُلُ فِي مُسَمَّى الْخَبَائِثِ فَيَبْقَى فِيهَا اسْمُ الطَّيِّبَاتِ

قیاس مجتهدین پس داخل نمی شود آن درخت در مسمی خبائث پس باقی می ماند بآن درخت نام طیبات

بِالْأَصْلِ وَالْعَجَبُ كُلُّ الْعَجَبِ مِمَّنْ يُقَرِّرُ الِاسْتِدْلَالَ بِالْآيَةِ وَيَقُولُ الْقُرْآنُ نَزَلَ

باصل و تعجب ست همه آن تعجب از کسے که تقریر می کند استدلال به آیت و می گوید که قرآن نازل شده

بلغة العرب فما استخبثوه فهو خبيث وما لم يستخبثوه فهو الطيب

بلغت عرب پس انچه خبیث دانند آنرا پس آن خبیث است وانچه خبیث ندانند آنرا پس آن طیب ست

ولا يعلم ان العرب استطابت المحرمات من الميتة والدم فانا اتعجب

ونمی داند مستدل که بتحقیق عرب طیب دانسته اند محرمات را از مردار وخون پس من تعجب میکنم

ممن يتعاطى الاستدلال بالآيات دون معرفة لمعانيها ولما ورد

ازکسے که بدست می آرد استدلال را باآیات بدون شناختن وی برای معانی آیات وبرای انچه وارد

فيه ولا اظن هذا يحل لعالم يتعاطى به فان قلت قال المحرم اعني الشيخ محمد

دران چیز وگمان نمی کنم که این جائز باشد برای عالم که بدست آرد بآن استدلال پس اگر بگوی که گفت محرم یعنی شیخ محمد

حيوة السندي ان الدخان متولد من النار وقد قال النبي صلى الله

سندے که بتحقیق دخان پیدا شده ست از آتش وحال آنکه بتحقیق فرمود پیغمبر صلی الله

عليه وآله وسلم ان الله لم يطعمنا نارا والنار طعام الكفار في جهنم

علیه وآله وسلم بتحقیق خدا طعام نه گردانید برای ما آتش را وآتش طعام کافران ست در دوزخ

بئس القرار فهو حرام قلت هذا الكلام مما يمجه الاسماع ويستحيي من تفهمه

که بد قرار ست پس آن حرام ست گوئیم این کلام دفع می کند آنرا شنیدن و شرم می کند بنوشتن آن

الطباع ويحرم عليك بهذا الاستدلال الا استنشاق بالعود والمسك

قلم وحرام میشود بر تو باین استدلال بوے گرفتن به عود و مشک

والعنبر والتبخر بهما وقد ثبت ان الطيب مما حبب الى المختار و

وعنبر و بخور گرفتن بآن هر دو وبتحقیق ثابت شده که البته طیب از چیزی ست که دوست داشته شده است بسوی

هذه الاشياء التي طيبها الناس منها الدخان وهو غير محرم بسبب انه

واین اشیا پاکیزه کردند آنهارا مردمان از جمله آنهاست دخان واو نیست حرام کرده شده بسبب اینکه بتحقیق او

جزء النار وحديث لم يطعمنا نارا قال صلى الله عليه وسلم مستدركها

جزء آتش ست وحدیث لم یطعمنا نارا فرمود صلی الله علیه وسلم نادرحالیکه مستدرک دانند

أَكْلِ الطَّعَامِ الْحَارِّ مَعَ أَنَّهُ لَمْ يُحَرِّمْ مِثْلَ ذٰلِكَ فَإِنْ قُلْتَ قَالَ الْمُحَرِّمُونَ

خوردن طعام گرم را باوجودی کہ بتحقیق آن حضرت حرام نہ کرد مثل آن خوردن بسبب آنکہ حرارت آں گرگوی گندہ مخرج

فِيهِ إِضْرَارٌ بِالْعَقْلِ وَتَقْبِيحٌ لِصُورَةِ شَارِبِهِ وَفِي الْحَدِيثِ إِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ

کہ در دخان ضرر ست بعقل زشت کردن ست مر ای صورت نوشندۂ دخان و در حدیث ست کہ بتحقیق خدا بیافرید

آدَمَ عَلٰى صُورَتِهِ أَيْ صُورَةِ آدَمَ وَلَا يَجُوزُ عَوْدُ الضَّمِيرِ إِلَيْهِ تَعَالَى لِأَنَّهُ

آدم را بر صورت آن یعنے بر صورت آدم و جائز نیست گردیدن ضمیر بسوے خدای تعالی چرا کہ او

لَا يُطْلَقُ عَلَيْهِ الصُّورَةُ لِأَنَّ أَسْمَاءَهُ تَوْقِيفِيَّةٌ وَلَا يُقَالُ قَدْ أَطْلَقَهَا

اطلاق کردہ می شود نامہای خدای تعالی بر صورت بتحقیق نامہای خدا توقیفی اند و گفتہ نشود کہ بتحقیق اطلاق کردہ است

اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى نَفْسِهِ لِأَنَّهُ اسْتِدْلَالٌ بِمَحَلِّ النِّزَاعِ كَمَا لَا يَخْفٰى وَقَدْ وَرَدَ فِي

خدای تعالی صورت را بر ذات خود چنانکہ این استدلال ست بمقام نزاع چنانکہ پوشیدہ نیست و بتحقیق وارد شدہ

الْحَدِيثِ دَفْعُ السُّعَالِ احْتِرَازًا مِنْ قُبْحِ الصُّورَةِ قُلْتُ الْإِضْرَارُ بِالْعَقْلِ

حدیث دور کردن سرفہ بر راے احتراز کردن از زشتی صورت گوییم ضرر کردن بعقل

لَمْ يَقُلْ أَحَدٌ مِنَ الْأَطِبَّاءِ وَلَا مِنْ أَهْلِ التَّجَارِبِ وَالتَّجَرُّبِ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْبَوَادِي

نگفت آراے کسے از طبیبان و نہ از صاحبان تجربہ و تجربہ کسے از ارباب دیہات

كَمَا عُلِمَ فِي عِلْمِ الْمِيزَانِ وَقَدْ تَقَدَّمَ تَقْرِيرُ ذٰلِكَ وَإِنَّمَا تَقْبِيحُ الصُّورَةِ فِيهِ

چنانکہ دانستہ شدہ در علم منطق و بتحقیق مقدم شد تقریر آن و جز ایں نیست کہ زشت کردن صورت در دخان

بِاعْتِبَارِ أَنَّ الشَّارِبَ يَفْتَحُ فَاهُ وَيُخْرِجُ الدُّخَانَ مِنْ أَنْفِهِ وَلَا يَخْفٰى أَنَّ هٰذَا

باعتبار آنست کہ بتحقیق نوشندہ می کشاید دہن خود را و بیرون می آرد دود را از بینی خود و پوشیدہ نیست کہ بتحقیق این

لَيْسَ تَقْبِيحًا وَلَا يُوجِبُ تَحْرِيمًا وَمِثْلُ ذٰلِكَ يَقَعُ عِنْدَ أَكْلِ الطَّعَامِ وَغَيْرِهِ

نیست زشت کردن صورت و موجب نمی شود حرمت را و مانند آن واقع می شود نزد خوردن طعام و غیر آں

عِنْدَ الِاسْتِصْعَادِ وَإِنَّمَا نَهَى الرَّسُولُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوَشْمِ وَ

و بالا رفتن و جز ایں نیست کہ منع فرمود پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم از نگاشتن بدن و

قَالَ فِي الْحَوَاشِي الْمُغِيرَاتِ وَقَدْ كَتَبَ أَهْلُ السَّلَفِ مِثْلَ ابْنِ حَجَرٍ وَ

فرمود در حق زنان نیلگون کنندگان کہ تغییر دہندہ اند و بتحقیق نوشتند علمای سلف مانند ابن حجر و

غَيْرِهِ مِنَ الْأَئِمَّةِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَأَمَّا هٰذَا أَيِ الدُّخَانُ فَلَا تَغْيِيرَ فِيهِ

سوای آن از امامان رضی اللہ عنہم و اما این یعنی دخان پس نیست تغییر دران

لِخَلْقِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَقَالَ الْمُحَرِّمُونَ قَدْ وَرَدَ فِي الْحَدِيثِ النَّهْيُ عَنِ السَّعْيِ

برای پیدائش خدای تعالی و گفتند حرام کنندگان دخان بتحقیق وارد شدہ در حدیث منع از سد فہ

احْتِرَازًا مِنْ قُبْحِ الصُّورَةِ قُلْنَا الْمَعْرُوفُ فِي الْحَدِيثِ الْأَمْرُ بِكَظْمِ الْفَمِ عِنْدَ

برای احتراز کردن از زشتی صورت گوئیم مشہور در حدیث حکم ست بہ بند کردن دہن نزد

التَّثَاؤُبِ وَالْجُثَاءِ وَالْعُطَاسِ دَفْعًا مَا اسْتَطَاعَ لِأَنَّ خِلَافَهُ يُحَبِّبُ

خمیازہ و آروغ و عطسہ و دفع کردن آن ہر قدر کہ طاقت داشتہ باشد خلاف او دوست می دارد آنرا

الشَّيْطَانُ وَيَضْحَكُ كَمَا فِي كُتُبِ الْحَدِيثِ وَلَمْ أَجِدْ فِي التُّتُنِ أَيِ التَّنَاكُ

شیطان و می خندد آنرا چنانکہ در کتابہای حدیث ست و نہ یافتم در تتن اے تنباکو

حَدِيثًا فَإِنْ قُلْتَ قَالَ الْمُحَرِّمُونَ فِيهِ رَائِحَةٌ كَرِيهَةٌ وَقَدْ قَالَ النَّبِيُّ

حدیثی را پس اگر بگوئی بتحقیق گفتند محرمون در ان دخان بوی بد ست و بتحقیق فرمود پیغمبر

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا قُلْتُ مُسَلَّمٌ وَلٰكِنَّ

صلے اللہ علیہ وسلم بتحقیق خدا پاکیزہ است قبول نمی کند مگر پاکیزہ را گوئیم مسلم است لیکن

رَائِحَتَهُ عِنْدَ غَيْرِ شَارِبِهِ أَوْ عِنْدَكُمْ إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ بِأَقْبَحَ رَائِحَةً مِنَ الْكُرَّاثِ

بوی او نزد سوای آنرا نوشندہ دخان یا نزد شما مگر اینکہ البتہ او نیست زشت تر از روی بوی از گندنا

وَقَدْ سَلَفَ أَنَّهُ لَا يَقْتَضِي قُبْحَ الرَّائِحَةِ تَحْرِيمًا وَإِنَّمَا نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ

و بتحقیق گذشت کہ البتہ او تقاضا نمی کند زشتی بوی حرمت را و جز این نیست کہ منع فرمود پیغمبر صلی اللہ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْلِ الْكُرَّاثِ عِنْدَ غِشْيَانِ الْمَسَاجِدِ لِئَلَّا يُؤْذِيَ

علیہ وسلم از خوردن گندنا نزدیک آمدن مسجدہا تا ایذا ندہد

ا ح حرمت بوی دخان از حقہ و سگریٹ و نسوار و نسوار و نسوار

بِرَائِحَةِ الْمَلٰئِكَةِ وَالْمُؤْمِنِيْنَ وَهٰكَذَا نَقُوْلُ لَا يَقْرَبُ شَارِبُ التُّتُنِ

بہ بوی خود فرشتہ ہارا و مسلمان را ۔ و ہمچنان می گوئیم کہ نزدیک نشود نوشندۂ تنباکو کی

الَّذِيْ لَهٗ رَائِحَةٌ خَبِيْثَةٌ فِي الْمَسَاجِدِ وَالتُّتُنُ فِيْهِ اَنْوَاعٌ نَوْعٌ لَهٗ رَائِحَةٌ

مراورا بوے پلید است در مسجد ہا و تنباکو دران چند اقسام اند قسمی است کہ بوی

فِيْهِ لَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ دُخُوْلُ بَيْتِ اللّٰهِ وَلَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ الْجَمَاعَاتُ وَمِنْهُ قَدِيْمٌ

دران حرام نمی شود بروی داخل شدن در خانۂ خدا و حرام نمی شود بروی جماعتہا و بعضی ازان نشت

الرَّائِحَةِ مُنْتِنٌ مُسْتَعْمَلٌ عَنْهَا وَاَمَّا قَوْلُهٗ اِنَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ اِلَّا طَيِّبًا

بوست کہ بازداشتہ می شود استعمال کردن ہوی ازجماعتہا و اما قولش کہ بتحقیق خدا پاکیزہ است قبول نمی کند مگر پاکیزہ را

فَذٰلِكَ فِيْمَا يُتَقَرَّبُ بِهٖ اِلَيْهِ وَشُرْبُ هٰذَا الدُّخَانِ لَيْسَ بِقُرْبَةٍ اِنَّمَا هُوَ

پس آں در چیزی ست کہ نزدیکی حاصل کردہ میشود بوی بسوی خدا و نوشیدن این دود نیست نزدیکی بہ خدا بلکہ نوشیدن

مُبَاحٌ اُسْتُعْمِلَ لِنَفْسٍ طَلَبًا لِرَاحَتِهَا وَاَمَّا ذِكْرُ حَدِيْثِ اِنَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ

مباح است استعمال او برای ذات او بجہت طلب کردن خوشی نفس و اما ذکر کردن حدیث کہ البتہ خدا پاکیزہ است

لَا يَقْبَلُ اِلَّا طَيِّبًا فَهُوَ وَضْعٌ لِلْحَدِيْثِ فِيْ غَيْرِ مَحَلِّهٖ اَمَّا اَوَّلًا فَلِمَا عُرِفَتْ

قبول نمی کند مگر پاکیزہ را پس آن نہادن است مر حدیث را در غیر مقام او اما اولاً پس برای آنچہ شناختی کہ

اَنَّ هٰذَا التُّتُنَ لَا يُسَمّٰى خَبِيْثًا شَرْعًا فَاِنَّهٗ اِسْمٌ لِلْمُحَرَّمِ وَلَا لُغَةً وَمَا هُوَ

بتحقیق این تنباکو نامیدہ نمی شود خبیث از روی شرع چہ البتہ خبیث نام ست مر محرم را و نزد اہل لغت ایں

اِلَّا مِثْلُ مَالِ السَّبُعِ الَّتِيْ تَعَافُهَا الْمَرَدَةُ وَهُمْ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ يُعَادُهَا

مگر مانند چیزے کہ مردار ست یعنی کہ مکروہ می داند آنرا تو انگران و کسی کہ نیست عادت می کند آنرا

وَقَدْ اَكَلَ سَيِّدُ الطَّيِّبِيْنَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ لَعَافَ اَكْلَ الضَّبِّ

و بتحقیق خورد سردار پاکیزگان صلی اللہ علیہ وسلم و بتحقیق مکروہ پنداشت خوردن گوہ را

وَاَكَلَ بِحَضْرَتِهٖ مَنْ لَا يَعَافُهٗ وَاَمَّا ثَانِيًا فَاِنَّ قَوْلَهٗ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

و خورد در حضرت او آن کسی کہ مکروہ نہ پنداشت آنرا و اما دوم پس البتہ قول آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ

لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَوَرَدَ فِي سِيَاقِ مَا يُتَقَرَّبُ بِهِ وَشَارِبُ التُّتُنِ لَا يُعَدُّ
قبول نمی کند مگر پاکیزہ را وارد شدہ در سیاق چیزی کہ نزدیکی حاصل کردہ شود بسوی و نوشندہ تنبا کو نمی انگارد آنرا
قُرْبَةً كَمَا عَرَفْتَ وَأَمَّا ثَالِثًا فَالْمُرَادُ مِنَ الطَّيِّبِ فِي الْحَدِيثِ هُوَ الْحَلَالُ فَإِنَّهُ
عبادت چنانکہ شناختی واما وجہ سوم پس مقصود از طیب در حدیث آن حلال ست پس تحقیق
أَخْرَجَ أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ الْمُنْذِرِ وَابْنُ حَاتِمٍ مِنْ حَدِيثِ
روایت کرد امام احمد مسلم و ترمذی و ابن منذر و ابن حاتم از حدیث
أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّهَا
ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ گفت فرمود پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ای
النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَأَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ
مردمان بتحقیق خدا پاکیزہ است قبول نمی کند مگر پاکیزہ را و حکم کرد مسلمانان را بآنچہ حکم کرد بسوی پیغمبران را
فَقَالَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا ثُمَّ ذَكَرَ
پس فرمود اے آنانکہ ایمان آوردند بخورید از پاکیزہا و عمل کنید شایستہ باز ذکر فرمود
الرَّجُلَ يُطِيلُ سَفَرَهُ أَشْعَثَ أَغْبَرَ وَمَطْعَمُهُ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ
مردی را کہ دراز کرد سفر خود را در حالے کہ ژولیدہ موی ست غبار آلودہ و طعام و شراب او حرام ست و پوشاک او
حَرَامٌ وَغُذِّيَ بِالْحَرَامِ يَمُدُّ يَدَهُ إِلَى السَّمَاءِ يَقُولُ يَا رَبِّ يَا رَبِّ فَأَنَّى
حرام ست و خورش کردہ شدہ بہ حرام دراز می کند دست خود را بسوے آسمان میگوید ای پروردگار من ای پروردگار من کجا
يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ فَالْحَدِيثُ أَخْبَرَ بِأَنَّ الطَّيِّبَ هُوَ الْحَلَالُ وَإِذَا
قبول کردہ شود مر او را بآنچہ سبب پس حدیث اخبار ست باینکہ البتہ طیب آن حلال ست و چون
عَرَفْتَ هَذَا الَّذِي تَتَبَّعْنَاهُ وَأَنَّ أَدِلَّةَ الْمُحَرِّمِينَ غَيْرُ نَاهِضَةٍ عَلَى مُدَّعَاهُمْ
شناختی این را کہ استقراء کردیم آنرا و تحقیق دلائل محرمین نیست قائم شونده بر مقصود او شان
تَبَيَّنَ لَكَ أَنَّ هَذَا الدُّخَانَ لَمْ يَكُنْ مَذْكُورًا فِي صَدْرِ السُّؤَالِ مِنَ الْمُبَاحَاتِ
ظاہر شد مرترا کہ تحقیق این دخان مذکور در آغاز سوال از مباحات

الحلال وعرفت انه لا يليق بالعالم التقي الاستدلال بآية او حديث
حلال ست و شناختی کہ تحقیق سزاوار نیست بر عالم پرہیزگار دلیل گرفتن بآیت یا حدیث
الا بعد تحقيق معناه وان ما يقام تحريمه لشيء او تحليله لما احل
مگر بعد تحقیق معنی او و تحقیق دلیلی کہ ثابت کردہ می شود تحریم او برای چیزی یا حلال کردن او آنچہ حلال کردہ
الله مقام صعب خطر ان الله تعالى يقول ولا تقولوا لما تصف
خدا مقامی ست دشوار خوفناک چہ خدائے تعالے می فرماید و مگوئید مر آنچہ را کہ بیان می کنند
السنتكم الكذب هذا حلال وهذا حرام لتفتروا على الله الكذب
زبانہای شما دروغ را این حلال ست و این حرام تا افترا کنید بر خدا دروغ را
الآية ولا تقل لي فانت الان ساع في تحليل هذه الشجرة فاني اقول
تا آخر آیت و مگو مرا پس تو اکنون کوشش کنندہ ہستی در حلال گردانیدن این درخت پس تحقیق من میگویم
لست ساعيا في تحليل محرم بل ابقيت ما ابقاه الله حلالا ياباحة الشارع
کہ نیستم سعی کنندہ در حلال کردن حرام کردہ شدہ بلکہ باقی داشتم آنرا کہ باقی داشتہ ست او را خدا حلال بإباحت شارع
واثبت انه لم يقم المحرم على تحريمه برهانا يخرج به عن ذلك الاصل
و ثابت کردم کہ تحقیق قائم نکرد محرم بر تحریمش دلیلی را کہ بیرون آید بسبب آن دلیل از ان اصل
نعم بعد ما تقرر ان الدخان من المباحات ومن قسم الحلال البين
آری بعد آنچہ کہ ثابت شدہ کہ تحقیق دخان از چیزہای مباح ست و از قسم حلال ظاہرست
فلا ينبغي للعاقل ان يستغرق اوقاته في استعماله ويذهب نفيس عمره
پس نزاوار نیست مر عاقل را اینکہ مستغرق کند اوقات خود را در استعمال آن دخان و ببرد نفیس عمر خود را
في امتصاص دخانه ويحول بينه وبين ذكر المولى بلسانه ويجعله
در مکیدن دخانش و مانع شود میان او و میان ذکر خدا بزبان او و بگرداند آنرا
من مهمات شانه كما هو دأب مستعملية والعاكفين عليه والمبادلين
از مطالب حال خود چنانکہ او عادت استعمال کنندگان اوست و ملازمت کنندگان بر دخان خرج کنندگان

أموالهم فيه فإن ذلك ليس دأب السائرين إلى الله بل المؤمن

مالهای خود را دران چنان پیش رو تحقیق آن نیست طریقه سیر کنندگان بسوی خدا بلکه مومن

التقي يحرص على الإنفاق وقاية وأموالها فيما يقربه إلى مولاه ويزيده

پرهیزگار رغبت می کند بر خرچ کردن او قایت خود و مالهای خود در انچه نزدیک کند او را بسوی مالک او و زیاده کند

من تقواه ويتخذ من المباحات قدر ما يعينه على الطاعات فالإفراط

از پرهیزگاری او و بگیرد از چیزهای مباح بانقدر که مدد کند او را بر عبادتها پس زیادتی کردن

في الاشتغال بها فاعله مذموم كما أن المفرط في ترك ما حرم الله

در اشتغال بانها فاعلش مذمت کرده شده است چنانکه تحقیق تفریط کننده در ترک انچه حرام کرده است خدا

ملوم وخير الأمور الساعات إلى الهدى وشر الأمور المحدثات

ملامت کرده شده است و بهترین چیزها ساعتها اند بسوی هدایت و بدترین امور مذمت کرده شده اند

البدائع وقد كان من لم يتسامح نبينا خير البشر صلى الله

پیدا کرده شده نوها و بتحقیق هست کسی که مراورا است اقتدای پیغمبر ما بهترین آدمیان صلی الله

عليه وسلم ينام ويقوم ويفطر ويصوم وينكح النساء كما قال ذلك

علیه وسلم می خوابد و قیام می کند و افطار می کند و روزه می دارد و نکاح می کند زنان را چنانکه فرمود آنرا

حين بلغه أن جماعة من أصحابه أرادوا ترك المنام وبعضهم أراد

وقتیکه رسید آن حضرت را اگه گروهی از اصحاب او اراده کردند ترک خواب را و بعضی از اصحاب اراده کردند

مداومة الصيام وآخر أرادوا الانقطاع عن النكاح والتبتل و

همیشگی روزه را و دیگران اراده کردند انقطاع را از نکاح و بریدگی را از خلق و

لنقتصر على هذا المقدار من المقال في جواب السؤال والله نسأله

باید که اقتصار کنیم بر همین قدر از سخن در جواب سوال و خدا را سوال می کنیم او را

الثبات على ما يرضيه من الأقوال والأفعال والحمد لله رب العالمين

ثابت ماندن بر انچه پسند کند خدا او را از قولها و فعلها و ستایش مر خدا راست پروردگار جهان

وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا وَمَوْلٰنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ

و درود فرستد خدا بر سرور ما و مولای ما محمد و بر اولاد او و یاران او همه ما

قَدْ تَمَّتْ هٰذِهِ الرِّسَالَةُ

بتحقیق تمام شد این رسالہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ شَرَعَ الشَّرِيْعَةَ هِدَايَتُهٗ وَالْبِدْعَةَ

ستایش مر خدا را راست آنکہ شریعت راہ نمودن اوست و بدعت

ضَلَالَتُهٗ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ اَظْهَرَ اَحْسَنَ الطَّرَائِقِ وَعَلٰى

گمراہ کردن اوست و رحمت کاملہ و سلام نازل باد بر کسے کہ ظاہر نمود نیکوترین راہ ہا و بر

اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ هُمْ مَصَابِيْحُ الظُّلْمَةِ اَمَّا بَعْدُ فَقَدْ نَقَلْتُ هٰذِهِ

اولاد او و یاران او آنانکہ اوشان چراغہای تاریکی اند اما بعد پس بتحقیق نقل کردم این

الرِّسَالَةَ مِنَ الْكُتُبِ الْمُعْتَبَرَةِ وَسَمَّيْتُهَا رَدَّ الْمُلْحِدِيْنَ فِيْ بَابِ شُرْبِ

رسالہ را از کتابہای معتبر و نامیدم آن رسالہ را رد الملحدین فی این باب نابت ستادن و شرب

الدُّخَانِ اِعْلَمُوْا اَنَّ شُرْبَ الدُّخَانِ اِسْرَافٌ وَّتَبْذِيْرٌ وَّعَبَثٌ وَّيُسَمّٰى

دود یعنی حقہ بدانید کہ بتحقیق نوشیدن دود اسراف ست و تبذیر و بازی و نامیدہ می شود

فَاعِلُهٗ مُسْرِفًا وَّمُبَذِّرًا وَّعَابِثًا فَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى اِنَّ الْمُسْرِفِيْنَ هُمْ اَصْحَابُ

فاعلش اسراف کنندہ و تبذیر کنندہ و بازی کنندہ پس فرمود خدای تعالی بتحقیق اسراف کنندگان اوشان یاران

النَّارِ وَاِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْٓا اِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ

دوزخ اند و بتحقیق تبذیر کنندگان ہستند برادران شیطانہا آیا پس گمان کردید جز این نیست پیدا کردیم

عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ وَفِيْ تَفْسِيْرِ الْجَلَالَيْنِ اَلتَّبْذِيْرُ الْاِنْفَاقُ

شما را بیفائدہ و بتحقیق شما بسوی ما رجوع کردہ نخواہید شد و در تفسیر جلالین ست تبذیر خرچ کردن ست

اصحابہ بالکل
کہا ارادہ
کراں ہم کردن
کرد صفحہ
۱۲

نسبت بیقان
کرد باسراف
فال کردن
الصرف بس التبذیر
الاسراف ان التبذیر
فی الوجوہ
الحق و
الاسراف فی الحق و
الاسراف فی الباطل
ذکر صفحہ ۱۲

فِي غَيْرِ طَاعَةِ اللّٰهِ وَمَعْنَى الْاِسْرَافِ وَالتَّبْذِيرِ وَاحِدٌ وَفِي الْمَعْدَنِ شَرْحُ

در غیر طاعت خدا و معنی اسراف و تبذیر یکے ست و در معدن شرح

كَنْزِ الدَّقَائِقِ قَالَ الْاِمَامُ بَدْرُ الدِّيْنِ الْكُرْدِيُّ الْعَبْثُ فِعْلُ الَّذِي

کنز الدقائق ست گفت امام بدر الدین کردی عبث فعلی ست کہ

فِيهِ غَرَضٌ وَلٰكِنْ لَيْسَ بِشَرْعِيٍّ وَقَالَ الْبَغَوِيُّ تَحْتَ قَوْلِهِ تَعَالٰى اِنَّ الْمُبَذِّرِ

در آن غرض ست ولیکن مشروع نیست و گفت بغوی زیر قول او تعالے بتحقیق آنانکہ

كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ بَيَّنَ الْكُفْرَ عَلٰى اَرْبَعَةِ الْبِدْعَةِ الْمَذْمُومَةِ وَهُوَ النَّفْسِ

کافر شدند برابر ست بر اوشان بیان کردہ شدہ ست بر چہار قسم بدعت قبیحہ و خواہش نفس

وَاتِّبَاعِ الظُّلْمَةِ وَالْاِكْتِفَاءِ بِالْجَهْلِ اِنْتَهٰى وَتِلْكَ اَرْبَعَةٌ كَامِلَةٌ نُوجِدُ

و پیروی کردن ظلمت و اکتفا کردن بجہالت آخر شد و آن چہار کامل یافتہ میشوند

فِيهِ وَقَدْ كَتَبَ الْمَالِكِيَّةُ فِي الدَّارِ الْجَائِزِيَّةِ جَوَابًا عَمَّا يَتَعَلَّقُ بِالدُّخَانِ

در دخان و بتحقیق نوشتند علمای مالکیہ در ملک عرب جوابے را از انچہ متعلق ست بہ دخان

وَهُوَ اسْتِعْمَالُ الدُّخَانِ حَرَامٌ كَاصْلِهِ لِاَنَّ اَصْلَهُ الْخَشَبَةُ وَالنَّارُ

و او این کہ استعمال دخان حرام ست مانند اصلش چہ بتحقیق اصل او چوب ست و آتش

لِكَوْنِهِ جُزْءًا مِنَ الْخَشَبَةِ مَمْزُوجَةً بِاَجْزَاءٍ مِنَ النَّارِ الَّتِي يَحْرُمُ اسْتِعْمَالُهَا

برای بودن دخان جزاز چوب درحالیکہ آمیزش کردہ شدہ ست از آتشے کہ حرام کردہ شدہ ست استعمال او

بِالنَّصِّ اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ

بآیت بتحقیق آنانکہ مے خورند مالہای یتیمان از روی ستم جز این نیست کہ مے خورند در شکمہای خود

نَارًا وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَاْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ يَغْشَى النَّاسَ

آتش را و فرمود خدای بزرگ پس منتظر باش روزے کہ بیارد آسمان دودی ظاہر کہ پوشد مردمان را

هٰذَا عَذَابٌ اَلِيمٌ فَمَا بِالتَّعْذِيبِ يَحْرُمُ اسْتِعْمَالُهُ فَاِنَّ الْفُقَهَاءَ قَالُوا

این عذاب سخت دردناک پس انچہ بسبب او تعذیب ست حرام مے شود استعمال او پس بتحقیق فقہا گفتند

البتہ

لہ

یا بعبارت پنجہ و الاقسام الاربعۃ فی تغییر معالم التنزیل للبغوی لعلہ ذکرہا فی غیر ذلک التفسیر و المذکور ہنا کما ان الکفر علی انواع کذلک البدعۃ و کما ان الکفر انواع کفر انکار و کفر عناد و کفر نفاق فکذلک البدعۃ ہہنا یعنی اصل بدعت بدعتیہ لا یخلو یا عناد الکفر ابلیس و کفر الیہود و ان یعنی بدعتیہ و یعتقد انہ ضلالۃ و لا یعتقد انہ ہدی و ہذا کفر النفاق ہو ان یقول بلسانہ ما لا یعتقدہ بقلبہ و ہذا ہو الذی سماہ فی ہذہ الآیۃ بما احدثہ الخ و ہذا ہو الذی سماہ فی الحدیث الآتی بما احدثوا الخ و ہذا ہو الذی سماہ الحاج الحلوی بالبدعۃ الاعتقادیۃ منہ

تمت بالخیر علی ید قلم

اتفقوا على وجوب الفرار من محل العذاب كمبطون محبر السم

اتفاق کردند بر واجب شدن فرار از جاے عذاب مانند بطن محبر کرنام

وإذا أهلك الله فيه أصحاب الفيل فإذا وجب الفرار من محل

بسبب آنست کہ ہلاک کرد خدا در ان میان صاحبان فیل را پس چون واجب شد گریختن از جاے

العذاب فوجوب الفرار من مادة العذاب أولى قال في المختصر

عذاب پس واجب شدن فرار از آنچہ کہ سبب او عذاب ست بہتر ست گفت در مختصر

الأحياء إنه عليه السلام كان يكره الطعام الشخين ويقول الله

احیاء العلوم کہ بتحقیق آن حضرت علیہ السلام بود کہ مکروہ می داشت طعام گرم را و می فرمود کہ خدای

تعالى لم يطعمنا نارا فهذا الدخان آت بالنار فإن قيل شرب الدخان

تعالے طعام نہ کرد برای ما آتش را پس این دخان او لے ست بہ نزدیک پس اگر گفتہ شود نوشیدن او

للتداوي جائز قلنا لا يجوز لقول ابن مسعود رضي الله عنه ما جعل

برای دوا جائز ست گوئیم جائز نمی شود بحجت قول ابن مسعود رضی اللہ عنہ نہ گردانید شما

شفاءكم فيما حرم عليكم قال ابن سينا لو لا الدخان

صحت شما در انچہ حرام کردہ شد بر شما گفت بو علی ابن سینا اگر نمی بود دود

والقمام لعاش ابن آدم ألف عام قال جالينوس اجتنبوا ثلثة وعليكم

و غبار ہر آینہ زندگی می کرد آدمی ہزار سال گفت جالینوس پرہیز کنید از سہ چیز و لازم گیرید مر خود را

بأربعة ولا حاجة لكم إلى الطبيب اجتنبوا الدخان والغبار والنار

بچہار چیز و نیست حاجت مر شما را بسوی طبیب پرہیز کنید دود را و گرد را و آتش را

وعليكم بالسمسم والحلو والطيب والحمام وذكر في القانون أن جميع

و لازم گیرید بر خود ما را جو و شیرینی را و حمام را و ذکر کرد در شفا در قانون کہ بتحقیق ہمہ

أصناف الدخان مجففة بجوهر الأرض وفيه نارية يسيرة قال بعض

انسام دود خشک کنندہ ست بسبب ذات زمین و در ان کمے ست آتش گفتند بعضے

نسخہ خان مرکز الاولیاء لاہور

الفضلاء فاذا كان جميع اصناف الدخان مجففا يكون هذا الدخان

فاضلان پس وقتیکه شد همه اقسام دود خشک کننده باشد این دود

مجففا للرطوبات البدنية فيوذي الى حصول الامراض الكثيرة فلا

تجفیف کننده مر رطوبت های بدن را پس مضر رساند بسوی پیدا شدن بیماریهای بسیار پس

يجوز استعماله وذكر في نصاب الاحتساب ان استعمال الضرر حرام

جائز نمی باشد استعمال دخان و ذکر کرده شده در نصاب الاحتساب که البته استعمال کردن چیزی مضر حرام است

وحرمة شرب الدخان قد ثبتت عن كثير من اكابر العصر المعتمدين في

و حرمت نوشیدن دخان بتحقیق ثابت شده از بیشتر از بزرگان زمانه که معتمدانند در

الحجاز واليمن ومصر والروم وقد الفوا في ذلك رسائل انتهى من

حجاز و یمن و مصر و روم و بتحقیق تصنیف کردند دران رساله ها را آخر شد از

تصنيف المخدوم عبد الواحد ثمت

تصنیف مخدوم عبد الواحد

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي انزل الشرائع والاحكام و

بنام خدا بخشاینده مهربان ستایش مر خدا را است که نازل کرد شریعتها را و حکمها را و

الصلوة على النبي الامي الذي فصل بين الحلال والحرام وعلى

رحمت کامله نازل باد بر پیغمبر امی آنکه جدا کرد میان حلال و حرام و بر

آله الذين امر ان يتمسك بهدى الانام واصحابه الذين اوجب اقتداهم

آلاو ے آنانکه حکم کرد خدا انکه چنگ زنند بهدایت خلق و بر یاران وے آنانکه واجب کرد خدا پیروی ایشان

على الخواص والعوام وبعد فقد وصلت الرقيمة الكريمة الرفيعة

بر خواص و عوام و بعد حمد و نعت پس بتحقیق رسید رقیمه بزرگ

الشان في حضرة الاستاذ منتصف شهر رمضان مشحونة

مرتبه در حضرت استاد در نصف ماه رمضان پر و مهنده

له للمراد به عمدة المفسرين قدوة المحققين مولانا شاه عبد العزيز قدس سره العزيز

عَلَى سَلَامَتِكُمْ وَمُسْتَفْسِرَةٌ عَنْ مَسْئَلَتَيْنِ فَصَارَتِ الْأَحْبَابُ

بر سلامتی شما و پرسنده است از دو مسئله پس گردیدند دوستان

بِرُؤْيَتِهَا مَسْرُورَةَ الْبَالِ قَرِيرَةَ الْعَيْنَيْنِ وَلَمَّا كَانَ جَنَابُ الْأُسْتَاذِ

بدیدن خوش دل و خنک هر دو چشم و هرگاه بود جناب استاد

الْإِمَامُ الْأَلْمَعِيُّ فِدَاهُ فُؤَادِي وَنَفْسِي وَرُوحِي مَشْغُولًا فِي أَنَاءِ اللَّيْلِ

امام تیز ذهن فدای او دل من و جان من و روح من مشغول در اطراف شب

وَأَطْرَافِ النَّهَارِ بِالصِّيَامِ وَالْقِيَامِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَالْأَذْكَارِ وَمَا

و اطراف روز به روزه و نماز و خواندن قرآن و ذکر و

كَانَتِ الْمَسْئَلَتَانِ مِنْ عَوِيصَاتِ الْمَسَائِلِ الَّتِي تَكِلُّ فِي حَلِّهَا أَنَامِلُ

بودند هر دو مسئله از مسئله های مشکله آنکه مانده شود در حل آنها سر انگشتان

أَفْكَارِ الْأَفَاضِلِ لِتَوَجُّهِ إِلَيْهَا بِذِهْنِهِ الثَّاقِبِ وَفِكْرِهِ الصَّائِبِ

فکرهای فاضلان تا توجه کند استاد بسوی هر دو مسئله بذهن خود که روشن ست و فکر خود که بصواب رسنده

فَأَشَارَ إِلَيَّ أَنْ أَكْتُبَ الْجَوَابَ بِحَيْثُ يُمَيِّزُ الْخَطَاءَ عَنِ الصَّوَابِ

پس اشاره کرد استاد بسوی من این که بنویسم جواب را بطوری که ممتاز شود خطا از صواب

فَامْتَثَلْتُ مَا قَالَ وَشَرَعْتُ كِتَابَةَ الْجَوَابِ خَالِيَةً عَنِ الْإِطَالَةِ

پس بجا آوردم آنچه فرمود و شروع کردم نوشتن جواب در حالی که خالی ست از دراز کردن

وَالْإِمْلَالِ وَلَوْ لَمْ تَكُنْ أَيَّامُ الصِّيَامِ وَخَوْفُ تَقَلُّبِكُمْ مِنْ مَقَامٍ إِلَى مَقَامٍ وَتَشَتُّتِ

و ملال و اگر نه بودی ایام روزه و ترس از تغیر شما از جائی بسوی جائی و پریشانی

الْبَالِ بِسَبَبِ بَعْضِ السَّوَانِحِ الْوَارِدَةِ كَمَا هِيَ مَذْكُورَةٌ فِي رُقْعَةٍ عَلَى

دل بسبب بعضی سوانح واردہ چنانکه آنها مذکور اند در رقعه

حِدَةٍ وَاقْتَرَحْتُمْ بِأَنْ لَا يَكُونَ فِي الْجَوَابِ أَثَرٌ مِنَ الِاسْتِدْلَالِ بِالْآيَاتِ

جدا و پیشنهاد شما بآنکه نباشد در جواب اثری از دلیل گرفتن بآیات

وَالْأَثَرِ لَاشْبَعَتِ الْكَلَامَ فِي نَقْلِ الرِّوَايَاتِ غَايَةَ الْإِشْبَاعِ وَأَوْشَحْتُ

وحدیث ہر آیینہ سیر کردم کلام را در نقل کردن روایتہا نہایت سیر کردن و مزین می کردم کلام

بِالْأَدِلَّةِ الْوَاجِبَةِ التَّسْلِيمِ وَالْاِتِّبَاعِ لَكِنَّ هٰذَا الْقَدْرَ يَكْفِي لِأَفْهَامِ

بدلیلہائے کہ تسلیم و پیروی آنہا ضرور ست لیکن این قدر کفایت می کند برای فہما نیدن

الذَّكِيِّ الْمُنْصِفِ وَلَا يَقْصُدُهُ الْعَاقِلُ إِفْحَامُ الْغَبِيِّ الْمُتَعَسِّفِ فَالْآنَ

ذکے منصف و قصد نے کند دانا خاموش کردن غبی کج رو پس اکنون

أَشْرَعُ فِي الْمَقْصُودِ مُتَوَكِّلًا عَلَى مُلْهِمِ الْخَيْرِ وَالْجُودِ الْمَسْئَلَةُ

شروع می کنم در مقصود در حالی کہ توکل کنندہ ام بر الہام کنندہ خیر و سخاوت مسئلہ

الْأُولَى قَدْ شَاعَ وَذَاعَ فِي هٰذِهِ الْبُلْدَانِ حُرْمَةُ اسْتِعْمَالِ

نخستین بتحقیق مشہور شدہ و شہرت یافتہ درین شہرہا حرام بودن استعمال

التُّنْبَاكِ أَكْلًا وَسَعُوطًا وَجَذْبًا لِلدُّخَانِ وَأَهْلُهَا يَجْرُونَ حَدَّ شُرْبِ

تنباکو از روی خوردن و در بینی بختن و کشیدن مردخان را یعنی حقہ و ساکنان این شہرہا جاری می کنند حد نوشیدن

الْخَمْرِ عَلَى جَاذِبِي دُخَانِهِ وَيَحْكُمُونَ بِالْكُفْرِ عَلَى مَنْ قَالَ بِالْإِبَاحَةِ

شراب بر کشندگان دود تنباکو و حکم می کنند بہ کفر بر کسے کہ گفت باباحت

فِي شَأْنِ الْجَوَابِ الْحُكْمُ بِحُرْمَةِ أَكْلِ التُّنْبَاكِ تَحْكُمٌ صَرِيحٌ إِذْ لَا

در شان دخان جواب حکم بحرمت خوردن تنباکو تحکمی ست صریح چہ ظاہر

يَظْهَرُ لَهُ بَعْدَ التَّأَمُّلِ وَجْهٌ صَحِيحٌ فَإِنْ قِيلَ إِنَّهُ مُفْتِرٍ وَهُوَ حَرَامٌ فِي

نمی شود مرا ورا بعد تامل وجہے درست پس اگر گفتہ شود البتہ آن تنباکو مفترست و آن حرام ست در

الشَّرِيعَةِ الْغَرَّاءِ قُلْنَا الْحُكْمُ بِافْتِرَائِهِ افْتِرَاءٌ بِلَا امْتِرَاءٍ فَإِنَّهُ مَا رَأَيْنَا

شریعت روشن گوئیم حکم بہ مفترا بودن تنباکو بہتان ست بدون شبہ پس بتحقیق ما ندیدیم

عَلَى أَكْلِهِ شَيْئًا مِنْ آثَارِ الِافْتِرَاءِ مَعَ الْمُصَاحَبَةِ بِهِمْ عَلَى مَرِّ الدُّهُورِ

بر خورندگانش چیزی را از اثرہای افتراء باوجود مصاحبت باوشان بر گذشتن زمانہا

وَالْاَعْضَاءِ بَلْ غَايَةُ مَا يَعْرِضُ لِمَنْ يَبِيْدُ بِاَكْلِهِ لِمَرَارَةِ طَعْمِهِ وَحِدَّةِ

ہوزمانہارا بلکہ نہایت انچہ عارض می شود مرکسی راکہ ابتدا کند بخوردن آنرا تلخی مزہ او وتیزی

رِيْحِهِ وَحَرَاقَةِ جِرْمِهِ بَعْضُ الْحَالَاتِ كَالتَّهَوُّعِ وَالْغَثَيَانِ وَكَذَا

بوئے اور وخوردش جرم او بعضے حالہا ۔ مانند تہوع وغثیان و ہمچنان

قَدْ يَعْرِضُ بَعْضُهَا لِمَنْ يَدُوْمُ اِذَا اَكَلَهُ عَلَى خُلُوِّ الْمَعِدَةِ وَهٰذَا لَيْسَ

بتحقیق عارض می شود بعضی حالات مرکسے راکہ ہمیشگی می کند آنرا وقتیکہ بخورد آنرا بر خالی بودن معدہ واین نیست

بِاِفْتَارٍ كَمَا سَيَظْهَرُ عِنْدَ بَيَانِ حَقِيْقَتِهِ فَانْتَظِرْ فَاِنْ قِيْلَ ذُكِرَ فِي كُتُبِ

افتار چنانکہ نزدیک ست ظاہر میشود وقت بیان کردن حقیقت افتار پس انتظار کش پس اگر گفتہ شود کہ مذکور شدہ است در کتابہای

الطِّبِّ اَنَّهُ سَمٌّ وَاسْتِعْمَالُهُ فِي الشَّرْعِ مُحَرَّمٌ قُلْنَا سُمِّيَ الْقِسْمَ الْيَسِيْرَ

طب کہ بتحقیق تنباکو زہرست واستعمال او در شریعت حرام ست گوئیم زہر نامیدہ شدہ قسمی

تَعَارَفَ فِي بِلَادِنَا اَكْلُ غَيْرِ مُسْلِمٍ وَاِنْ سُلِّمَتْ فَاَكْلُ السَّمِّ الْقَلِيْلِ

مشہور ست در شہرہای ما خوردن او مسلم نیست واگر تسلیم کردہ شود پس خوردن زہر اندک

بِحَيْثُ يَخْرُجُ لِقِلَّتِهِ عَنِ الْمَضَرَّةِ وَيَتَرَتَّبُ عَلَيْهِ الْمَنَافِعُ الْكَثِيْرَةُ

بطوریکہ بیرون رود بسبب قلت خود از مضرت و مترتب شود بر وی منافع بسیار

مِثْلُ اِصْلَاحِ الْهَوَاءِ وَدَفْعِ الْوَبَاءِ وَغَيْرِهِمَا كَمَا سَتَنْقُلُ عَنِ الْكُتُبِ

مانند اصلاح ہوا و دفع وبا وسوائے این ہر دو چنانکہ نزدیک ست کہ نقل می کنیم از کتابہای

الطِّبِّيَّةِ الشَّهِيْرَةِ غَيْرُ حَرَامٍ كَاَكْلِ زَعْفَرَانٍ فَاِنَّ الْاَطِبَّاءَ صَرَّحُوْا بِاَنَّ

طب کہ مشہور اند نیست حرام مانند خوردن زعفران پس بتحقیق اطبا تصریح کردہ اند بایکہ

قَدْرَ ثَلٰثَةِ دَرَاهِمَ مِنْهُ قَاتِلٌ بِالتَّفْرِيْحِ الْمُفْرِطِ وَجَوَازُ اَكْلِ السَّمِّ

مقدار سہ درہم از زعفران کشندہ است بسبب فرحش کردن زیادہ وجواز خوردن زہر

الْقَلِيْلِ مُصَرَّحٌ فِي كُتُبِ الْفِقْهِ قَالَ فِي مَطَالِبِ الْمُؤْمِنِيْنَ فِي فَصْلِ

اندک تصریح کردہ شدہ است در کتابہای فقہ گفت در مطالب المومنین در فصل

مَا لَا يُؤْكَلُ مِنْ غَيْرِ الْحَيَوَانِ نَاقِلًا عَنِ الْاَحْيَاءِ وَاَمَّا السَّمُّ اِذَا خَرَجَ

انچہ خورده نمی شود از سوای حیوان در حالی کہ ناقل ست از احیاء العلوم واما زہر چون بیرون آید

عَنْ كَوْنِهِ مُضِرًّا لِقِلَّتِهِ اَوْ تَنْجِيسِهِ فَلَا يَحْرُمُ وَاَمَّا الْحُكْمُ بِحُرْمَةِ

از بودنش مضر بسبب قلت او یا نجس کردن وی پس حرام نمی شود و اما حکم بہ حرمت

سقوطه فلست اظن امكان ان يعرض عليها شبهة سخيفة

ریختن او در پنیر پس نیستم کہ گمان کنم امکان اینکہ قائم شود بران حرمت شبہہ سست

فضلا عن الحجة قوية كانت او ضعيفة فان سقوطه ليس

زیادہ از قائم شدن دلیل قوے باشد یا ضعیف پس تحقیق ریختن او در پنیر نیست

بمسكر ولا مفتر ولا مخدر ولا مضر وليس في النباتات سوى هذه

مسکر و نہ مفتر و نیست مخدر و نہ مضر و نیست در گیاہ ہا جزین

الامور جهة الحرمة كما لا يخفى على احد من فقهاء هذه الامة

امور سبب حرمت چنانکہ پوشیدہ نیست بر یکی از فقہای این امت

فكيف يكون ممنوعا بل حراما مقطوعا او بالجملة فان كان لهم

پس چگونہ نے باشد منع کردہ شدہ بلکہ حرام یقینی و حاصل سخن اینکہ پس اگر باشد مر اوشان را

على هذه الدعوى تمسك فعليهم بالبيان وعلينا تسليمه

بریں دعوے دلیلی پس لازم ست بر اوشان بیان کردن و بر ماست تسلیم کردن

اوردده بالبرهان واما الحكم بحرمة جذب دخانه فافصل

یاد کردنش بہ دلیل و اما حکم بحرمت کشیدن دخانش پس تفصیل میکنم

بعض التفصيل في بيانه واقول ان اساتذتنا الكرام الذين هم

بعضے تفصیل را در بیان او و می گویم کہ تحقیق استاذہای ما بزرگ آنانکہ اوشان

من المشائخ النقشبندية العظام يرون جذب دخان التبا

از مشائخ نقشبندیہ بزرگ اند مے دانند کشیدن دخان تنباکو را

ای للحکم بحل اکل التبا کو ۱۲

فِي غَايَةِ الشَّنَاعَةِ وَيَحْكُمُونَ عَلَى جَاذِبِيهِ بِأَشَدِّ الْفَظَاعَةِ لَكِنَّ

در نہایت قباحت و حکم مے کند برکشندہ اش بہ سخت زشتے لیکن

الْكَلَامَ هٰهُنَا فِيمَا ثَبَتَ بِالْأَدِلَّةِ الشَّرْعِيَّةِ دُونَ مَا ظَهَرَ بِالْوَارِدَاتِ

کلام اینجا در چیزہاست کہ ثابت شدہ بدلیل شرعی نہ انچہ ظاہر شدہ بمجالات

الْكَشْفِيَّةِ وَالْكَرَاهَةِ الطَّبْعِيَّةِ فَأَقُولُ فِي هٰذِهِ الْمَسْئَلَةِ تَشَتَّتَتِ

اہل کشف و بکراہت طبعے پس می گویم دریں مسئلہ مختلف شدند

الْأَقْوَالُ وَتَكَثَّرَ الْقِيلُ وَالْقَالُ فَتَفَرَّقَ النَّاسُ حِزْبًا حِزْبًا وَأَخَذَ كُلُّ

قولہا و بسیار شد گفتگو پس متفرق شدند مردمان گروہ گروہ و گرفت ہر یک

فِرْقَةٍ مَذْهَبًا فَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّهُ حَرَامٌ بِلَا اشْتِبَاهٍ وَمَالَ بَعْضُهُمْ

فرقہ مذہب را پس گفت بعضی اوشان کہ بتحقیق او حرام ست بلا شبہ و خواہش کرد بعضے اوشان

إِلَى أَنَّهُ حَلَالٌ بِلَا اسْتِكْرَاهٍ وَحَكَمَ بَعْضُهُمْ بِأَنَّهُ مَكْرُوهٌ وَاللّٰهُ أَظْهَرُ

بسوی انکہ تحقیق او حلال ست بدوں کراہت و حکم کرد بعضی اوشان بانکہ تحقیق او مکروہ ست و خدا ظاہر تر

مَا قَالُوهُ فَمَنْ قَالَ بِحُرْمَتِهِ تَشَبَّثَ بِالْآيَاتِ الْفِقْهِيَّةِ كَمَا يُنْقَلُ

انچہ گفتند پس ہر کہ گفت بحرمت او دلیل گرفت بر انہا مے فقہی چنانکہ نقل کردہ میشود

عَنِ التَّاتَارْخَانِيَّةِ وَغَيْرِهَا الدُّخَانُ حَرَامٌ وَأَقَامُوا الْأَدِلَّةَ أَيْضًا عَلَى حُرْمَتِهِ

از تاتارخانیہ و غیر آن دخان حرام ست و قائم کردہ دلیلہا را نیز بر حرمت او

مِنْهَا أَنَّهُ وَإِنْ سُلِّمَ عَدَمُ كَوْنِهِ مُسْكِرًا لٰكِنْ لَا شُبْهَةَ فِي كَوْنِهِ مُفْتِرًا

بعضی از ان ادلہ آنست کہ اگر تسلیم کردہ شود کہ او مسکر نیست لیکن نیست شبہ در بودنش مفتر

وَكُلُّ مُفْتِرٍ حَرَامٌ لِمَا وَقَعَ فِي الدُّرِّ الْمُخْتَارِ قَالَ شَيْخُنَا النَّجْمُ وَالتَّتَنُ الَّذِي

و ہر مفتر حرام ست بنابر انچہ واقع شدہ در درمختار گفت شیخ ما نجم و تنباکو کہ

حَدَثَ وَكَانَ حُدُوثُهُ بِدِمَشْقَ فِي سَنَةِ خَمْسَةَ عَشَرَ بَعْدَ الْأَلْفِ

پیدا شدہ و بود حدوث او در دمشق در سنہ یک ہزار و پانزدہ ہجری

ای القول

بالکراہۃ

او الحرمۃ

يدعي شاربها انه لا يسكر وان سلم له فانه مفتر وهو حرام بالحديث

دعوی می کند نوشندهٔ او که تحقیق او مست نمی آرد و اگر تسلیم کرده شود مرا ورا پس البته او مفتر ست و او حرام ست بسبب حدیث

احمد عن ام سلمة رضي الله عنها قالت نهى رسول الله صلى الله

امام احمد از ام سلمه رضی الله عنها گفت منع فرمود پیغمبر خدا صلے الله

عليه وآله وسلم عن كل مسكر ومفتر ومنها ان هذا الفعل ليس

علیه وآله وسلم از هر مست کننده و سست کننده و بعضی از انها آنست که تحقیق این فعل نیست

فيه فائدة دنيوية او دينية وكل فعل هذا شانه فهو لما عبث

در ان فائدهٔ دنیا یا دین و هر فعلے که این شان اوست پس او بیهوده ست

او لعب او لهو وكلها حرام لانها لم تذكر في القرآن المعظم الا

یا بازی کردن ست و همه اینها حرام اند چرا که تحقیق اینها مذکور نشده اند در قرآن بزرگ الا

على طريق الذم قال الله تعالى افحسبتم انما خلقناكم عبثا وقال

بر طور مذمت فرمود خدای تعالے آیا پس گمان کردید جز این نیست که پیدا کردیم شما را بی فائده و فرمود

واذا ناديتم الى الصلوة اتخذوها هزوا ولعبا ذلك بانهم قوم لا

و چون ندا کنید بسوی نماز مسخره و بازی گیرند آنرا این بسبب آنست که ایشان گروهی اند که نمی

يعقلون وقال قالوا ان الله حرمهما على الكفرين الذين اتخذوا

فهمند و فرمود گویند که تحقیق خدا حرام ساخته ست این هر دو را بر کافران آنانکه گرفته اند

دينهم لهوا ولعبا وقال النبي صلى الله عليه وآله وسلم كل لعب ابن

دین خود را بازی و لهو و فرمود پیغمبر صلے الله علیه و آله وسلم هر بازی پسر

آدم باطل الا ثلثة ملاعبة الرجل مع اهله وتاديبه لفرسه و

آدم باطل ست مگر سه بازی کردن مرد با زوجهٔ خود و ادب دادن او مر اسپ خود را و

مناضلته بقوسه وايضا حرم من كل لعب مصرحة في كتب الفقه

تیر انداختن او با کمان خود و نیز حرام ست هر بازے که بیان کرده شده در کتابهای فقه

كالفتاوى الحمادية ونصاب الاحتساب وغيرهما ومنها ان مطلق

مانند فتاوی حمادیه و نصاب الاحتساب و سوای این هر دو و بعضی از ان الله اشتر کرده

الدخان مضر بالانسان قال ابن سينا لو لا الدخان والقتام لعاد

دخان گفته اند ساخته است باد می گفت ابن سینا اگر نمی بود دخان و غبار هر آینه زنگ کرد

الانسان لقعر علم واستعمال النضر حرام ومنها ان اصل الدخان

آدمی هزار سال و استعمال کردن مضر حرام ست و بعضی از انها انکه تحقیق اصل دود

الخشب والنار لكونه اجزاء من الخشبة ممزوجة باجزاء من النار

چوب ست و آتش بجهت بودن دخان جزئها از چوب آمیزش کرده شده باجزای از آتش

فهو من حيث اجزاء النار يحرم تناوله لقوله تعالى ان الذين

پس آن دخان بجهت اجزای آتش حرام میشود استعمال او برای قول الله تعالے بتحقیق آنانکه

يأكلون اموال اليتامى ظلما انما يأكلون في بطونهم نارا وقد

میخورند مالهای یتیمان از روی ستم جز این نیست که می خورند در شکمهای خود آتش پس دلالت کرد

النص على حرمة النار فيحرم الدخان الحاصل منها ومنها انه تعالى جعله

آیت بر حرمت آتش پس حرام می شود دخان که حاصل ست از آتش و بعضے از انها انست که تحقیق الله تعالے کرد

مما يعذب به حيث قال في حق قوم يونس لما امنوا كشفنا عنهم عذاب

از انچه که عذاب می کند جائی که فرمود در حق قوم یونس چون ایمان آوردند برداشتیم از ایشان عذاب

الخزي والعذاب المكشوف عنهم كان دخانا وقال في اية اخرى فارتقب

رسوائی و عذاب دور کرده شده از قوم یونس بود دخان و فرمود در آیت دیگر پس منتظر باش

يوم تاتي السماء بدخان مبين فيكون نظم القرآن العظيم صماخا

روز یکه بیارد آسمان دودی ظاهر پس باشد نظم قرآن بزرگ کر صماخ

في كون الدخان عذابا وما به التعذيب يحرم استعماله ومنها انه

خود بودن دخان عذاب و انچه بسبب او تعذیب معلوم می شود استعمال او و بعضی از انها انست

فِيهِ إِسْرَافُ الْمَالِ الَّذِي بِهِ قِوَامُ الْإِنْسَانِ وَهُوَ حَرَامٌ مَنْهِيٌّ عَنْهُ فِي
دران خرج کردن مال است کہ بسبب وے قوام آدمی است و آن اسراف حرام ست منع کردہ شدہ ازان در
الْقُرْآنِ وَمَنْ ذَهَبَ إِلَى حِلِّهِ فَهُوَ أَيْضًا تَشَبَّثَ بِالرِّوَايَاتِ الْفِقْهِيَّةِ
قرآن و کسے کہ رفت بسوی حلال بودن دخان پس او نیز دلیل گرفت بروایتہای فقہی
مِثْلُ مَا قَالَ السَّيِّدُ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَنَفِيُّ الْحَمَوِيُّ فِي شَرْحِ الْأَشْبَاهِ
مانند انچہ گفت سید احمد بن محمد حنفی حموی در شرح اشباہ
وَالنَّظَائِرِ فِي شَرْحِ الْقَاعِدَةِ السَّادِسَةِ مِنَ النَّوْعِ الْأَوَّلِ حَيْثُ قَالَ
و نظائر در شرح قاعدہ ششم از نوع نخستین جائی کہ گفت
الْمَاءُ وَالنَّبَاتُ الْمَجْهُولُ سُمِّيَّتُهُ يُعْلَمُ مِنْهُ حِلُّ شُرْبِ الدُّخَانِ انْتَهَى
مصنف و گیاہ کہ معلوم نیست زہر بودنش دانستہ می شود ازان حلت نوشیدن دخان آخر شد
وَقَالَ هٰذَا الذَّاهِبُ فِي جَوَابِ رِوَايَاتِ حُرْمَةِ الدُّخَانِ كَمَا يُنْقَلُ عَنِ
وگفت این رونده ف در جواب روایتہای حرمت دخان چنانکہ نقل کردہ شدہ از
التَّاتَارْخَانِيَّةِ وَغَيْرِهَا أَنَّهُ لَيْسَ فِيهَا رِوَايَةٌ عَنْ إِمَامِنَا أَبِي حَنِيفَةَ
تاتارخانی وسوای آن بتحقیق نیست دران حرمت روایتی از امام ما ابو حنیفہ
لِتَكُونَ حُجَّةً عَلَيْنَا مَعْشَرَ الْحَنَفِيَّةِ بَلْ هِيَ مِنِ اسْتِنْبَاطَاتِ الْمَشَائِخِ
تا باشد آن روایت الزام بر ما گروہ حنفی بلکہ آن حرمت از استخراجات مشائخان است
وَنَحْنُ نُطَالِبُهُمْ بِالدَّلِيلِ الْمَقْبُولِ عِنْدَ الْعُلَمَاءِ وَالْأَدِلَّةِ الْمُقَامَةِ
و ما مطالبہ می کنیم اوشان را بدلیل مقبول نزد علما و دلائل قائم کردہ شدہ
عَلَى حُرْمَتِهِ مَرْدُودَةٌ بِأَسْرِهَا وَفَصَّلَ فِي رَدِّهَا غَايَةَ التَّفْصِيلِ وَنَحْنُ
بر حرمتش مردود اند ہمہ را و تفصیل کرد در رد کردن آنہا نہایت تفصیل و ما
نَذْكُرُ طَرَفًا ضَرُورِيًّا مَخَافَةَ التَّطْوِيلِ فَقَالَ فِي رَدِّ الدَّلِيلِ الْأَوَّلِ
ذکر می کنیم پارہ کلام ضروری برای ترس دراز ے کلام پس گفت در رد کردن دلیل اول

ف
رونده اختیار کنندہ حلت شرب دخان

إِنَّ الْمُفَتِّرَ هُوَ الَّذِي إِذَا شُرِبَ أَحْمَى الْجَسَدَ وَصَارَ فِيهِ فُتُورٌ وَهُوَ ضُعْفٌ

اینکہ تحقیق مفتر آنست کہ چون نوشیدہ شود گرم کند بدن او گردد در بدن فتور و او سستی ست

وَانْكِسَارٌ يُقَالُ أَفْتَرَ الرَّجُلُ فَهُوَ مُفْتِرٌ إِذَا ضَعُفَتْ جُفُونُهُ وَانْكَسَرَ

وشکستگی گفتہ می شود بہمت تعدد پس او مفترست وقتیکہ ضعیف شود پلکہای او و منکسر شود

طَرْفُهُ كَذَا فِي نِهَايَةِ ابْنِ الْأَثِيرِ وَمَجْمَعِ الْبِحَارِ وَشَرْحِ الْمِشْكَوٰةِ لِمَوْلَانَا

طرف او چنان ست در نہایہ ابن اثیر و مجمع بحار و شرح مشکوۃ تصنیف مولانا

عَلِيٍّ الْقَارِي وَبَحْرِ الْجَوَاهِرِ وَغَيْرِهَا مِنْ كُتُبِ اللُّغَةِ وَشُرُوحِ الْحَدِيثِ

علی قاری و بحر الجواہر و جز ینہا از کتابہای لغت و شروح حدیث

وَحُرْمَةُ الْمُفَتِّرِ لِكَوْنِهِ مُوجِبًا لِلْخُدْرِ فِي الْأَطْرَافِ مُقَدِّمَةً لِلسُّكْرِ

وحرمت مفتر بجہت بودن او سبب پیدا کنندہ سستی در اطراف و ابتدا برائے مستی و

مُبْطِلًا لِلْعَقْلِ قَالَ الشَّيْخُ جَلَالُ الدِّينِ السُّيُوطِيُّ فِي مِرْقَاةِ الصُّعُودِ

و زائل کنندہ مر عقل را گفت شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب مرقاۃ الصعود

إِلَى سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ فِي شَرْحِ هٰذَا الْحَدِيثِ الْمُفَتِّرُ هُوَ شَرَابُ الْفُتُورِ

الی سنن ابی داؤد در شرح این حدیث مفتر آن شرابی ست کہ باعث سستی

وَالْخُدْرِ فِي الْأَطْرَافِ وَهُوَ مُقَدِّمَةُ السُّكْرِ نَهَى عَنْ شُرْبِهِ لِئَلَّا يَكُونَ

و سستی شود در دستہا و پایہا و او ابتدای مستی ست منع کردہ شد از نوشیدنش تا نباشد

ذَرِيعَةً إِلَى السُّكْرِ وَيُحْكَى أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْعَجَمِ قَدِمَ الْقَاهِرَةَ وَطَلَبَ

وسیلہ بسوی سکر و حکایت کردہ می شود کہ تحقیق مردی از عجم آمد در دار السلطنۃ مصر و طلب کرد

دَلِيلًا عَلَى تَحْرِيمِ الْحَشِيشَةِ وَعَقَدَ لِذٰلِكَ مَجْلِسًا حَضَرَهُ عُلَمَاءُ

دلیلی را بر حرمت بنگ و منعقد کرد برای آن مجلسی حاضر شدند آن مجلس را علمای

مِصْرَ فَاسْتَدَلَّ الْحَافِظُ زَيْنُ الدِّينِ الْعِرَاقِيُّ بِهٰذَا الْحَدِيثِ فَعَجِبَ

مصر پس دلیل گرفت حافظ زین الدین عراقی باین حدیث پس تعجب شد

الحاضرون انتهى وقال مولانا علي القاري في المرقاة شرح المشكوة

اخر مجلس آخر شد وگفت مولانا علے قاری در مرقاۃ شرح مشکوۃ

في شرح هذا الحديث ناقلا عن الطيبي انه قال لا يبعد ان يستدل

در شرح این حدیث در حالی کہ نقل کنندہ است از طیبی بتحقیق گفت بعید نمے شود دلیل آوردن

به على تحريم البنج والبرشعشا ونحوهما مما يفتر ويزيل العقل لان

بہ علے حرمت بنگ و مبحون برشعشا و مانند آن ہر دو را از انچہ سستی می آرد و دور می کند عقل را چرا کہ بتحقیق

العلة وهي ازالة العقل مطردة فيها انتهى واذا تقرر هذا فنقول له

علت حرمتے در حالے کہ آن دور کردن عقل ست جاری ست در آنہا انتہے شد و چون مقرر شد این پس می گوئیم

نسلم انه مفتر فان الاطباء الكاملين والمتصدين لتحقيق خواص

تسلیم نداریم اینکہ دخان مفتر ست پس الینہ اطبای کامل و دریں شوندہ برای تحقیق خواص

مفردات الادوية ما ذكروا افتاره اصلا وجاذبوه ايضا ما اخبروا

مفردات ادویہ ذکر نکردند سستی کردن دخان را ہرگز و کشندہ ہای او نیز نہ خبر دادند

بهذا ولا يظهر شيء من اثار الافتار مثل زوال العقل وغيره على جاذبيه

باین افتار و ظاہر نمیشود چیزے از نشانہای افتار مانند دور شدن عقل و جز آن بر کشندہ ہای او

قط كما يظهر على شاربي الحشيشة نعم قد يعرض لبعضهم حالة شبيهة

ہرگز چنانکہ ظاہر می شود بر نوشندگان بنگ آری گاہی عارض میشود مر بعض آنان را حالتے شبیہ

بالغشي بسبب الجذب على خلو المعدة او حدة صنف التنباك

بغشی بسبب کشیدن بر خالی بودن معدہ از غذا یا بجہت تیزی صنفے از تنباکو

وجذبه بالشدة والقوة وامتداد النفس ما ناطويلا وتصاعد

وکشیدن او بزور و قوت و کشیدہ شدن دم زنانہ دراز و بلند شدن

الدخان الى الدماغ واخذه بامه لكن الغشي غير الافتار وان سلمنا

دخان بسوی دماغ و گرفتن دخان اصل دماغ اورا لیکن غشی سوای افتار ست و اگر تسلیم کنیم کہ

اَيَّامَا فَنَادِرٌ قُلْنَا حُصُوْلُهٗ مَشْرُوْطٌ بِجَذْبٍ فِيْ زَمَانٍ مَخْصُوْصٍ وَهُوَ
تحقیق گفتیم آنرا که حصول آنار مشروط است به کشیدن دخان در زمانه معین و آن
وَقْتُ خُلُوِّ الْمِعْدَةِ اَوْ عَلٰى كَيْفِيَّةٍ مَخْصُوْصَةٍ وَهِيَ الْقُوَّةُ وَالشِّدَّةُ وَ
وقت خالی بودن معده است یا بر کیفیت خاص و آن قوت است و شدت و
اِمْتِدَادُ النَّفَسِ زَمَانًا طَوِيْلًا كَمَا هُوَ دَأْبُ بَعْضِ الْعَوَامِّ وَالسُّوْقِيَّةِ
کشیده شدن دم مدت زمانه دراز چنانکه او عادت بعضی عوام و بازاریان است
هٰهُنَا فَيَكُوْنُ حَرَامًا فِيْ حَقِّهِمْ وَاَمَّا عَامَّةُ جَاذِبِيْهِ فَلَا يَجِدُوْنَ عَلٰى
اینجا پس می باشد حرام در حق ایشان و اما بیشتر کشندگان او پس نمی کشند آنرا بر
هٰذِهِ الْكَيْفِيَّةِ فَلَا تَحْصُلُ لَهُمْ تِلْكَ الْحَالَةُ قَطُّ بَلْ لَا يُوْجَدُ فِيْهِمْ جَذْبٌ
این کیفیت پس حاصل نمی شود مر آنان را آن حالت هرگز بلکه یافته نمی شود در آنان کشیدن او
تَغَيُّرًا مَّا فَلَا يَحْصُلُ الْاِفْتِرَاءُ فِيْ حَقِّهِمْ فَيَصِيْرُ كَشُرْبِ الْمُسْكِرِ غَيْرِ الْخَمْرِ
تغیری پس حاصل نمی شود افتاد در حق اوشان پس می باشد مانند نوشیدن مسکر سوای شراب
اَقَلُّ مِنْ حَدِّ السُّكْرِ وَهُوَ لَيْسَ بِحَرَامٍ كَمَا هُوَ مُصَرَّحٌ فِيْ عَامَّةِ كُتُبِ الْفِقْهِ
که اندک است از مرتبه سکر و او نیست حرام چنانکه تصریح کرده شده است در بیشتر کتابهای فقه
فَلَا يَكُوْنُ جَذْبُ دُخَانِ التِّبْغِ حَرَامًا فِيْ حَقِّ عَامَّةِ جَاذِبِيْهِ بَلْ فِيْ حَقِّ
پس نمی باشد کشیدن دود تنباکو حرام در حق بیشتر کشندهای او بلکه در حق
بَعْضِهِمْ بِسُوْءِ الْمُبَاشَرَةِ بِجَذْبِهٖ فَاِنْ قِيْلَ اِنَّ مُدَاوَمَةَ جَذْبِهٖ مُكَيِّفٌ
بعض اوشان بسبب بدی مباشرت به کشیدن او پس اگر گفته شود که تحقیق همیشگی کشیدن دخان تیره کننده است
لِلْحَوَاسِّ فَيَكُوْنُ حَرَامًا اَقُوْلُ هٰذَا خِلَافُ التَّجْرِبَةِ وَالْمُشَاهَدَةِ فَاِنَّا
مر حواس را پس می باشد حرام گوئیم این خلاف تجربه و مشاهده است پس تحقیق
لَا نُشَاهِدُ فِيْ حَوَاسِّ الْمُدَاوِمِيْنَ بِجَذْبِهٖ وَغَيْرِهِمْ فَرْقًا وَلَا فِيْ حَوَاسِّهِمْ
نمی بینیم در حواس همیشگی کنندگان به کشیدن آن و غیر آنان فرق و نه در حواس آنان

قبل الاعتياد بجذبه وبعد الاعتياد به تفاوتا وان سلم كونه
پیش از عادت گرفتن به کشیدن او و بعد عادت گرفتن بوی فرقی و اگر تسلیم کرده شود بودنش
مكدرا للحواس فلا نسلم حرمته لان الاطباء صرحوا بان مداومة
مکدر برای حواس پس تسلیم نداریم حرمت او را چرا که اطبا تصریح کردند باینکه همیشگی
الزعفران ايضا مكدر الحواس كما في تحفة المؤمنين وغيره ولم
استعمال زعفران نیز تیره کننده حواس ست چنانکه در تحفة المومنین ست وجز آن و
يصرح احد من العلماء بحرمة اكله اصلا وقال في رد الدليل الثاني
تصریح نکردند یکی از علما بحرمت خوردن زعفران هرگز گفت در رد کردن دلیل دوم
انا لا نسلم انه ليس في جذبه فائدة دنيوية بل فيه فوائد جمة و
انا تسلیم نمی کنیم اینکه نیست در کشیدن او فائده دنیا بلکه در ان بسیار فوائد اند و
منافع مهمة منها دافع للوباء ومصلح للهواء ومنق للرطوبات
منافع مقصود اند بعضی از انها ست که دفع کننده وبا ست و اصلاح کننده هوا ست و پاک کننده ست مر رطوبتهای
الدماغية ومانع لوجع الاسنان الرطوبي والبلغمي ومجرب
دماغ را و مانع ست مر درد دندان را که بسبب رطوبت باشد یا از بلغم و مجرب ست
لتحليل رياح المعدة ودافع لوجعها الريحي الى غير ذلك من المنافع
برای تحلیل کردن ریاح معده و دافع برای درد معده که بسبب ریح باشد جز آن از نفعهای
الكثيرة كما فصلها صاحب تحفة المؤمنين وغيره من الاطباء
کثیر چنانکه تفصیل کرده ست آنها را صاحب تحفة المؤمنین و جز او از اطبای
المتقنين فاذا كانت فيه امثال هذه الفوائد فكيف يعد عبثا
کامل پس وقتیکه باشد در دخان مانند های این فوائد پس چگونه شمار کرده شود عبث
او لعبا او لهوا وان سلمنا كونه من الاشياء الثلثة المذكورة فلا
یا بازی یا غفلت و اگر تسلیم کنیم بودنش از اشیای سه گانه مذکور پس

نُسَلِّمُ اَنَّ كُلَّهَا حَرَامٌ عَلَى الْاِطْلَاقِ بَلِ الْحَقُّ فِيهَا التَّفْصِيلُ بِاَنَّ
تسلیم نمی کنیم اینکہ تحقیق ہر آنہا حرام است از مطلقا بلکہ حق در آنہا تفصیل ست باینکہ تحقیق
بَعْضَ اللَّعِبِ مِمَّا اسْتَحْسَنَهُ الشَّارِعُ فَلَا يَبْعُدُ اَنْ يَّكُونَ مَنْدُوبًا
بعضی لعب از چیزیست کہ نیکو شمردہ است آنرا شارع پس دور نمی شود اینکہ باشد مستحب
مِثْلَ السِّبَاحَةِ فِي حَقِّ الرِّجَالِ وَالْمَغْزَلِ فِي حَقِّ الْمَرْاَةِ قَالَ النَّبِيُّ
مانند شنا ورسے در حق مردان و چرخہ در حق زن فرمودہ پیغمبر
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ لَهْوِ الْمُؤْمِنِ السِّبَاحَةُ وَخَيْرُ لَهْوِ الْمَرْاَةِ الْمِغْزَلُ
صلی اللہ علیہ وسلم بہتر بازی مومن شنا وی ست و بہتر بازی زن چرخہ است
كَذَا فِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ لِلشَّيْخِ السُّيُوطِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ وَبَعْضُ مُبَاحٍ
چنانست در جامع صغیر تصنیف شیخ سیوطی رحمۃ اللہ و بعضے از آن مباح ست
مِثْلُ لَعِبِ الشُّبَّانِ بِالْبِطِّيخِ اَيَّامَ الصَّيْفِ بِاَنْ يَضْرِبَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا
مانند بازے جوانان بہ خربزہ در روزہای گرما باینطور کہ بزنند بعضے از ایشان بعضی را
كَمَا صَرَّحَ بِهِ صَاحِبُ الْحَمَّادِيَّةِ فِي كِتَابِ الْاِسْتِحْسَانِ مِنْهَا وَ
چنانکہ تصریح کردہ است بآن صاحب حمادی در کتاب الاستحسان ازان و
بَعْضُهُ مَكْرُوهٌ كَاللَّعِبِ بِالشَّطْرَنْجِ مِنْ غَيْرِ قِمَارٍ عِنْدَ الْبَعْضِ وَبَعْضُهُ
بعضی او مکروہ است مانند بازے بشطرنج بدون قمار نزد یک بعض و بعضی او
حَرَامٌ كَلَعِبِهِ بِقِمَارٍ قَالَ فِي خِزَانَةِ الرِّوَايَاتِ فِي بَابِ الْمَسَائِلِ الْمَنْثُورَةِ
حرام است مانند بازی شطرنج بقمار گفتہ در خزانۃ الروایات در باب مسائل منثورہ
نَاقِلًا عَنِ الْكَافِي وَيُكْرَهُ اللَّعِبُ بِالشَّطْرَنْجِ وَالنَّرْدِ وَاَرْبَعَةَ عَشَرَ
در حالتی کہ نقل کنندہ است از کافی و مکروہ است بازی بہ شطرنج و نرد و چہارده
وَكُلُّ لَهْوٍ اِنْ قَامَرَ بِهَا فَهُوَ حَرَامٌ بِالْاِجْمَاعِ لِاَنَّهُ مَيْسِرٌ اِنْتَهَى وَقَالَ
و ہر بازی و اگر قمار کند با آنہا پس او حرام ست بالاتفاق چہ او تحقیق میسر ست آنرا و گفت

فِي تَكْمِلَةِ مَجْمَعِ الْبِحَارِ الْاِصْطِيَادُ مُبَاحٌ لِلْاِكْتِسَابِ وَالْحَاجَةِ وَ

در تکملهٔ مجمع البحار شکار کردن مباح ست برائے حاصل کردن و احتیاج و

الْاِنْتِفَاعِ بِالْاَكْلِ وَمَكْرُوهٌ لِلَّهْوِ وَقِيلَ مُبَاحٌ وَحَرَامٌ لِغَيْرِهَا اِنْتَهَى

نفع گرفتن بخوردن و مکروه است برای بازی و بعضی گویند مباح ست و حرام ست برائے غیر آنہا آخر شد

وَمَا اسْتُدِلَّ بِالْاٰيَاتِ عَلٰى كَوْنِ الْعَبَثِ وَاللَّهْوِ وَاللَّعِبِ حَرَامًا فَغَيْرُ

و آنچہ دلیل آوردہ شد بآیتہا بر بودن عبث و لہو و لعب حرام پس نیست

صَحِيحٍ لِاَنَّ الْمَذْكُورَ عَلٰى سَبِيلِ الذَّمِّ فِيهَا الْعَبَثُ بِالنِّسْبَةِ اِلٰى

صحیح چہ بتحقیق مذکور بر طریق مذمت در آیتہا عبث ست بہ نسبت بسوے

اللّٰهِ تَعَالٰى وَاتِّخَاذِ الصَّلٰوةِ وَالدِّينِ لَعِبًا وَلَهْوًا وَلَا يَخْفٰى عَلٰى مُتَتَبِّعٍ

خدای تعالی و گرفتن نماز را و دین را بازے و بازی و پوشیدہ نیست بر پیروان

الشَّرِيعَةِ الْبَيْضَاءِ بَلْ عَلٰى اَحَدٍ مِنَ الْعُقَلَاءِ اَنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَفْعَالِ

شریعت روشن بلکہ بر یکے از عاقلان اینکہ بیشتر از فعلہا

الْمُبَاحَةِ لَنَا بَلِ الْوَاجِبَةِ عَلَيْنَا كَالْاَكْلِ وَالشُّرْبِ وَالنِّكَاحِ يَكُونُ

مباح برای ما بلکہ واجب بر ما مانند خوردن و نوشیدن و نکاح می باشد

بِالنِّسْبَةِ اِلَى اللّٰهِ تَعَالٰى مَذْمُومًا وَنَقْصًا عَظِيمًا وَكَذَا اَخْذُ مَا لَيْسَ بِمَحَلٍّ

بہ نسبت بسوی خدای تعالی نکوہیدہ شدہ و نقصان بزرگ و ہمچنان گرفتن آنچہ نیست جای

اللَّهْوِ وَاللَّعِبِ كَالصَّلٰوةِ وَالدِّينِ لَهْوًا وَلَعِبًا مَذْمُومٌ لِوَضْعِ الشَّيْءِ

لہو و لعب مانند نماز و دین لہو و لعب نکوہیدہ شدہ ست جہت نہادن چیزی

فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ فَلَا دَلَالَةَ لَهَا عَلٰى حُرْمَةِ نَفْسِ الْعَبَثِ وَاللَّهْوِ بِالنِّسْبَةِ

در غیر مقام او پس نیست دلالت مر آیات را بر حرمت ذات عبث و لہو بہ نسبت

اِلَيْنَا وَكَذَا مَا اسْتُدِلَّ بِالْحَدِيثِ لِاَنَّ مَعْنٰى بَطَلَ ذَهَبَ ضَيَاعًا

بسوی ما و ہمچنان آنچہ دلیل آوردہ شدہ بحدیث چہ بتحقیق معنے بطل آنست کہ رفت از روی ضائع شدن

كَمَا فِي الْقَامُوسِ فَيَكُونُ الْبَاطِلُ الذَّاهِبُ ضَيَاعًا وَيَكُونُ مَعْنَى

چنانکه در قاموس ست پس می باشد باطل رونده از روی ضائع شدن و می باشد معنے

الْحَدِيثِ كُلُّ لَهْوِ ابْنِ آدَمَ ضَائِعٌ لَا ثَمَرَةَ لَهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا

حدیث ہر بازے ابن آدم ضائع ست نیست ثمر مراورا در دنیا و آخرت الا

ثَلَاثَةً فَإِنَّ لَهُنَّ ثَمَرَةً فِيهَا وَإِنْ كَانَتْ صُوَرُهَا صُوَرَ اللَّهْوِ وَهُوَ لَا

سہ پس تحقیق مراورا ثمرست در آنہا اگرچہ ست صورت آنہا صورت بازی پس آن

يَدُلُّ عَلَى رُخْصَةِ اللَّهْوِ وَطَعَنَ بِأَنَّ يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ مُبَاحًا وَأَنْ يَكُونَ

دلالت نمی کند بر رخصت بودن بازی یعنی بگو احتمال می دارد که باشد مباح و اینکه باشد

مَكْرُوهًا وَأَنْ يَكُونَ حَرَامًا وَلَا اسْتِدْلَالَ مَعَ قِيَامِ الِاحْتِمَالِ وَقَالَ

مکروہ و اینکه باشد حرام و نیست دلیل گرفتن باوجود قائم بودن احتمال مخالف و گفت

فِي رَدِّ الدَّلِيلِ الثَّالِثِ سَلَّمْنَا أَنَّ عَامَّةَ الْأَدْوِيَةِ الْحَاصِلَةِ مِنَ الْخَشَبَاتِ

در رد کردن دلیل سوم تسلیم کردیم که تحقیق بیشتر دواہائی که حاصل می شوند از چوبہای

الْمُبْتَلَّةِ وَالْقِدَاتِ وَمِثَالِهِمَا مُضِرَّةٌ بِالْإِنْسَانِ لَكِنْ لَا نُسَلِّمُ أَنَّ

خوار و پلید بیها و مانند آن ہر دو مضرست بمردم لیکن تسلیم نمی کنیم که تحقیق

دُخَانَ هَذَا النَّبَاتِ أَيْضًا مَضَرَّتُهُ مَضَرَّةٌ مَحْضَةٌ أَوْ غَالِبَةٌ عَلَى النَّفْعِ

دود این گیاه نیز مضرت او مضرت مرینست یا غالبست بر نفع

كَيْفَ وَالْأَطِبَّاءُ مُصَرِّحُونَ بِفَوَائِدِهِ الْعَظِيمَةِ وَمَنَافِعِهِ الْعَمِيمَةِ كَمَا مَرَّ

چگونه و حالانکه اطبا تصریح کرده اند بفائده ہای بزرگ او و نفعہای بسیار او چنانکه گذشت

آنِفًا نَبْذٌ مِنْهَا وَإِذَا كَانَتْ مَنْفَعَتُهُ غَالِبَةً عَلَى مَضَرَّتِهِ أَوْ مُسَاوِيَةً لَهَا

اکنون پارہ از آنہا و چون باشد نفع او غالب بر مضرت وی یا برابر مراورا

فَلَا يَكُونُ حَرَامًا لِأَنَّ عَامَّةَ الْأَدْوِيَةِ هَكَذَا وَقَالَ فِي رَدِّ الدَّلِيلِ

پس نباشد حرام چرا که تحقیق اکثر ادویه چنان اند و گفت در رد کردن دلیل

الرَّابِعُ أَنَّ سَوْقَ الْآيَةِ لِحُرْمَةِ أَكْلِ أَمْوَالِ الْيَتَامَى لِلْوَعِيدِ عَلَى

چهارم اینکه تحقیق روانگی آیت برای حرمت خوردن اموال یتیمان سخت بهت ترسانیدن بر

أَكْلِهَا بِالنَّارِ الْمُوقَدَةِ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى أَحْشَائِهِمْ وَلَا دَلَالَةَ لَهَا عَلَى

خورندگان آنها با آتش افروخته شده آنکه غالب شود بر درونهای آنان ونیست دلالت مر آیت را بر

حُرْمَةِ النَّارِ أَصْلًا لَا يُقَالُ دَلَالَتُهَا عَلَيْهَا لِكَوْنِهَا آلَةً لِلتَّعْذِيبِ لَا تَا

حرمت آتش هرگز گفته نمیشود که دلالت آیت بر حرمت بجهت بودن آتش ست واسطه عذاب کردن چه تخصیص

نَقُولُ فَنَرْجِعُ هٰذَا الدَّلِيلَ إِلَى الدَّلِيلِ الَّذِي يُذْكَرُ بَعْدَهُ وَسَتَسْمَعُ

ما می گوئیم که پس اینوقت رجوع می کنند این دلیل بسوی دلیلی که مذکور میشود بعد آن ونزدیک ست که

رَدَّهُ وَإِنْ سَلَّمْنَا حُرْمَةَ النَّارِ فَنَقُولُ الْحَرَامُ هِيَ النَّارُ الْمُحْرِقَةُ الْبَاقِيَةُ

رد آنرا واگر تسلیم کنیم حرمت آتش را پس می گوئیم که حرام آن آتش ست سوزنده باقی

عَلَى صِرَافَتِهَا الْحَاقَّةُ لَهَا بِالسَّمِّ وَأَمَّا النَّارُ الَّتِي تَصَعَّدَتْ أَجْزَاؤُهَا وَ

بر صرف حقیقت خود بجهت لاحق کردنش بزهر وآما آتشی که خرد شدند اجزای او و

امْتَزَجَتْ بِالْأَجْزَاءِ النَّبَاتِيَّةِ وَتَرَكَّبَتْ تَرْكِيبًا نَاقِصًا وَانْدَفَعَتْ

آمیزش یافتند با اجزای گیاه و مرکب شدند ترکیب ناقص و دفع شد

مَضَرَّةُ الْإِحْرَاقِ عَنْهَا وَحَدَثَتْ فِيهَا مَنَافِعُ جَمَّةٌ فَحُرْمَتُهَا غَيْرُ مُسَلَّمَةٍ

مضرت سوزانیدن از ان آتش وپیدا شد دران آتش نفعهای بسیار پس حرمت آن مسلم نیست

وَقَالَ فِي رَدِّ الدَّلِيلِ الْخَامِسِ إِنَّ الْحُكْمَ بِحُرْمَةِ كُلِّ مَا كَانَ آلَةً لِلتَّعْذِيبِ

وگفت در رد کردن دلیل پنجم که بتحقیق حکم بحرمت هر انچه باشد سبب برای تعذیب

عَجِيبٌ عِنْدَ كُلِّ أَدِيبٍ فَإِنَّ سَلَّطَ الْهَوَاءَ عَلَى قَوْمِ عَادٍ وَأَرْسَلَ

عجیب ست نزد هر دانا پس بتحقیق گماشته شد هوا بر قوم عاد وفرستاده شد

عَلَى أُمَّةِ مُوسَى جَمَاعَةَ الْجَرَادِ وَعُذِّبَ قَوْمُ نُوحٍ بِالْمَاءِ وَلَا يُتَصَوَّرُ

بر امت موسی جماعت ملخ وعذاب کرده شد قوم نوح بآب و متصور نمی شود

عَنْ اَحَدٍ اَنْ يَحْكُمَ بِحُرْمَةِ هٰذِهِ الْاَشْيَاءِ وَقَالَ فِيْ رَدِّ الدَّلِيْلِ

از کسے حکم کردن بحرمت این چیزہا و گفت در رد کردن دلیل

السَّادِسُ اِنْ صَرْفَ الْمَالِ الْقَلِيْلِ لِجَلْبِ الْمَنَافِعِ الْكَثِيْرَةِ الْخَطِيْرَةِ

ششم آنکہ تحقیق حرج کردن مال اندک برای کشیدن منافع کثیر بزرگ

الَّتِيْ عُمْدَتُهَا اِصْلَاحُ فَسَادِ الْهَوَاءِ الَّذِيْ لَهٗ دَخْلٌ عَظِيْمٌ فِيْ حِفْظِ

انکہ عمدہ منافع اصلاح فساد ہوا ہست کہ مراورا دخلے ست عظیم در نگاہداشتن

الصِّحَّةِ الَّتِيْ يَعْتَنِيْ بِهَا الشَّرْعُ وَالْعَقْلُ غَايَةَ الْاِعْتِنَاءِ لَيْسَ بِاَمْرٍ

تندرستے کہ اہتمام می کند بآن صحت شرع و عقل نہایت اہتمام نیست امرے

عِنْدَ الْعُقَلَاءِ وَبَعْدَ رَدِّ اَدِلَّةِ الْحُرْمَةِ اِذَا قَامَ هٰذَا الذَّاهِبُ بِحُجَجٍ كَثِيْرَةٍ

نزد عاقلان و بعد رد کردن دلیلہائے حرمت قائم کرد این رونده بحجتہائے کثیر

عَلٰى حِلِّ مِنْهَا اَنَّ الْاَصْلَ فِي الْاَشْيَاءِ الْاِبَاحَةُ عِنْدَ مَشَائِخِنَا

بر حلت دخان بعضی ازان حجج آنست کہ تحقیق اصل در اشیا اباحت ست نزد مشائخ ما

الْحَنَفِيَّةِ كَمَا صَرَّحَ بِهٖ اَهْلُ الثَّبَتِ وَالتَّحْقِيْقِ مِنْ اَصْحَابِنَا قَالَ الْاِمَامُ

حنفیہ چنانکہ تصریح کردند بوی صاحبان دلیل و تحقیق از یاران ما گفت امام

كَمَالُ الدِّيْنِ بْنُ الْهُمَامِ فِي الْفَصْلِ الثَّانِيْ مِنَ الْبَابِ الْاَوَّلِ مِنَ الْمَقَالَةِ

کمال الدین بن ہمام در فصل دوم از باب نخستین از مقالہ

الثَّانِيَةِ مِنَ التَّحْرِيْرِ وَالْمُخْتَارُ اَنَّ الْاَصْلَ الْاِبَاحَةُ عِنْدَ جُمْهُوْرِ الْحَنَفِيَّةِ

دوم از تحریر الاصول و مختار آنست کہ تحقیق اصل اباحت ست نزد جمہور حنفیہ

وَالشَّافِعِيَّةِ وَلَقَدِ اسْتَبْعَدَ فَخْرُ الْاِسْلَامِ قَالَ لَا نَقُوْلُ بِهٰذَا فَاِنَّ

و شافعیہ و البتہ بعید شمرد فخر الاسلام گفت نمی گوییم باین پس تحقیق

النَّاسَ لَمْ يَتْرُكُوْا اَسْبَابَ شَيْءٍ مِنَ الْاَمَانِ وَاِنَّمَا هٰذَا بِنَاءٌ عَلٰى اَنَّ مَنْ

مردمان نگذاشتہ اند ہیچ چیزی از زمانہ و جزین نیست کہ این معنی ست بر آنکہ

نوٹ

ای الذاہب الی الحرمۃ

ش ای کون الاباحۃ اصلا فی الاشیاء

ع ای یکون الاباحۃ اصلا فی الوقع الخ تقریر اوری

و کون الاباحۃ اصلا فی الواقع الخ تقریر اوری

م مخلص الخ تقریر اوری

ش ای کون البیع الخ اصلا والحرم ناقلا

بنا علی زوال الفرقۃ بین بیعی محمد علیہا السلام قبل ظہور النسخ فافہم کان الاباحۃ اصلا فی الواقع

علیہ السلام پس الاشیاء الخ

ابقی ما ہو الاباحۃ علیہ الخ تقریر اوری

الْفَتْرَةِ لِاخْتِلَافِ الشَّرَائِعِ وَوُقُوعِ التَّحْرِيفَاتِ فَلَمْ يَبْقَ الِاعْتِمَادُ وَ

فترت بجہت اختلاف شریعتہا وواقع شدن تحریفات پس باقی نماند اعتماد و

الْوُثُوقُ عَلَى شَيْءٍ مِنَ الشَّرَائِعِ فَظَهَرَتِ الْإِبَاحَةُ بِمَعْنَى عَدَمِ الْعِقَابِ

استواری ہر چیزی از شریعتہا پس ظاہر شد اباحت بمعنے عقاب نکردن

عَلَى الْإِتْيَانِ بِمَا لَمْ يُوجَدْ لَهُ مُحَرِّمٌ وَلَا مُبِيحٌ وَحَاصِلُهُ تَقْيِيدُ ذَلِكَ

بر آوردن بآنچہ یافت نشد مراورا حرام کنندہ ونہ مباح کنندہ وحاصلش مقید کردن واستان اباحت

بِزَمَانِ عَدَمِ الْوُثُوقِ انْتَهَى وَهٰكَذَا نَقَلَ السَّيِّدُ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ

بوقت عدم اعتماد آخر شد وہمچنان نقل کرد سید احمد بن محمد

الْحَمَوِيُّ فِي شَرْحِ الْأَشْبَاهِ وَالنَّظَائِرِ فِي شَرْحِ الْقَاعِدَةِ الْأَصْلُ فِي الْأَشْيَاءِ

حموی در شرح اشباہ و نظائر در شرح قاعدہ اصل در اشیا

الْإِبَاحَةُ عَنْ بَعْضِ تَعْلِيقَاتِ الْعَلَّامَةِ قَاسِمِ بْنِ قُطْلُوبُغَا وَقَالَ بَعْدَ

اباحت ست از بعضی تعلیقات علامہ قاسم بن قطلوبغا وگفت حموی بعد

النَّقْلِ وَدَلِيلُ هٰذَا الْقَوْلِ قَوْلُهُ تَعَالَى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

نقل ودلیل این قول قول او تعالے ست پیدا کرد برای شما آنچہ در زمین ست ہمہ

خَبَّرَنَا بِأَنَّهُ خَلَقَهُ لَنَا عَلَى وَجْهِ الْمِنَّةِ عَلَيْنَا وَأَبْلَغُ وُجُوهِ الْمِنَّةِ

خبر داد خدای تعالی مارا بانکہ پیدا کرد آنرا برای ما بر طریق احسان بر ما وکاملترین وجوہ احسان

إِطْلَاقُ الِانْتِفَاعِ فَثَبَتَتِ الْإِبَاحَةُ انْتَهَتْ عِبَارَةُ الْحَمَوِيِّ وَفِي

مباح کردن نفع ست پس ثابت شد اباحت تمام شد عبارت حموی ودر

الْأَشْبَاهِ وَالنَّظَائِرِ نَقْلًا عَنِ الْهِدَايَةِ مِنْ فَصْلِ الْحَدَّادِ أَنَّ الْإِبَاحَةَ

اشباہ ونظائر ست نقل از ہدایہ از فصل حداد بتحقیق اباحت

أَصْلٌ انْتَهَى وَفِي فَتَاوَى قَاضِي خَانْ فِي أَوَائِلِ كِتَابِ الِاسْتِحْسَانِ الْأَصْلُ

اصل ست تمام شد ودر فتاوی قاضی خان ست در ابتدای کتاب الاستحسان اصل

فِي الْاَشْيَاءِ الْاِبَاحَةُ اِنْتَهٰى فَبِنَاءً عَلٰى هٰذَا يَحِلُّ جَذْبُ دُخَانِ التَّنْبَاكِ

در اشیا اباحت ست آخر شد پس ثابت ہیں حلال ہیشود کشیدن دخان تنبا کو

وَمِنْهَا اَنَّهٗ دَوَاءٌ لِاَكْثَرِ الْاَمْرَاضِ اللَّاحِقَةِ لِعَامَّةِ اَهْلِ هٰذِهِ الْبِلَادِ وَلَا

و بعضی از انہا ایکہ تحقیق دخان دوا ست برای اکثر بیماریہا کہ لاحق می شوند برای اکثر ساکنان ایں شہرہا و برائے ہلاد

فَسَادَ الْهَوَاءِ دَخْلٌ عَظِيْمٌ فِيْ حِفْظِ صِحَّةِ الْاَجْسَادِ فَيَجُوْزُ تَنَاوُلُهٗ وَيُبَاحُ

فساد ہوا را دخلی ست بزرگ در نگاہ داشتن صحت بدنہا پس جائز ست خوردنش و مباح میشود

اِسْتِعْمَالُهٗ وَمِنْهَا اَنَّ سَبَبَ الْحُرْمَةِ فِي النَّبَاتِ اِمَّا السُّمِّيَّةُ وَاِمَّا السُّكْرُ

استعمال او و بعضی از انہا ایکہ تحقیق سبب حرمت در گیاہا یا زہر ست و یا سکر

وَاِمَّا الْاِفْتَارُ وَالْكُلُّ مَفْقُوْدٌ فِيْهِ كَمَا ظَهَرَ مِمَّا مَرَّ فَيَكُوْنُ مُبَاحًا

و یا سست کردن و ہمہ ہا گم ہستند در دخان چنانکہ ظاہر شد از انچہ گذشت پس می باشد مباح و

مِنْهَا اَنَّهٗ مِنَ الْقَوَاعِدِ الْمُقَرَّرَةِ الْمَشْهُوْرَةِ فِي الْفِقْهِ اَنَّ عُمُوْمَ الْبَلْوٰى

بعضی از انہا آنست کہ از قواعد مقررہ مشہورہ در فقہ ست کہ تحقیق عموم بلوے

مِنْ اَسْبَابِ التَّخْفِيْفِ لِمَا قَالَ صَاحِبُ الْاَشْبَاهِ وَالنَّظَائِرِ فِيْ بَيَانِ

از اسباب تخفیف ست برائے انچہ گفت صاحب الاشباہ و نظائر در بیان

اَسْبَابِ التَّخْفِيْفِ السَّادِسُ الْعُسْرُ وَعُمُوْمُ الْبَلْوٰى كَالصَّلٰوةِ مَعَ

اسباب تخفیف ششم دشواری ست و عموم بلوے مانند نماز با

النَّجَاسَةِ الْمَعْفُوِّ عَنْهَا كَمَا دُوْنَ رُبُعِ الثَّوْبِ مِنَ الْمُخَفَّفَةِ وَقَدْرِ

نجاست کہ عفو کردہ شد ازان مانند کمتر از چہارم جامہ از نجاست مخففہ و اندازہ

الدِّرْهَمِ مِنَ الْمُغَلَّظَةِ وَدَمِ الْبَرَاغِيْثِ وَالْبَقِّ فِي الثَّوْبِ وَاِنْ كَثُرَ وَبَوْلِ

یک درہم از نجاست غلیظہ و خون بر غوثہا و پشہ در جامہ اگرچہ بیشتر باشد و بول

تُرَشُّ عَلَى الثَّوْبِ قَدْرُ رُءُوْسِ الْاِبَرِ وَطِيْنِ الشَّوَارِعِ وَبَوْلِ سِنَوْرٍ فِيْ

غَيْرِ آنِي الْمَاءِ وَعَلَيْهِ الْفَتْوٰى وَغُبَارِ السِّرْقِينِ وَقَلِيلِ الدُّخَانِ

سوائے ظروف آب و بعضے ست فتوے و غبار سرگین و اندکے دود

النَّجِسِ انْتَهٰى وَلَمَّا صَارَ فِي جَذْبِ دُخَانِ التَّنْبَاكِ عُمُومُ الْبَلْوٰى

ناپاک تمام شد و ہرگاہ شد در کشیدن دخان تنباکو عموم بلوے

لَزِمَ التَّخْفِيفُ وَالْفَتْوٰى عَلَى إِبَاحَتِهِ وَأَمَّا الْمُحَقِّقُونَ الْقَائِلُونَ

لازم شد تخفیف و فتوی بر اباحت او و اما محققون کہ قائل اند

بِكَرَاهَتِهِ تَنْزِيهًا فَهُمْ أَيْضًا تَشَبَّثُوا بِاللِّوَايَاتِ الْفِقْهِيَّةِ مِثْلُ

بکراہت تنزیہی دخان پس آنان نیز دلیل گرفتند بروایتہاے فقہی مانند

مَا قَالَ صَاحِبُ الدُّرِّ الْمُخْتَارِ بَعْدَ ذِكْرِ رِوَايَةِ التَّحْرِيمِ الْمَنْقُولَةِ

انچہ گفت صاحب در مختار بعد ذکر کردن روایت حرمت کہ نقل کردہ شد

سَابِقًا فِي أَثْنَاءِ الدَّلِيلِ الْأَوَّلِ مِنْ أَدِلَّةِ الْمُحَرِّمِينَ قَدْ كَرِهَهَا أَيْ

سابق در اثنای دلیل اول از ادلۂ محرمین تحقیق مکروہ کرد

التُّتُنَ شَيْخُنَا الْعَمَادِيُّ فِي هِدَايَتِهِ إِلْحَاقًا لَهُ بِالثُّومِ وَالْبَصَلِ

تنباکو را شیخ ما عمادے در کتاب ہدیہ برائے لاحق کردن مراورا بسیر و پیاز

بِالْأَوْلٰى فَتَدَبَّرْ انْتَهٰى وَيَدُلُّ مُقَابِلَتُهُ لِرِوَايَةِ التَّحْرِيمِ وَإِلْحَاقُ

بطریق اولی پس تامل کن آخر شد و دلالت می کند مقابلۂ او برائے روایت تحریم و لاحق کردن

التُّتُنِ بِالثُّومِ وَالْبَصَلِ عَلَى أَنَّ كَرَاهَتَهُ تَنْزِيهِيَّةٌ كَمَا لَا يَخْفَى عَلٰى

تنباکو بسیر و پیاز بر اینکہ بتحقیق کراہت او تنزیہی ست چنانکہ پوشیدہ نیست بر

أُولِي النُّهٰى وَقَامُوا الْأَدِلَّةَ أَيْضًا عَلٰى كَرَاهَتِهِ مِنْهَا أَنَّ نَبِيَّنَا الطَّاهِرَ

عاقلان و قائم کردند دلائل را نیز بر کراہت او بعضے از انہا آنست کہ پیغمبر ما پاک

الْمُطَهِّرَ أَمَرَنَا بِتَطْهِيرِ الْأَفْوَاهِ قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَيِّبُوا

پاک کنندہ حکم کردہ ما را بپاک کردن دہنہا فرمود صلی اللہ علیہ وسلم پاکیزہ کنید

ایں معنی ست برانکہ دود نجاست نجس ست لیکن معجون مختار خلاف او ست کما نص علیہ المحقق فی شرح الاشباہ ۱۲ لاستاذنا العلام المولوی تراب علی عفا اللہ عنہ

أَفْوَاهَكُمْ فَإِنَّ أَفْوَاهَكُمْ طُرُقُ الْقُرْآنِ وَفِي رِوَايَةِ الْبَيْهَقِيِّ

دہنہاے خود را پس تحقیق دہنہای شما راہہای قرآن ست و در روایت بیہقی ست

طَيِّبُوا أَفْوَاهَكُمْ بِالسِّوَاكِ فَإِنَّهَا طُرُقُ الْقُرْآنِ كَذَا ذَكَرَهُ الشَّيْخُ

پاکیزہ کنید دہنہاے خود را بسواک پس تحقیق دہنہا راہہای قرآن ست ہمچنان ذکر کرد آنرا شیخ

السُّيُوطِيُّ فِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ وَنَهَى أَكْلَ الْفُومِ وَالْبَصَلِ النِّيِّئَيْنِ

سیوطی در جامع صغیر و منع فرمود خوردن سیر و پیاز خام را

عَنْ تَقَرُّبِ مَسْجِدِهِ وَحَرَّمَ الْعَسَلَ عَلَى نَفْسِهِ لَمَّا أَخْبَرَتْهُ الْأَزْوَاجُ

از نزدیک شدن مسجد آن حضرت و حرام کردند آن حضرت شہد را بر ذات خود ہرگاہ کہ خبر دادند آن حضرت را ازواج

الطَّاهِرَاتُ أَنَّهُ يُوجَدُ مِنْ فِيكَ رِيحُ الْمَغَافِيرِ كَمَا ذَكَرَهُ الْمُفَسِّرُونَ

مطہرات اینکہ یافتہ می شود از دہن شما بوے صمغہا چنانکہ ذکر کردند آنرا مفسرون

مُفَصَّلًا فِي شَأْنِ نُزُولِ كَرِيمَةِ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ

مفصل در شان نزول آیت کریمہ ای پیغمبر چرا حرام میکنی آنچہ حلال کردہ است

لَكَ وَعَامَّتُهَا جَاذِبِيَّةٌ يُوجَدُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ فِي أَكْثَرِ الْأَوْقَاتِ لَائِحَةٌ

مر ترا و اکثر کشندہ دخان یافتہ میشود از دہنہاے ایشان در بیشتر اوقات بوے

كَرِيهَةٌ فَيَكُونُ مَكْرُوهًا وَمِنْهَا أَنَّ الْمُشْتَغِلِينَ بِجَذْبِهِ يَخْرُجُ

بد پس می باشد مکروہ و دوم بعضی از انہا اینکہ بتحقیق مشغل کشندگان بکشیدن دخان بیرون می آید

الدُّخَانُ مِنْ أُنُوفِهِمْ وَأَفْوَاهِهِمْ وَفِيهِ تَشْبِيهٌ بِأَهْلِ النَّارِ وَبِالدِّيدِ

دخان از بینی ہای ایشان و دہنہای ایشان و درین تشبیہ ست بدوزخیان و بکسانی کہ

يُهْلَكُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ مِنَ الْأَشْرَارِ لِمَا جَاءَ فِي حَدِيثٍ أَنَّهُ يَكُونُ

ہلاک شوند در آخر زمانہ از بدہا لمابرانچہ آمدہ است در حدیث کہ بتحقیق باشد

فِي آخِرِ الزَّمَانِ دُخَانٌ يَمْلَأُ الْأَرْضَ يُقِيمُ عَلَى النَّاسِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا

در آخر زمانہ دود کہ پر کند زمین را بر باشد بر مردمان چہل روز

أَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيُصَيِّرُ مَهْيَأَةَ الزُّكَامِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَخْرُجُ مِنْ مَنْخِرَيْهِ وَ
اما مومن پس پرسد اورا مانند صورت زکام و اما کافر پس بیرون آید از هر دو سوراخ بینی او
أُذُنَيْهِ وَعَيْنَيْهِ وَالتَّشْبِيهُ بِأَهْلِ النَّارِ وَالْكُفَّارِ مَكْرُوهٌ فِي الْحَمَّادِيَّةِ
هر دو گوش او و هر دو چشم او و تشبیه بدوزخیان و کفار مکروه است در حمادیه نقل است
مِنَ الصَّيْرَفِيِّ فِي ذِكْرِ فِي السِّيَرِ الْكَبِيرِ لَا بَأْسَ لِلرَّجُلِ أَنْ يَحْلِقَ وَسَطَ
از صیرفی ذکر کرده است در سیر کبیر باکی نیست برای مرد اینکه بتراشد میانهٔ
رَأْسِهِ وَيُرْسِلَ شَعْرَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَفْتِلَهُ فَإِنْ فَتَلَهُ فَهُوَ مَكْرُوهٌ لِأَنَّهُ
سر خود را و فرو هشته کند موی خود را بدون بافتن او پس اگر بافت آنرا پس آن مکروه است چه تحقیق
يَصِيرُ مُشَبِّهًا بِالْكَفَرَةِ انْتَهَى وَقَدْ كَرِهَ جَمْعٌ مِنَ الْعُلَمَاءِ التَّخَتُّمَ بِالْحَدِيدِ
میگردد مشابه بکفار آنچه شد و بتحقیق مکروه داشتند جماعتی از علما ساختن انگشتری باآهن
وَالنُّحَاسِ لِمَا ثَبَتَ فِي الْحَدِيثِ أَنَّهُمَا حِلْيَةُ أَهْلِ النَّارِ فَيَكُونُ جَذْبًا
و مس بنابر آنچه ثابت شده در حدیث که بتحقیق آن هر دو زیور دوزخیان است پس باشد کشیدن
دُخَانِ التُّنْبَاكِ مَكْرُوهًا وَمِنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ
دود تنباکو مکروه و بعضی از انها آنست که بتحقیق پیغمبر صلی الله علیه وسلم بود
يَكْرَهُ الطَّعَامَ السَّخِينَ وَيَقُولُ إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى لَمْ يُطْعِمْنَا نَارًا وَلَمَّا كَانَ
که مکروه میداشت طعام گرم را و می فرمود که بتحقیق خدای تعالی طعام نداد ما را از آتش و هرگاه بود که
النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ الطَّعَامَ السَّخِينَ لِأَثَرِ النَّارِ أَيِ الْحَرَارَةِ
پیغمبر صلی الله علیه وسلم مکروه میداشت طعام گرم را بجهت اثر آتش یعنی گرمی
فَهَذَا الدُّخَانُ لِاخْتِلَاطِهِ بِالْأَجْزَاءِ النَّارِيَّةِ حَقِيقَةً أَوْلَى بِالْكَرَاهَةِ
پس این دخان بجهت آمیزش او باجزای آتش حقیقة سزاوارست بکراهت
وَلَمَّا كَانَتْ أَدِلَّةُ الْحُرْمَةِ لَيْسَتْ بِشَيْءٍ وَأَدِلَّةُ الْحِلِّ أَيْضًا لَا يَخْلُو
و چون بود دلیلهای حرمت نا چیز و دلیلهای حلت نیز خالی نبود

ش متحرر بکسرتین اتباعا لخلد وفتح الیم ایضا سراج سبتة ۱۲ منه

عَنْ شَيْءٍ وَكَانَتْ أَدِلَّةُ الْكَرَاهَةِ وَاضِحَةً ظَاهِرَةً يَصْطَادُهَا شَيْءٌ مِنْ
از ملاح بود بدلائل کراہت روشن آنکارا دفع نمی کرد تنہا از چیزی از
قَوَاعِدِ الْمِلَّةِ الْحَنِيفِيَّةِ الطَّاهِرَةِ مَالَتْ مَشَائِخُنَا إِلَيْهَا وَالْعِلْمُ الْحَقِيقِيُّ
قواعد ملت حنیفی پاک میل کردند مشائخ ما بسوئے کراہت و علم حقیقی
عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى هَذَا تَمَامُ الْكَلَامِ فِي حَدِّ دُخَانِ التِّبْنِ
نزد خدای تبارک و تعالیٰ این تمام کلام است در حد دخان تنباکو
ذَكَرْنَاهُ فِي غَايَةِ الْإِيجَازِ مَعَ بَيَانِ الْاِخْتِلَافَاتِ الْوَاقِعَةِ فِيهِ مِنَ
ذکر کردیم او را در نہایت اختصار با بیان کردن اختلافہائی کہ واقع اند درآن از
الْحُرْمَةِ وَالْكَرَاهَةِ وَالْجَوَازِ وَأَمَّا الْحُكْمُ بِضَرْبِ حَدِّ شُرْبِ الْخَمْرِ
حرمت و کراہت و اباحت و اما حکم بزدن حد نوشیدن شراب
عَلَى جَاذِبِي دُخَانِ التِّبْنِ فَقَدْ ظَاهِرٌ لَا يَصْدُرُ إِلَّا مِنَ الْأَشْقِيَاءِ
بر کشندگان دخان تنباکو پس ظلمی بیظاہر صادر نمی شود مگر از خونریز
وَمَرْدُودٌ بِوَجْهَيْنِ وَجْهُ الْأَوَّلِ أَنَّهُ لَيْسَ فِي دُخَانِهِ شَائِبَةٌ مِنَ
و مردود است بدو وجہ یکے وجہ اول آنکہ بتحقیق نیست در دخانش بوئے از
الْأَفْنَانِ فَضْلًا عَنِ الْإِسْكَارِ فَلَمْ يَسْتَحِقَّ جَاذِبُهُ حَدَّ الْخَمْرِ وَالثَّانِي أَنَّهُ
مست کردن زیادہ از مست کردن پس سزاوار نیست کشندہ دخان حد شراب را و وجہ دوم آنکہ
لَوْ فُرِضَ كَوْنُهُ مُسْكِرًا فَلَيْسَ شُرْبُ كُلِّ مُسْكِرٍ مُوجِبًا لِلْحَدِّ قَالَ فِي خِزَانَةِ
بتحقیق اگر فرض کردہ شود دخان مست کنندہ پس نیست نوشیدن ہر مسکر موجب حد چنانچہ مذکور است در خزانۃ
الرِّوَايَاتِ نَاقِلًا عَنِ السَّرَاخْسِيِّ لَوْ سَكِرَ مِنْ نَبِيذِ الْعَسَلِ وَنَحْوِ ذَلِكَ
الروایات و حالانکہ ناقل است از قاضی سرخسی اگر مست شد از نبیذ شہد و مانند آن
أَوْ مِنَ الْبِنْجِ لَمْ يُحَدَّ انْتَهَى بَلْ مَا يَكُونُ بِحَيْثُ لَا يُعْرَفُ شَارِبُهُ شَيْئًا
یا از بنگ حد کردہ نشود آخر شد بلکہ آنچہ باشد بحیثیتکہ نشناسند نوشندہ او چیزی را

فوله الحنيفية الخ
لعل الاولى الاصول
والاصوبان يقال
دون الاسول الايمان
الحنيفة الخ
الفقه على الاطلاق
المعنى بحسب الاصل
من الاصل الى الخ
بكذا في بعض النسخ
على ان قيل الاولى
بعض النسخ
ان يكون الخ
كما لا يخفى
امينا ركنه ۱۲

حَتَّى الْأَرْضِ مِنَ السَّمَاءِ وَهٰذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رح وَهٰذَا عِنْدَ

تا آنکہ زمین را از آسمان و این نزد ابی حنیفہ رح ست و اینجا نزد

صَاحِبَيْهِ كَمَا هُوَ فِي شَرْحِ الْوِقَايَةِ وَفِي خِزَانَةِ الرِّوَايَاتِ نَقْلًا عَنِ

ہر دو یاران او چنانکہ آن در شرح وقایہ ست و در خزانۃ الروایات ست در حالیکہ نقل ست از

الْغِيَاثِيَّةِ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ السُّكْرُ الَّذِي يُوجِبُ الْحَدَّ

فتاوی غیاثیہ گفت ابو حنیفہ رحمہ اللہ سکری کہ موجب می شود حد را

مَا لَا يَعْرِفُ الْأَرْضَ مِنَ السَّمَاءِ وَالْفَرْوَ عَنِ الْقَبَاءِ وَالذَّكَرَ مِنَ الْأُنْثَى

آنست کہ نشناسد نوشندہ زمین را از آسمان و پوستین از قبا و نر از ماده

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ حَدُّهُ أَنْ لَا يَسْتَطِيعَ عَلَى قِرَاءَةِ قُلْ يَا أَيُّهَا

و از ابو یوسف رحمہ اللہ مروی ست کہ حد سکر آنست کہ طاقت ندارد بر خواندن قل یا ایہا

الْكَافِرُونَ انْتَهَى وَكَذَا فِي عَامَّةِ كُتُبِ الْفِقْهِ وَأَمَّا الْحُكْمُ بِكُفْرِ مُسْتَحِلِّ

الکافرون آخر شد و چنانست در بیشتر کتابہای فقہ و اما حکم بکفر حلال دانندہ

دُخَانِ التِّنْبَاكِ فَجُرْأَةٌ عَظِيمَةٌ يَجِبُ عَنْهَا الْكَفُّ وَالْإِمْسَاكُ لِأَنَّهُ

دود تنباکو پس جرأت ست بزرگ واجب ست از آن باز ایستادن و ساکت کردن چرا کہ تحقیق

لَا يَدُلُّ عَلَى تَحْرِيمِهِ دَلِيلٌ شَرْعِيٌّ فَلَا يَكُونُ حَرَامًا بَلْ يَجُوزُ أَنْ

دلالت نمی کند بر تحریمش دلیل شرعی پس نباشد حرام بلکہ جائز ست

يَكُونَ مُبَاحًا فَكَيْفَ يَسُوغُ الْحُكْمُ بِكُفْرِ مُسْلِمٍ اسْتَحَلَّهُ لِعَدَمِ وُجُودِ

بودن وے مباح پس چگونہ جائز می باشد حکم بکفر مسلمان کہ حلال داند آنرا بجہت نبودن

الْمُحَرِّمِ وَإِنْ سُلِّمَ أَنَّهُ لَيْسَ بِمُبَاحٍ فَيَكُونُ مَكْرُوهًا وَمِنَ الْمَعْلُومِ أَنَّهُ

محرم و اگر تسلیم کردہ شود آنکہ تحقیق او نیست مباح پس می باشد مکروہ و معلوم ست اینکہ تحقیق

لَا يَكْفُرُ مُسْتَحِلُّ الْمَكْرُوهِ وَإِنْ سُلِّمَ أَنَّهُ حَرَامٌ قُلْنَا لَا نُسَلِّمُ وَأَنَّهُ مِمَّا

کافر نمی شود حلال دانندہ مکروہ و اگر تسلیم کردہ شود کہ البتہ او حرام ست پس تسلیم نمی کنیم کہ تحقیق او از آن چیزیست

يكفر مستحل بوجوه كثيرة نذكر منها نبذا فمنها ان الكفر
کافر میشود حلال دانندہ او بوجوہ کثیرہ ذکر می کنیم ایجا اندکی از انہا پس یعنے از انہا اینکہ تحقیق کفر
لا يكون الا باستحلال حرام مقطوع به او مجمع عليه بعد ان كان
نمی باشد مگر بحلال دانستن حرام کہ یقینی باشد بحرمت او یا اتفاق باشد بر حرمتش بعد اینکہ باشد
حراما لعينه لا يختلف فيه منكم هو مذكور في الكتب الفقهية
حرام لعینہ نہ بحرام کہ اختلاف باشد دراں چنانکہ او مذکور ست در کتابہائے فقہ
قال في خزانة الروايات في باب الارتداد وكلمات الكفر نا قلا عن
گفت در خزانۃ الروایت در باب ارتداد و کلمات کفر در حالیکہ ناقل ست
الخلاصة لو قال لحرام هذا حلال ان قال لترويح السلعة او بحكم
خلاصہ اگر گفت مر حرام را این حلال ست اگر گفت برای رواج دادن متاع یا بحکم
الجهل وفي الاعتقاد يكفر وفي هذا لا يكفر هذا اذا كان حراما لعينه
جہالت و مثال آنکہ در اعتقاد خلاف این ست کافر نمی شود این کفر وقتی ست کہ باشد حرام لعینہ
وهو يعتقده حلالا حتى يكون كفرا اما اذا كان حراما لغيره فلا وفيما
و او اعتقاد می کند او را حلال تا اینکہ باشد کفر اما اگر باشد حرام لغیرہ پس نیست و در صورتی
اذا كان حراما لعينه انما يكفر اذا ثبت الحرمة بدليل مقطوع اما
کہ باشد حرام لعینہ جز این نیست کہ کافر می شود چون ثابت شود حرمت بدلیل یقینی اما
اذا ثبت باخبار الاحاد وما كان حراما لغيره كمال الغير فلا بالاجماع
چون ثابت شود حرمت بخبرہای احاد و آنچہ باشد حرام لغیرہ مانند مال غیر پس کافر نمیشود بالاتفاق
انتهى وقال في الحمادية في اواخر كتاب السير من اعتقد قدم العالم او
آمدہ و گفت در حمادی در آخر کتاب سیر ہر کہ اعتقاد کرد قدم عالم را یا
حدوث الصانع او نفى ما ثبت للقديم بالاجماع كفر كون الله عالما
حدوث خدا را یا نفی آنچہ ثابت شدہ برای ذات قدیم یعنی خدای تعالی بالاتفاق مانند بودن خدا عالم را

أَوْ قَادِرًا أَوْ أَثْبَتَ لِمَنْفِيٍّ عَنْهُ بِالْإِجْمَاعِ كَاللَّوْنِ أَوْ أَثْبَتَ لَهُ الْاِتِّصَالَ

یا قادر یا ثابت کرد آنچه نفی کرده شده از خدا بالاتفاق مانند رنگ یا ثابت کرد برای خدا اتصال

وَالْاِنْفِصَالَ أَوْ جَحَدَ جَوَازَ بَعْثَةِ الرُّسُلِ أَوْ أَنْكَرَ نُبُوَّةَ نَبِيٍّ أَوْ كَذَّبَهُ

و انفصال را یا انکار کرد جواز بعثت رسولان یا انکار کرد نبوت پیغمبر را یا تکذیب کرد پیغمبر را

أَوْ جَحَدَ آيَةً مُجْمَعًا عَلَيْهَا إِلَى أَنْ قَالَ وَاسْتَحَلَّ مُحَرَّمًا بِالْإِجْمَاعِ أَوْ حَرَّمَ حَلَالًا بِالْإِجْمَاعِ

یا انکار کند آیت که اتفاق شده باشد بران آیت تا آنکه گفت یا حلال داند حرام را بالاجماع یا حرام گرداند حلال را بالاجماع

أَوْ نَفَى وُجُوبًا مُجْمَعًا عَلَى وُجُوبِهِ لِلنَّصِّ وَيُعْرَفُ الْخَاصُّ وَالْعَامُّ كَالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ يُكَفَّرُ انْتَهَى مُخْتَصَرًا

یا نفی کرد فرض را که اجماع شده است بر وجوب او بنص و بعرف خاص و عام مانند نماز و زکوة کافر می شود آخر شد باختصار

وَأَيْضًا فِيهَا مَنْقُولًا عَنِ الْحَاوِي سُئِلَ عَمَّنْ يَزْعُمُ فِي الْحَيَوَانِ

و نیز در فتاوی حامدی است منقول از حاوی پرسیده شد از کسیکه گمان می کند در حیوان

سِوَى بَنِي آدَمَ لَا حَشْرَ لَهُ لَا يُكَفَّرُ لِمَكَانِ الْاِخْتِلَافِ وَإِنْ زَعَمَ

جز آدمیان نیست حشر مر اورا کافر نمی شود بسبب بودن اختلاف و اگر گمان کرد

ذٰلِكَ فِي بَنِي آدَمَ يُكَفَّرُ انْتَهَى وَلَا يَخْفَى عَلَى أَحَدٍ مِنَ الْعُقَلَاءِ

آنرا در آدمیان کافر شود آخر شد و پوشیده نمی باشد بر یکی از دانایان

فَضْلًا عَنِ الْفُضَلَاءِ أَنَّ دُخَانَ التَّنْبَاكِ لَيْسَ حَرَامًا مَقْطُوعًا

زیاده از فاضلان اینکه بتحقیق دخان تنباکو نیست حرام یقین کرده شده

بِحُرْمَتِهِ وَلَا مُجْمَعًا عَلَيْهَا فَلَا يَكُونُ مُسْتَحِلُّهُ كَافِرًا وَمِنْهَا أَنَّ

بحرمتش و نه اتفاق کرده شده بحرمت او پس نمی باشد حلال داننده او کافر و بعض از انها اینکه بتحقیق

مُسْتَحِلَّ غَيْرِ الْخَمْرِ مِنَ الْأَشْرِبَةِ لَا يُكَفَّرُ بِالْإِجْمَاعِ قَالَ فِي الْحَامِدِيَّةِ

حلال داننده غیر شراب از شرابها کافر نمی شود بالاتفاق گفت در فتاوی حامدی

لے ای الاتفاق الاجماع علی حرمتہ ۱۲

لے ای الاتفاق الاجماع علی حلتہ ۱۲

فِي الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ نَاقِلًا عَنِ النِّهَايَةِ وَالْأُمَّةُ اجْتَمَعَتْ عَلَى تَحْرِيمِ
در کتاب مذکور در حالیکہ نقل ست از نہایہ و امت محمدی اتفاق کردند بر حرمت
الْخَمْرِ وَكَفَى بِإِجْمَاعِ الْأُمَّةِ حُجَّةً وَهَذِهِ حُرْمَةٌ قَوِيَّةٌ ثَابِتَةٌ يُكَفَّرُ
شراب و کافی ست اتفاق امت از روی حجت و این حرمت ست قوی ثابت کافر می شود
مُسْتَحِلُّهَا وَنَفْسُ شَارِبِهَا وَاجْتَمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى تَكْفِيرِ مُسْتَحِلِّ
حلال داننده او و خود نوشنده او و اتفاق کرد امت بر تکفیر حلال داننده
الْخَمْرِ وَاجْتَمَعُوا عَلَى أَنَّ مُسْتَحِلَّ غَيْرِ الْخَمْرِ لَا يُكَفَّرُ انْتَهَى وَقَالَ فِي
شراب و اتفاق کردند بر آنکہ تحقیق حلال داننده سوای شراب کافر نمی شود آخر شد و گفت در
كِتَابِ الْحُدُودِ مِنْهَا نَاقِلًا عَنْ كَشْفِ الْبَزْدَوِيِّ يُكَفَّرُ مُسْتَحِلُّ
کتاب حدود ازفتاوی حمادیہ در حالیکہ نقل ست از کشف بزدوی کافر میشود حلال داننده
الْخَمْرِ وَمِنْ سَائِرِ الْأَشْرِبَةِ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ مُسْتَحِلًّا لِلْأَشْرِبَةِ الْمُسْكِرَةِ
شراب نہ باقی اشربہ پس وقتیکہ نباشد حلال داننده شرابہای مست کننده
غَيْرِ الْخَمْرِ كَافِرًا فَمَا ظَنُّكَ بِمُسْتَحِلِّ دُخَانِ التَّنْبَاكِ وَمِنْهَا أَنَّهُمْ يَحْتَاطُونَ
سوای شراب کافر پس چیست گمان تو بحلال داننده دخان تنباکو و بعضی از انہا آنست کہ فقہا احتیاط میکنند
فِي تَكْفِيرِ الْمُسْلِمِ غَايَةَ الِاحْتِيَاطِ وَلِذَا قَالُوا إِنَّ وَجْهَ التَّكْفِيرِ إِذَا
در تکفیر مسلمان نہایت احتیاط و برای ہمین گفتند کہ تحقیق وجہ تکفیر وقتیکہ
كَانَ مُتَعَدِّدًا فِي مَسْئَلَةٍ وَوَجْهُ ضِدِّهِ وَاحِدًا فَالْمُفْتِي يَمِيلُ إِلَى
باشد چند در یک مسئلہ و وجہ خلاف کفر یک پس مفتی رغبت کند بسوی
هَذَا الْوَاحِدِ كَمَا فِي الْحَمَّادِيَّةِ وَالظَّهِيرِيَّةِ وَغَيْرِهِمَا مِنَ الْفَتَاوَى
این یک وجہ چنانکہ در فتاوی حمادیہ و ظہیریہ و غیر این ہر دو ست از فتاوے
الْمَشْهُورَةِ وَفِي الْحَمَوِيِّ لِلْمُفْتِي مَأْمُورٌ إِلَى أَنْ يَمِيلَ إِلَى الْقَوْلِ الَّذِي
مشہور و در حموی ست کہ مفتی حکم کردہ شدہ است بسوئے آنکہ رغبت کند بسوی سخنی کہ

لَا يُوجِبُ التَّكْفِيرَ وَإِنِ اخْتَلَفُوا فِي كُفْرِ مَنِ اسْتَحَلَّ وَطْيَ امْرَأَةِ الْحَائِضِ

موجب نباشد تکفیر را و بر اے ہمین اختلاف کردند در کفر کسیکہ حلال داند جماع زن حائض خود

وَاللُّوَاطَةَ بِهَا وَالصَّحِيحُ عَدَمُهُ قَالَ فِي الْخُلَاصَةِ نَاقِلًا عَنْ كِتَابِ

ولواطت بازن و صحیح عدم کفر ست گفت در خلاصہ در حالیکہ نقل ست از کتاب

الْحَيْضِ لِلْإِمَامِ السَّرَخْسِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ لَوِ اسْتَحَلَّ وَطْيَ امْرَأَةِ الْحَائِضِ

حیض تصنیف امام سرخسی رحمہ اللہ اگر حلال داند جماع زن حائض خود

يُكَفَّرُ وَكَذَا لَوِ اسْتَحَلَّ اللُّوَاطَةَ مِنِ امْرَأَةٍ وَفِي النَّوَادِرِ عَنْ مُحَمَّدٍ

کافر می شود و ہمچنان اگر حلال داند لواطت را از زن و در کتاب نوادر ست از امام محمد

رَحِمَهُ اللَّهُ لَا يُكَفَّرُ فِي الْمَسْئَلَتَيْنِ وَهُوَ الصَّحِيحُ انْتَهَى وَإِذَا كَانَ

رحمہ اللہ کہ کافر نمی شود در ہر دو مسئلہ و آن صحیح ست آخر شد و چنین باشد

الصَّحِيحُ فِي اسْتِحْلَالِ هَاتَيْنِ الشَّنِيعَتَيْنِ الْمُحَرَّمَةِ أَحَدُهُمَا بِقَوْلِهِ

صحیح در حلال داشتن این ہر دو مسئلہ قبیح کہ حرام کردہ شدہ ست یکی از ان ہر دو بقول او

تَعَالَى وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ وَثَانِيَتُهُمَا بِقَوْلِهِ تَعَالَى فَأْتُوا

تعالے و نزدیک مشوید بایشان تا انکہ پاک شوند و دوم آن بقول او تعالے پس بیائید

حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ الْحُكْمُ بِعَدَمِ الْكُفْرِ فَكَيْفَ يَجْتَرِئُ الْعَاقِلُ

بکشت زار خویش ہر روش کہ خواہید حکم بعدم کفر پس چگونہ جرأت کند دانا

الْمُتَدَيِّنُ عَلَى تَكْفِيرِ مُسْتَحِلِّ دُخَانِ التَّنْبَاكِ وَمِنْهَا أَنَّ الْجَهْلَ

دیندار بر تکفیر حلال داندۂ دود تنباکو و بعضی از انہا آنست کہ بتحقیق جہل

عُذْرٌ فِي دَارِ الْإِسْلَامِ إِذَا كَانَتْ حُجَّةُ الْحُرْمَةِ خَفِيَّةً كَمَا صَرَّحَ

عذر ست در دار الاسلام وقتیکہ باشد دلیل حرمت پوشیدہ چنانکہ تصریح کردہ ست

بِهِ الْحَمَوِيُّ فِي شَرْحِ الْفَنِّ الثَّالِثِ مِنَ الْأَشْبَاهِ وَالنَّظَائِرِ فِي أَحْكَامِ

بوی حموی در شرح فن سوم از اشباہ و نظائر در احکام

النَّاسِي وَالْجَاهِلِ الْجَهْلُ عُذْرٌ فِي دَارِ الْإِسْلَامِ إِذَا كَانَ دَلِيلُ

فراموش کننده و جاهل جهل عذر است در دار الاسلام وقتیکه باشد دلیل

الْحُرْمَةِ خَفِيًّا فَلْيُحْفَظْ انْتَهَى وَلَوْ سُلِّمَ دَلِيلُ الْحُرْمَةِ فِي دُخَانِ

حرمت پوشیده پس باید که یاد داشته شود آخر شد پس اگر تسلیم کرده شود دلیل حرمت در دخان

التِّنْبَاكِ فَلَا شُبْهَةَ فِي كَوْنِهِ خَفِيًّا فَيَكُونُ هَذَا الْجَهْلُ عُذْرًا

تنباکو پس نیست شبه در بودن آن دلیل پوشیده پس می باشد این جهالت عذر

لِلْمُسْتَحِلِّ فَلَا يَكُونُ كَافِرًا هَذَا تَمَامُ الْكَلَامِ فِي جَوَابِ الْمَسْئَلَةِ

مر حلال دانندہ را پس نمی باشد کافر این تمام کلام ست در جواب مسئله

الْأُولَى وَالْعِلْمُ الْحَقِيقِيُّ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى الْمَسْئَلَةُ

اولی و علم حقیقی نزد خداست در حالیکه بابرکت ست و برتر مسئله

الثَّانِيَةُ قَدِ اشْتَهَرَ فِي هَذِهِ الْبِلَادِ حِيلَةٌ لِجَوَازِ أَخْذِ الرِّبْوٰا

دوم بتحقیق مشهور شده درین شهرها حیله برای جواز گرفتن ربوا

وَهِيَ أَنَّهُ يُعْطِي لِلْقَرْضِ الْمُسْتَقْرِضَ فِي أَوَّلِ الْأَمْرِ قَرْضًا حَسَنًا ثُمَّ

و آن حیلہ اینست که بتحقیق میدہد بہ قرض دہنده مر قرض گیرنده را در اول حال قرض نیک باز

يُعْطِي الْمُسْتَقْرِضُ لِلْمُقْرِضِ شَيْئًا كَالْكِتَابِ وَنَحْوِهِ عَلَى طَرِيقِ الرَّهْنِ

میدہد قرض گیرنده مر قرض دہنده را چیزی مانند کتاب و مانند آن بطور گروی

فَيَقُولُ الْمُقْرِضُ لَا عَيْنِ لِي مُشَاهَرَةً عَلَى مُحَافَظَةِ مَالِكَ لَمْهُونٍ

پس بگوید قرض دہنده مر قرض گیرنده را مقرر کن برای من در ماہانه بر نگاہداشتن مال خود گرو داشته شده

الْآنَ فَيُعَيِّنُ الْمُسْتَقْرِضُ مُشَاهَرَةً عَلَى الْمُحَافَظَةِ بِقَدْرِ مَا تَعَارَفَ

اکنون پس مقرر کند قرض گیرنده در ماہانه بر نگاہداشتن باندازه آنچه متعارف کردند

أَهْلُ الْبَلَدِ مِنَ الرِّبْوٰا فِي الْقَرْضِ بِإِزَاءِ كُلِّ مِائَةٍ وَيَزْعُمُونَ أَنَّ مِثْلَ

اہل شہر از ربوا در قرض مقابل ہر صد و گمان می کنند که بتحقیق مانند

هٰذَا النَّفْعُ طَيِّبٌ وَحَلَالٌ وَيَحْكُمُونَ بِالْكُفْرِ عَلٰى مَنْ مَنَعَ وَأَنْكَرَ

این نفع پاکیزه است وحلال وحکم می کنند بکفر بر کسیکه منع کند وانکار کرد

هٰذَا الْاِحْتِيَالَ فَقُلْتُ لِبَعْضِهِمْ اِنَّ حِيلَتَكُمْ هٰذِهِ مِثْلُ حِيلَةِ أَصْحَابِ

این حیله را پس گفتم مر بعضی ازاوشان را که تحقیق حیله شما این مانند حیله صاحبان

السَّبْتِ مِنَ الْيَهُودِ لِاصْطِيَادِهِمْ فِي الْيَوْمِ الْمَعْهُودِ فَاَجَابَ بِاَنَّهُ

شنبه ست از یهود برای شکار کردن ایشان در روز مقرر پس جواب داد باینکه

يَحْتَمِلُ اَنْ يَكُونَ مَنْعُهَا مَخْصُوصًا بِالنِّسْبَةِ اِلٰى تِلْكَ الْفِرْقَةِ الزَّائِغَةِ

احتمال دارد اینکه باشد منع آن حیله مخصوص به نسبت سوی آن گروه تباه شده

دُوْنَ بِالنِّسْبَةِ اِلٰى هٰذِهِ الْاُمَّةِ الْمَرْضِيَّةِ اَلْجَوَابُ هٰذِهِ

نه به نسبت سوی این امت پسندیده جواب این

الْحِيلَةُ مَرْدُودَةٌ بِوُجُوهٍ عَدِيدَةٍ وَحُجَجٍ سَدِيدَةٍ اَلْاَوَّلُ اَنَّ حِفْظَ

حیله مردود ست بوجوه چند وحجتهای مستحکم اول آنکه بتحقیق نگهداشتن

الرُّهُونِ وَاجِبٌ عَلَى الْمُرْتَهِنِ وَمَئُونَةُ حِفْظِهِ عَلَيْهِ لَا عَلَى الرَّاهِنِ

مرهون ضرور ست بر مرتهن وبارهای حفظ مرهون بر مرتهن ستانه بر راهن

اَصْلًا حَتّٰى اَنَّهُ لَوْ شَرَطَ لِلْمُرْتَهِنِ شَيْئًا عَلَى الْحِفْظِ لَا يَصِحُّ فَالْعَجَبُ

هرگز تا آنکه بتحقیق اگر شرط نماید راهن مر مرتهن را چیزی بر نگاهداشتن صحیح نمی شود پس تعجب

كُلُّ الْعَجَبِ عَنِ الْعُلَمَاءِ الْاَمْجَادِ اَنَّهُمْ كَيْفَ اَفْتَوْا بِصِحَّةِ هٰذَا الْعَقْدِ

همه تعجب ست از علمای بزرگ که بتحقیق اوشان چگونه فتوی دادند بصحت این عقد

الْبَيِّنِ الْفَسَادِ بَلْ لَمْ يَكْتَفُوا عَلَيْهَا وَحَكَمُوا بِكُفْرِ مَنْ مَنَعَ ثُمَّ اَنَّ

ظاهر الفساد بلکه نه اکتفا کردند بران صحت وحکم کردند بکفر کسیکه منع کرد این

الْاِحْتِيَالَ كَمَا هُوَ مُصَرَّحٌ فِي اٰخِرِ السُّؤَالِ وَكَيْفَ لَمْ يَدْرُوا اَنَّهُ

حیله را چنانکه او مصرح ست در آخر سوال وچگونه نه دانستند که بتحقیق

عِنْدَ فَسَادِ الْعَقْدِ لَا يَلْتَحِقُ اشْتِرَاطُ الْفَضْلِ إِلَّا بِالْقَرْضِ السَّابِقِ

نزد فاسد شدن عقد لاحق نمی شود شرط زیادتی مگر بقرض سابق

وَيَكُونُ وَسِيلَةً لِجَرِّ الْمَنْفَعَةِ مِنْهُ فِي الزَّمَانِ اللَّاحِقِ فَيَكُونُ

و می باشد وسیله برای کشیدن نفع از ان قرض در زمانه لاحق پس باشد

رِبًا وَاظَاهِرًا وَالْحُكْمُ بِالْجَوَازِ كَمَا تَرَى وَإِنَّ وَايَاتُ الدَّالَّةِ عَلَى مَا

ربوا ظاهر و حکم بجواز کردن او چنانکه می بینی و روایتهای دلالت کننده بر انچه

ادَّعَيْنَا كَثِيرَةٌ مَضْبُوطَةٌ فِي الْكُتُبِ الْمُعْتَبَرَةِ الشَّهِيرَةِ وَلَنَذْكُرُ

دعوی کردیم بسیار اند ضبط کرده شده در کتابهای معتبر مشهور و بایدکه ذکر کنیم

هُهُنَا نُبَذًا مِنْهَا فِي الْفَتَاوَى الْعَالَمْكِيرِيَّةِ فِي آخِرِ الْبَابِ الرَّابِعِ

اینجا اندکے از ان روایتها در فتاوی عالمگیری ست در اواخر باب چهارم

مِنْ كِتَابِ الرَّهْنِ نَقْلًا عَنْ شَرْحِ الطَّحَاوِيِّ حِفْظُ الْمَرْهُونِ

از کتاب رهن در حالی کہ نقل ست از شرح طحاوی نگاہداشتن مرہون

عَلَى الْمُرْتَهِنِ حَتَّى إِنَّ الرَّاهِنَ لَوْ شَرَطَ لِلْمُرْتَهِنِ شَيْئًا عَلَى الْحِفْظِ

بر مرتہن ست تا انکہ متحقق گردد اگر شرط کند برای گرو گیرنده چیزی بر نگاہداشتن

لَا يَصِحُّ وَلَا يَسْتَحِقُّهُ وَفِي الْقُرْآنِ خَوَانِيَّةٌ نَقْلًا عَنِ الْبَسْرَاجِيَّةِ

صحیح نمی باشد و شرط و سزاوار نمی شود مرتہن ازاو در قرآن خوانی ست در حالی کہ نقل ست از سراجیه

وَالْخُلَاصَةِ إِذَا اسْتَأْجَرَ الرَّاهِنُ الْمُرْتَهِنَ لِحِفْظِ الرَّاهِنِ لَمْ

و خلاصه و هنگام اجاره گیرد راہن از مرتہن برای حفاظت گرو نجائز

يَجُزْ وَفِي مُخْتَصَرِ الْوِقَايَةِ وَعَلَيْهِ مَئُونَةُ حِفْظِهِ وَفِي شَرْحِ الْوِقَايَةِ

نباشد و در مختصر وقایه ست و بر مرتہن ست مشقتهای حفظ آن و در شرح وقایه ست

وَلَهُ حِفْظُهُ بِنَفْسِهِ وَعِيَالِهِ وَعَلَيْهِ مَئُونَةُ حِفْظِهِ وَرَدُّهُ إِلَى

و مرتہن راست نگاہداشتن مرہون بذات خود و عیال خود و بر مرتہن ست مشقتهای حفظ مرہون او و برگردانیدن

/

يده او رده جزء منه كاجرة بيت حفظه او حافظه وفي الهداية

دست راهن یا ردکردن پاره از ان مرهون مانند مزد خانه حفظ مرهون یا حافظ او و در هدایه ست

واجرة البيت الذي يحفظ فيه الرهن على المرتهن مثل اجرة

و مزد خانه که نگاهداشته می شود دران خانه گرو بر مرتهن ست مانند مزد

الحافظ لان الامساك حق له والحفظ واجب عليه فيكون بدلا

نگهبان چه بتحقیق نگهداشتن حق ست مرمرتهن را و حفاظت واجب ست برو پس می باشد عوض حفظ

عليه انتهى مختصرا وفي الكافي وما رجع الى حفظه فهو على المرتهن

بر مرتهن آخر شد تا لاختصار و در کافی ست وانچه رجوع کند بسوی حفظ مرهون پس آن بر مرتهن ست

وذلك مثل اجر الحافظ لان الحفظ واجب عليه والامساك

و آن مانند مزد نگهبان چه بتحقیق نگهداشتن واجب ست برمرتهن و نگهداشتن

حق له فيكون بدله عليه وفي الفتاوى العلوائية كل ما كان

حق ست مراو را پس می باشد عوض حفظ برمرتهن و در فتاوی ولوالجی ست هرانچه باشد

لحفظه او لرده الى يد الراهن مؤونة فهي على المرتهن نحو اجرة

برای حفظ مرهون یا برای رد کردن آن بسوی دست راهن مشقت پس آن مشقت برمرتهن ست مانند مزد

الحافظ واجرة المسكن الذي يحفظ الراهن فيه الثاني انه

نگهبان و مزد خانه که نگاه می دارد گرو دهنده دران خانه دوم آنکه بتحقیق

قال صاحب الاشباه والنظائر في اوائل النوع الاول القاعدة

گفت صاحب اشباه و نظائر در ابتدای نوع اول قاعده

الثانية الامور بمقاصدها اي نياتها كما يدل عليه التفريعات

دوم عملها متعلق اند بمقصدها یعنی نیتها چنانکه دلالت میکند بران تفریعهای

التي فرعها على هذه القاعدة منها ما ذكرنا قبلا عن فتاوى

که تفریع کرده است برین قاعده بعضی ازان تفریعات انچه ذکر کرده شد پیش ازین از فتاوی

قَالَ فِي خَانَ اَنَّ بَيْعَ الْعَصِيْرِ مِمَّنْ يَتَّخِذُهُ خَمْرًا اِنْ قَصَدَ بِهِ التِّجَارَةَ

قاضی خان تحقیق فرموده است که فروختن عصیر یعنی انگور را کسیکه می کند ازو شراب اگر ارادہ کرد بوی سوداگری را

فَلَا يَحْرُمُ وَاِنْ قَصَدَ بِهِ التَّخْمِيْرَ حَرُمَ اِنْتَهٰى فَبِنَاءً عَلٰى هٰذِهِ الْقَاعِدَةِ

پس حرام نمی شود واگر ارادہ کرد شراب ساختن را حرام شود آخر شد پس بنا برین قاعده

نَقُوْلُ تَعْيِيْنُ الْمُشَاهَرَةِ بَعْدَ الْقَرْضِ بِقَدْرِ مَا تَعَارَفَهُ اَهْلُ الْبَلَدِ

می گوئیم که مقرر کردن ماہانه بعد قرض باندازه انچه شناخته اند آنرا اہل شهر

مِنَ الرِّبٰوا فِي الْقَرْضِ بِاَدَاءِ كُلِّ مِائَةٍ وَكَوْنُ الْمَرْهُوْنِ مِمَّا لَيْسَ فِيْهِ

از ربوا در قرض مقابل ہر صد دینار گرو از انچه نیست در

حِفْظُهُ مَؤُوْنَةً اَصْلًا مِثْلُ الْكِتَابِ كَمَا وَقَعَ فِي السُّؤَالِ اَوْ كَانَتْ لَهُ

نگاہداشتن وی بار ہرگز مانند کتاب چنانکه واقع شده در سوال یا باشد مراورا

مَؤُوْنَةٌ فَتَعْيِيْنُهَا لَا بِمِقْدَارِ مَؤُوْنَةِ الْحِفْظِ بَلْ بِقَدْرِ مَا تَعَارَفَهُ اَهْلُ

بار پس تعیین کردن آن نه موافق بار حفظ بلکه بقدر انچه شناخته اند آنرا اہل

الْبَلَدِ فِي رِبٰوا الْقَرْضِ بُرْهَانٌ بَاهِرٌ عِنْدَ كُلِّ مَاهِرٍ عَلٰى اَنَّ الْمَقْصُوْدَ هُهُنَا

شہر در ربوا قرض دلیلی است روشن نزد ہر دانا انچه تحقیق مقصود انجا

تَعْيِيْنُ الْمَنْفَعَةِ عَلَى الْقَرْضِ وَاِنْ ذُكِرَ فِي الظَّاهِرِ لَفْظُ اَخْذِ الْاُجْرَةِ عَلٰى

مقرر کردن منفعت است بر قرض اگرچه ذکر کرده شده است در ظاہر لفظ گرفتن مزدور بر

حِفْظِ الْمَرْهُوْنِ فَيَكُوْنُ رِبٰوا حَقِيْقَةً وَيَكُوْنُ اَخْذُهُ لِلْمُرْتَهِنِ حَرَامًا

نگاہداشتن گرو پس می باشد ربوا حقیقت و می باشد گرفتنش برای مرتهن حرام

وَسَبَبُ الثَّالِثِ ثَانِيًا وَاِنْ سَلَّمْنَا لَيْسَ هُهُنَا حَقِيْقَةُ الرِّبٰوا لٰكِنَّهُ

وحرام سوم آنکه بتحقیق اگرچه تسلیم کردیم که نیست انجا حقیقت ربوا لیکن نیست

شُبْهَةٌ فِي شُبْهَتِهِ وَهِيَ اَيْضًا حَرَامٌ مَنْهِيٌّ عَنْهَا كَاَصْلِ الرِّبٰوا

شبهه در شبهه ربوا و آن شبهه نیز حرام است منع کرده شده است ازان مانند اصل ربوا

فتاوی خان ثانی
فی بیع العصیر ممن یتخذه خمرا ان قصد به التجارة
فلا یحرم وان قصد به التخمیر حرم انتهی فبناء علی هذه القاعدة
نقول تعیین المشاهرة بعد القرض بقدر ما تعارفه اهل البلد
من الربوا فی القرض باداء کل مائة وکون المرهون مما لیس فیه
حفظه مؤونة اصلا مثل الکتاب کما وقع فی السؤال او کانت له
مؤونة فتعیینها لا بمقدار مؤونة الحفظ بل بقدر ما تعارفه اهل
البلد فی ربوا القرض برهان باهر عند کل ماهر علی ان المقصود ههنا
تعیین المنفعة علی القرض وان ذکر فی الظاهر لفظ اخذ الاجرة علی
حفظ المرهون فیکون ربوا حقیقة ویکون اخذه للمرتهن حراما
وسببا الثالث ثانیا وان سلمنا لیس ههنا حقیقة الربوا لکنه
شبهة فی شبهته وهی ایضا حرام منهی عنها کاصل الربوا

۱۲ منه عفا الله عنه
۱۲ منه عفا الله عنه
۱۲ منه عفا الله عنه

كَمَا هُوَ مُصَرَّحٌ فِي جَمِيعِ كُتُبِ الْفِقْهِ اَلرَّابِعُ اَنَّ الْاِحْتِيَالَ لِجَرِّ النَّفْعِ

چنانکہ او تصریح کردہ شدہ ہست در ہمہ کتب فقہ چہارم آنکہ بتحقیق حیلہ گرفتن برای کشیدن نفع

بِالْقَرْضِ وَاِقْطَاعِ مَالِ مُسْلِمٍ بِحَيْثُ لَا يُشْتَرَطُ الْفَضْلُ فِي الظَّاهِرِ عَلَى

بقرض و قطع کردن مال مسلمان بطوریکہ شرط کردہ نشود زیادتے در ظاہر بر

الْقَرْضِ لٰكِنْ يُجْعَلُ الْعَقْدُ بِاَنْ يَضْطَرَّ الْمُسْتَقْرِضُ فِي اِعْطَاءِ الْفَضْلِ

قرض لیکن گردانیدہ شود عقد باینکہ بیقرار شود قرض گیرندہ در دادن زیادتی

لِلْمُقْرِضِ وَيَكُوْنُ لَازِمًا عَلَيْهِ اَيْضًا مَنْهِيٌّ عَنْهُ وَلِذَا مَنَعُوْا بَيْعَ

مر قرض دہندہ او باشد زیادتی لازم بر مستقرض نیز منع کردہ شدہ ہست ازان و برای ہمان منع کردند بیع

الْعِيْنَةِ الَّذِيْ هُوَ حِيْلَةٌ قَوِيَّةٌ لِجَلْبِ الْمَنْفَعَةِ بِالْقَرْضِ وَلَا

عینہ را آنکہ او حیلہ ایست قوی برای کشیدن نفع بسبب قرض ورد

يَرُدُّهُ ظَوَاهِرُ الْقَوَاعِدِ الْفِقْهِيَّةِ بِخِلَافِ الْحِيَلِ الَّتِيْ اخْتَرَعُوْهَا

نمی کند آنرا ظواہر قاعدہای فقہ بخلاف حیلہ کہ ایجاد کردند آنرا

فَاِنَّهَا مَرْدُوْدَةٌ بِاٰلِ وَايَاتِ الظَّاهِرَةِ وَالْقَوَاعِدِ الْمُتَعَارِفَةِ فَهُمْ

پس البتہ آن حیلہ مردود ست بروایتہای ظاہر و قواعد مشہور پس اوشان

اِذَا مَنَعُوْا بَيْعَ الْعِيْنَةِ فَهُمْ لِهٰذِهِ الْحِيْلَةِ السَّخِيْفَةِ اَمْنَعُ وَاِلٰى رِوَايَاتِ

وقتیکہ منع کردند بیع عینہ را پس اوشان برای این حیلہ سست مانع تر اند بسوی روایتہای

اَللّٰهُ عَلٰى كَوْنِ بَيْعِ الْعِيْنَةِ مَنْهِيًّا عَنْهُ كَثِيْرَةٌ مِنْهَا مَا ذُكِرَ فِي

دلالت کنندہ بر بودن بیع عینہ منع کردہ شدہ ازان بسیار اند بعضی ازانہا انچہ ذکر کردہ شدہ در

الْكَافِيْ فِيْ بَابِ الْكَفَالَةِ وَتَفْسِيْرُ الْمَسْئَلَةِ اَنَّ الْمَكْفُوْلَ عَنْهُ

کافی در باب کفالہ و تفسیر مسئلہ آنست کہ بتحقیق مکفول عنہ

اَمَرَ الْكَفِيْلَ بِبَيْعِ الْعِيْنَةِ هُوَ مَكْرُوْهٌ لِمَا فِيْهِ مِنَ الْاِعْرَاضِ عَنْ

ملتمس کرد ضامن را بہ بیع عینہ آن بیع مکروہ ہست بنابر انچہ درین بیع روگردانی کردن ست از

بیع مالکہ کہ دوام و ہمیشہ را نفعی نباشد و بہای پیشی یقال اعتاض الرجل اذا اشتری بنسیئۃ بزیادۃ فی مختصر الادب والصحاح وفی خلاصۃ الکواشی شرح الہدایۃ نقلا عن المغرب العینۃ بفتح العین وسکون الشاۃ المحتاجۃ والنون لبعہا بمعنی النسیئۃ ۱۲ سلہ۔ یعنی کہ ضامنی کردہ شد از طرف او سلم بعین ست مختار امام محمد کما فی فتاوی قال فی البیع فی قنیۃ کاشتان الجدال ای این بیع در دل بعین ماند مثال کہ بہای نقدی دین بیع شش ماہہ ست مختار کہ بہای نقدی ۱۲

مَبَرَّةُ الْاِقْرَاضِ وَقِيْلَ اِيَّاكَ وَالْعِيْنَةَ فَاِنَّهَا لَعِيْنَةٌ وَهُوَ مُخْتَرَعٌ

نیکوئی • قرض دادن وگفته شده پرهیز کن از عینه پس تحقیق آن ملعونست و آن بیع اختراع کرده شد

اَكَلَةَ الرِّبٰوا وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِيْنَةِ وَاتَّبَعْتُمْ

خورندگان ربوٰت وفرمود علیه السلام چون باهم معامله بیع کنید به بیع عینه • پیروی کنید

اَذْنَابَ الْبَقَرِ ذَلَلْتُمْ وَظَهَرَ عَلَيْكُمْ عَدُوُّكُمْ وَالْمُرَادُ بِالْعِيْنَةِ اَنْ يَّاْتِيَ

دمهای گاورا خوار شوید وظاهر شود بر شما دشمن شما ومراد بعینه آنکه بیاید

الْمُحْتَاجُ اِلٰى اَحَدٍ يَسْتَقْرِضُ مِنْهُ عَشَرَةَ دَرَاهِمَ فَلَا يَرْغَبُ الْمُقْرِضُ

محتاج بسوی کسے درحالیکه قرض می طلبد محتاج ازان کس ده درهم را پس نمی خواهد پس نمی کند قرض

فِي الْاِقْرَاضِ طَمَعًا فِيْ اِصَابَةِ الْفَضْلِ الَّذِيْ لَا يَنَالُهُ بِالْقَرْضِ فَيَقُوْلُ

در قرض دادن بجهت طمع کردن در یافتن زیادتی که نمی یابد آنرا بقرض پس می گوید

لَهُ اَبِيْعُكَ هٰذَا الثَّوْبَ وَقِيْمَتُهُ عَشَرَةٌ بِاِثْنَيْ عَشَرَ اِلٰى اَجَلٍ لِتَبِيْعَهُ

مستقرض را که می فروشم بتو این جامه را وقیمت آن ده درهم ست به دوازده درهم بسوی مدت تا بفروشی آنرا

فِي السُّوْقِ بِعَشَرَةٍ فَيَحْصُلُ لَهُ رِبْحُ دِرْهَمَيْنِ وَمِنْهَا مَا ذُكِرَ فِي

در بازار به ده پس حاصل شود مر مقرض را فائده دو درهم وبعضی ازانها آنچه مذکور شد در

الْفَتَاوٰى الْعَالَمْكِيْرِيَّةِ اِخْتَلَفَ الْمَشَائِخُ فِيْ تَفْسِيْرِ الْعِيْنَةِ الَّتِيْ

فتاوی عالمگیری اختلاف کردند مشائخ در تفسیر عینه آنکه

وَرَدَ النَّهْيُ عَنْهَا فَذَكَرَ وَجْهَيْنِ اَحَدُهُمَا تَامٌّ وَالثَّانِيْ يُقَارِبُهُ

وارد شد منع ازان پس ذکر کرد دو وجه را یکے ازان هر دو انچه گذشت ودوم قریب اوست

الْخَامِسُ اَنَّ الْمَنَافِعَ الَّتِيْ تَحْصُلُ لِلْمُقْرِضِ لِاَجْلِ الْقَرْضِ مِنَ الْمُسْتَقْرِضِ

پنجم اینکه تحقیق منفعتهائی که حاصل می شود مرقرض دهنده را بجهت قرض از قرض گرفته

الَّذِيْ لَا يَكُوْنُ قَرِيْبًا وَلَا صَدِيْقًا وَلَا يَكُوْنُ الْمُسْتَقْرِضُ مَعْرُوْفًا

که نباشد قریب مقرض ونه یار او ونه باشد قرض دهنده مشهور

بِالْجُودِ وَالسَّخَاءِ لَا تَحِلُّ لِلْمُقْرِضِ وَتَكُونُ خَبِيثَةً وَإِنْ لَمْ يَشْتَرِطْ

بہ جود و سخاوت حلال نمی شود مر مقرض را او می باشد پلید اگرچہ مشروط نباشد

وَقْتَ الْقَرْضِ وَكَوْنُ أُجْرَةِ حِفْظِ الْمَرْهُونِ مَنْفَعَةً لِأَجْلِ الْقَرْضِ

وقت قرض و بودن مزد نگاہداشتن گرو نفع بجہت قرض

ظَاهِرُ لَا سُتْرَةَ فِيهِ فِي الْفَتَاوَى الْعَالَمْكِيرِيَّةِ نَقْلًا عَنِ الْمُحِيطِ

ظاہر ست نیست پوشیدگی دران در فتاوی عالمگیری است در حالیکہ نقل ست از محیط

إِذَا كَانَ الْمُسْتَقْرِضُ لَا يَدَّعِي الْقَرْضَ وَكَانَ يَدَّعِيهِ قَبْلَ فِي

چون باشد قرض گیرندہ کہ دعوت نمی کرد مقرض را بود مستقرض کہ دعوت می کرد مقرض را پیش از

كُلِّ عَشَرَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا وَبَعْدَ الْإِقْرَاضِ جَعَلَ يَدَّعِيهِ فِي كُلِّ عَشَرَةِ أَيَّامٍ

ہر بست روز یک روز و بعد قرض ہفت دن شروع کرد کہ دعوت می کند آنرا در ہر دہ روز

أَوْ زَادَ فِي الْمُبَاحَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ وَيَكُونُ خَبِيثًا السَّادِسُ أَنَّ

یا زیادہ کرد در مباحات پس بتحقیق حلال نمی شود و می باشد پلید ششم اینکہ بتحقیق

جَوَازَ الْحِيلَةِ مَشْرُوطٌ بِمَا إِذَا لَمْ يُؤَدِّ إِلَى الضَّرَرِ بِأَحَدٍ كَمَا هُوَ مُصَرَّحٌ

جائز شدن حیلہ مشروط ست باینکہ نرساند بسوے ضرر کسی چنانکہ آن مصرح ست

فِي أَوَائِلِ الْفَنِّ الْخَامِسِ مِنَ الْأَشْبَاهِ وَالنَّظَائِرِ وَبِهَذِهِ الْحِيلَةِ يَأْخُذُ

در شروع فن پنجم از اشباہ و نظائر و باین حیلہ بے گیرد

الْمُرْتَهِنُ مَالَ مُسْلِمٍ مُحْتَاجٍ بِوَجْهٍ لَا يُجَوِّزُهُ الشَّرْعُ فَفِيهَا ضَرَرٌ ظَاهِرٌ

مرتہن مال مسلمان محتاج را بوجہی کہ جائز نمی دارد آنرا شرع پس درین حیلہ ضرر ست ظاہر

بِالْمُسْتَقْرِضِ وَالضَّرَرُ يُزَالُ كَمَا صَرَّحَ بِهِ صَاحِبُ الْأَشْبَاهِ وَالنَّظَائِرِ

بہ قرض گیرندہ و ضرر دور کردہ می شود چنانکہ تصریح کردہ ست بوی صاحب اشباہ و نظائر

فِي النَّوْعِ الْأَوَّلِ فِي الْقَاعِدَةِ الْخَامِسَةِ فَيَكُونُ هَذِهِ الْحِيلَةُ

در نوع اول در قاعدہ پنجم پس می باشد این حیلہ

وَلِحِبَّةِ الدَّفْعِ لِاحْتِيَالِهِ لِاقْتِنَاصِ النَّفْعِ السَّابِعُ سَلَّمْنَا اَنَّ هٰذِهِ

واجب الدفع بجہت حیلہ گرفتن او برای حاصل کردن نفع ہفتم آنکہ تسلیم کردیم کہ تحقیق ایں

الْحِيلَةَ تَجُوْزُ اَخْذَ الْفَضْلِ لٰكِنَّ مَا نَقَلْنَاهُ مِنَ الْاَدِلَّةِ الْوَاضِحَةِ

حیلہ تجویز میکند گرفتن زیادتے را لیکن انچہ نقل کردیم از دلیلہای روشن

الْقَوِيَّةِ يُحَرِّمُهُ وَمِنَ الْقَوَاعِدِ الْمُقَرَّرَةِ الْمَشْهُوْرَةِ الْمَذْكُوْرَةِ فِي

مستحکم حرام میکند آنرا از جملہ قواعد مقرر مشہور مذکور در

كُتُبِ الْفِقْهِ وَالْاُصُوْلِ اَنَّهُ اِذَا اجْتَمَعَ الدَّلِيْلُ الْمُبِيْحُ وَالْمُحَرِّمُ قُدِّمَ

کتابہای فقہ و اصول ست کہ تحقیق چون جمع شود دلیل اباحت کنندہ و حرام کنندہ مقدم کردہ

الْمُحَرِّمُ عَلَيْهِ الْبَاقِيْ مِنْ اَنَّ الْمُرْتَهِنَ لَمَّا اَخَذَ الْمُشَاهَرَةَ عَلٰى حِفْظِ الْمَرْهُوْنِ

محرم بر مبیح ہشتم آنکہ بتحقیق مرتہن ہرگاہ کہ گرفت در ماہرا بر نگاہداشتن گرو

الَّذِيْ لَيْسَ فِيْ حِفْظِهٖ مَؤُوْنَةٌ اَصْلًا كَمَا وَقَعَ فِي السُّؤَالِ فَقَدِ انْتَفَعَ بِهٖ

آنکہ نیست در حفاظت او بار ہرگز چنانکہ واقع شدہ در سوال پس بتحقیق نفع گرفت بآں

وَالِانْتِفَاعُ بِهٖ بِوَجْهٍ مِّنَ الْوُجُوْهِ لَا يَجُوْزُ فِي الْفَتَاوَى النَّاطِقِيِّ وَ

و نفع گرفتن بوے بوجہے از وجوہ جائز نیست در فتاوے ناطقی ست و

غَيْرِهَا اَلرَّهْنُ لَا يُبَاعُ وَلَا يُؤَاجَرُ وَلَا يُعَارُ وَلَا يُسْتَعْمَلُ وَلَا يَنْتَفِعُ

غیر آن گرو نہ فروختہ نمی شود و اجارہ دادہ نمیشود و عاریت دادہ نمی شود و استعمال کردہ نمی شود و نہ نفع گرفتہ شود

بِهٖ بِوَجْهٍ مِّنَ الْوُجُوْهِ وَلْيُعْلَمْ اَنَّا بَيَّنَّا الْكَلَامَ فِيْ رَدِّ هٰذِهِ الْحِيْلَةِ

بوے بوجہے از وجوہ و باید کہ دانستہ شود کہ تحقیق بیان کردیم سخن را در رد کردن ایں حیلہ

عَلٰى كَوْنِ مَالِ الْمُسْتَقْرِضِ عِنْدَ الْمُقْرِضِ عَلٰى طَرِيْقِ الرَّهْنِ وَلَوْ عَرَضْنَا

بر بودن مال مستقرض نزد مقرض بر طور گرو و برگردانی کردیم

عَنْ كَوْنِهٖ عِنْدَهٗ عَلٰى سَبِيْلِ الْوَدِيْعَةِ مَعَ كَوْنِهَا مُحْتَمَلَةً وَاَخْذُ

از بودن آں مال نزد مقرض بر طور امانت باوجود بودن امانت محتمل و گرفتن

الاجرة عليها جائزة بوجهين الاول ان كون المال عند المقرض
مزد برامانت جائزست بدو وجه اول آنکه تحقیق بودن مال نزد قرض دهنده
على طريق الرهن مصرح في الاستيفاء والثاني ان الوجوه المذكورة
بر طور گرو مصرح ست در استیفاء و دوم آنکه تحقیق وجوه مذکور
ما خلا الاول والاخر منتهضة على بطلانها على تقدير الايداع
سوای وجه اول و آخر قائم اند بر بطلان جمله بر تقدیر امانت داشتن
ايضا كما لا يخفى على الناظرين وما كتبتم من مناظرتكم ببعضهم
نیز چنانکه پوشیده نیست بر بینندگان و انچه نوشتید از مناظرهٔ شما ببعض اوشان
والزامكم عليه بان هذه الحيلة في حل الربوا كالحيلة اليهودية
والزام شما بروے بانکه تحقیق این حیله در حلت ربوا مانند حیلهٔ یهود
للطرود للاصطياد في اليوم المعهود واضطراره في الجواب الى
مردود ست برای شکار کردن در روز معین و مضطر شدن وی در جواب بسوی
ادعاء تخصيص حرمة الحيلة بالنسبة اليهم دون هذه الامة
دعوی کردن تخصیص حرمت حیله به نسبت بسوی یهود نه این امت
المرحومة فهذا الالزام نور من انوار مشكوة النبوة طلع على
مرحوم پس این الزام نورست از نورهای مشکوهٔ نبوت طلوع شده بر
قلبكم لاجل وثاقة علاقة النبوة ولكم فيه اسوة حسنة
دل شما بجهت استواری علاقهٔ نبوت و مر شما درین الزام پیروی نیکست
بمن تشرف منصب احتساب سيدنا وامامنا عمر بن الخطاب
بکسی که متشرف شد عهدهٔ احتساب سردار ما و امام ما عمر بن خطاب رضی
لما روينا في صحيح البخاري عن طاؤس انه سمع ابن عباس رضي

پس بنا بر انچه روایت کرده شدیم در صحیح بخاری از طاؤس بتحقیق شنید طاؤس ابن عباس رضی

اللّٰہُ عَنہُمَا یَقُولُ بَلَغَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ اَنَّ فُلَانًا بَاعَ خَمْرًا فَقَالَ

اللہ عنہما کہ میگفت ابن عباس رضی اللہ عنہ عمر بن خطاب را کہ تحقیق فلان فروخت شراب پس گفت

قَاتَلَ اللّٰہُ فُلَانًا اَلَمْ یَعْلَمْ اَنَّ رَسُولَ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ

لعنت کند خدا فلان را آیا ندانست کہ تحقیق پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم

قَالَ قَاتَلَ اللّٰہُ الْیَہُودَ حُرِّمَتْ عَلَیْہِمُ الشُّحُومُ فَحَمَلُوہَا فَبَاعُوہَا

فرمود لعنت کند خدا یہود را حرام کردہ شد بر ایشان شحم ہا پس برداشتند آنہا پس فروختند آنہا

اِنْتَہٰی فَافْہَمُوا وَاقْبَلُوا ہٰذِہِ الْبِشَارَۃَ فَاِنَّ الْعَاقِلَ تَکْفِیہِ الْاِشَارَۃُ

آخر شد پس بفہمید و قبول کنید این مژدہ را پس تحقیق دانا کفایت می کند او را اشارہ

ہٰذِہٖ صُوْرَۃُ خَطِّ الْاِمَامِ الْاَجَلِّ

این صورت خط امام ست بزرگ تر

الْاَکْمَلِ مَوْلٰنَا عَبْدِ الْعَزِیزِ قُدِّسَ سِرُّہٗ

کامل تر مولانا عبد العزیز قدس سرہ

قَدْ وَقَفْنَا عَلٰی ہٰذَا التَّحْرِیرِ الْاَنِیقِ وَالتَّقْرِیرِ الرَّشِیقِ فَوَجَدْنَاہُ

تحقیق آگاہ شدیم بر ین تحریر عجیب و تقریر خوب پس یافتیم آنرا

صَحِیحَ الْمَبَانِی مُسْتَحْکَمَ الْمَعَانِی مُوَافِقًا لِلرِّوَایَاتِ وَاٰیَاتٍ مُطَابِقًا لِلدِّرَایَاتِ

درست الفاظ استوار معانی موافق روایتہا را و طابق مر درایتہا را

وَلَقَدْ سَعٰی صَاحِبُہٗ سَلَّمَہُ اللّٰہُ وَجَزَاہُ خَیْرًا کُلَّ مَسْعًی مُمْکِنٍ فِی

و ہر آینہ تحقیق کوشش کرد صاحب آن تحریر سلامت دارد او را و جزا دہد او را بہتر جزا ہر کوشش ممکن در

جَوَابِ هَاتَيْنِ الْمَسْئَلَتَيْنِ جَعَلَ اللّٰهُ قُرَّةَ الْعَيْنَيْنِ فِي الدَّارَيْنِ

جواب این دو مسئله بگرداناد او را خدا خنک چشم در بر دو سرا

وَهُوَ مَالِكُ النَّشْأَتَيْنِ

و او خدا مالک هر دو پیدایش ست یعنی دنیا و آخرت

هٰذِهٖ صُوْرَةُ خَطِّ الْاِمَامِ الْمُكَرَّمِ الْمُعَظَّمِ

این صورت خط امام ست مکرم معظم

مَوْلٰنَا شَاهْ رَفِيْعِ الدِّيْنِ قُدِّسَ سِرُّهٗ

مولانا شاه رفیع الدین قدس سره

اِطَّلَعْتُ عَلٰى هٰذَا الْمَرْقُوْمِ بِجَمِيْعِ مَا فِيْهِ فَاسْتَحْسَنْتُ غَايَةَ الْاِسْتِحْسَانِ

خبردار شدم برین نوشته بهمه انچه دران ست پس نیکو شمردم نهایت استحسان

مَا نَثَرَ بَانِيْهِ مِنْ جَوَاهِرِ اَلْفَاظِهٖ فِيْ مَبَانِيْهِ وَمَعَانِيْهِ وَشَكَرْتُ

انچه پراگنده کرد بنا کننده او از جواهر مرواریدهای او در الفاظ او و معانی او و شکر کردم

اللّٰهَ سُبْحَانَهٗ عَلٰى حُسْنِ تَوْفِيْقِهٖ لِهٰذَا الْوَلَدِ فِيْ تَوَفِّيْ مَقَاصِدِهٖ

خدای سبحانه را بر خوبی توفیق او مر این فرزند را در تمام گرفتن مقاصد او

وَمَجَارِيْهِ وَسَأَلْتُهٗ اَنْ يَهَبَ لَهٗ مِنْ خَزَائِنِ فَيْضِهٖ فَوْقَ اَمَانِيْهِ

و مجاری او و سوال کردم خدا را اینکه ببخشد خدا مر او را از خزینه های فیض خود بالای امیدهای او

سؤال خوردن افیون وجملہ سمیات چہ حکم دارد و درصورت اثبات حرمت آن کسیکہ آنرا حلال
دانستہ بچہ وجہ حکم دارد جواب چہار چیز ست کہ در نباتات خوردن آن حرام ست اول سمیات
وخوردن آن انگاہ حرام میشود کہ بقدر مضرت خورد و چون کمتر از حکم سمیت برآید و باصلاح آرا ست
شود و در وزن قلیل باشد خوردن آن حرام نخواہد بود دوم مسکرات و آن چیزہا ہستند کہ عقل
را زایل میکنند و حس و شہوت و غضب را کہ تابع حس اند برہم میکنند پنجیزہا حرام مطلق اند پیش
حنیفہ سوای خمر دیگر مسکرات ہم موافق بعضی روایات صحیحہ قلیل و کثیر حرام ست و پیش بعضی آنچہ
سوای خمر ست اگر بحد اسکار نرسد حرام ست و کمتر از آن حرام نیست قسم سوم مفترات ست
کہ دفعۃً انسان را بی حس و بی اختیار میسازد و مُردہ وار می افتد مانند جرس و بعضی اقسام
بنا کوکنیدنی این ہم حرام ست چہارم مخدرات و آنست کہ حس و شہوت و غضب را کہ تابع
حس اند مخدر میسازد و بادنی تنبیہ متنبہ نمیگردد و جواب موافق عقل درست نمیدہد و عقل را خراب
میسازد و این مکروہ ہست افیون از قبیل مخدرات ست مگر قباحت اینست کہ چون عادت
افیون قلیل شود نفع نمی بخشد پس باعث میشود بر زیادتی و زیادتی او آدم را از مصالح دین و دنیا معطل
میگرداند و نشای قباحتہای بسیار میگردد و خوردن مسکرات از محرمات ست بدو سبب
یکی بقای شہوت و غضب ست بدون عقل کہ مبدء جمیع مفاسد میگردد دوم غافل شدن از عبادات
كَمَا وَرَدَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي
چنانکہ وارد شدہ چرا این نیست کہ میخواہد شیطان کہ بیفگند در میان شما دشمنی و ناخوشی بسبب
الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ
شراب و قمار و باز دارد شما را از یاد خدا و از نماز
و در مخدرات خلل اول مفقود ست و خلل ثانی موجود و چون اول از کبائر ست ثانی از صغائر خواہد بود

واللہ اعلم

تمت

مسئلہ قال فی الجوھرۃ لا یجوز اکل البنج والحشیش والافیون وذلک

گفت در جوہرہ جائز نمی شود خوردن بنگ و برگ بنگ و افیون و آن

کلہ حرام لانہ یفسد العقل حتی یصیر الرجل فیہ ذا خلاعۃ وفساد

ہمہ او حرام ست چہ تحقیق ہر یک از و تباہ میکند عقل را تا آنکہ میگردد مرد در فساد عقل صاحب خلاعت و فساد

ویصد عن ذکر اللہ وعن الصلوۃ لکن تحریم ذلک دون تحریم

و باز میدارد از یاد خدا و از نماز لیکن حرمت آن کم ست از حرمت

الخمر فان اکل شیئا من ذلک لا حد علیہ وان سکر منہ کما اذا شرب

شراب پس اگر بخورد چیزی را از آن نیست حد بروی اگرچہ مست شود از و چنانکہ وقتیکہ بنوشد

بولا او اکل البعاط فانہ حرام ولا حد علیہ فی ذلک بل یعزر

پیشاب را یا بخورد بعاط را پس تحقیق او حرام ست و نیست حد بروی دران بلکہ تعزیر داده شود

بما دون الحد قلت فی شرح النظم الوھبانی یحرم اکل الحشیش

باندچہ کم از حدست گویم در شرح نظم وہبانی ست حرام می شود خوردن حشیش

وھو ورق القنب وقد اتفق مشائخنا ومشائخ الشافعی علی

و او برگ بنگ ست و تحقیق اتفاق کردند مشائخ ما و مشائخ شافعی بر

تحریم تناولہ وافتوا باحراقہ مع خطر قیمتہ وامر وا بتادیبہ بایلغ

حرام کردن خوردنش و فتوی دادند بسوزانیدن او با گرانی قیمت او و حکم کردند بہ ادب دادن فروشنده او

والتشدید علی اکلہ فالان فتوی المذھبین علی تحریمہ منع الغفار

و سختے کردن بر خورنده اش پس اکنون فتوی ہر دو مذہب بر حرام کردن اوست

تمت

حکم الافیون انہ یحرم اما لانہ سم یضر ضررا بینا بالبدن کما ھو

حکم افیون آنست کہ بتحقیق او حرام می شود یا برای اینکہ تحقیق او زہر ست ضرر میرساند ضرر ظاہر بہ بدن چنانکہ او

مشروع است در طب و باعتبار آنکه دوا است و دوا کننده است و روایت کرده امام احمد در مسند خود و
ابو داؤد در سنن خود از ام سلمہ رضی اللہ عنہا کہ منع فرمود رسول خدا صلے اللہ
علیہ وسلم از ہر مست کننده و ست کننده گفت قسطلانی در مواہب کہ گفتہ
العلماء المفتر کل ما یورث الفتور والخدر فی الاطراف وھذا الحدیث
علما مفتر ہر چیز کہ پیدا کند سستی را و سستی را در طرفہا ف۱ و این حدیث
ادل دلیل علی تحریم الحشیش وغیرھا من المخدرات فانھا ان لم
دلیل تر دلیل ست بر حرام بودن گیاه و ف۲ و جز آن از ست کننده ها پس بتحقیق آنها اگر
تکن مسکرۃ کانت مفترۃ مخدرۃ ولذلک یکثر النوم من تعاطیھا
نیستند مست کننده ہستند ست کننده و ست کننده و برای همین بیشتر می شود خواب از خوردن ہای آں
ویثقل رؤسھم بواسطۃ تبخیرھا فی الدماغ واختلف ھل یحرم
و گران می شود سرہای ایشان بواسطه بخار کردن آں در دماغ و اختلاف کرده شده کہ آیا حرام میشود
تعاطی الیسیر الذی لا یفتر ولا یخدر قال النووی فی شرح المھذب
خوردن اندکی کہ ست نکند و ست نکند گفت امام نووی در شرح مہذب
انہ لا یحرم اکل القلیل بخلاف الخمر والفرق ان الحشیش طاھر
کہ بتحقیق حرام نمی شود خوردن اندک بہ خلاف شراب و فرق ف۳ آنست کہ البتہ حشیش پاک ست
والخمر نجس فلا یجوز شرب قلیلہ للنجاسۃ وتعقبہ الزرکشی
و شراب پلید ست پس جائز نمی شود نوشیدن اندک او بسبب پلیدی و رد کرده آن را زرکشی
بانہ صح فی الحدیث ما اسکر کثیرہ فقلیلہ حرام واما قول النووی
بانکہ بہ تحقیق صحیح شده در حدیث کہ آنچہ مست کند بسیار وی پس اندک وی حرام ست و اما قول امام نووی کہ

إِنَّهَا طَاهِرَةٌ وَلَيْسَتْ بِنَجِسَةٍ فَقَطَعَ بِهِ ابْنُ دَقِيقِ الْعِيدِ وَحَكَى

کہ البتہ او پاک ست و نیست پلید پس یقین کرد بوی ابن دقیق العید و حکایت کرد

الْإِجْمَاعَ عَلَيْهِ وَقَالَ وَالْأَفْيُونُ وَهُوَ لَبَنُ الْخَشْخَاشِ أَقْوَى

اتفاق را بروے و گفت و افیون و ز حالیکہ او شیر خشخاش ست قوی تر ست

فِعْلًا مِنَ الْحَشِيشِ وَكَذَلِكَ جَوْزُ الطِّيبِ مَعَ أَنَّهُ طَاهِرٌ

از روی تاثیر از حشیش و ہمچنان جائفل باوجودیکہ بہ تحقیق او پاک ست

إِنْتَهَى وَبِالْجُمْلَةِ لَمَّا كَانَ عَدُّهُ حَرَامًا لِلتَّخْدِيرِ وَالتَّفْتِيرِ

آخر شد و حاصل آنکہ ہر گاہ بود شمار کردن افیون حرام یا برای مست کردن و سست کردن

أَوِ السُّمِّيَّةِ فَالْأَرْجَحُ أَنَّ الْقَلِيلَ مِنْهُ الَّذِي لَا يَفْعَلُ هَذِهِ

یا بجہت زہر پس غالب تر آنکہ بہ تحقیق اندک از افیون آنکہ نمی کند این

الْأَفْعَالَ لَا يَكُونُ حَرَامًا وَاللّٰهُ أَعْلَمُ

افعال را نے باشد حرام و خدا دانا تر است

فوائد الرحموت مولانا شاه عبد العزیز رح

تتمہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حامدا و مصلیا در پردہ مباد کہ در حل و حرمت حقہ بسیار شور و شغب واقع شدہ و ہر یک از جادہ اعتدال منحرف گشتہ راہ افراط و تفریط پیمود لہذا برای احقاق حق و ابطال باطل سطری چند تحریر مینمایم پس باید دانست کہ حق آنست کہ کشیدن حقہ مکروہ تحریمی ست و ہمانست مختار علمای ماوراء النہر و حضرت افضل المحدثین بعد الماشاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز و اکمل المتاخرین ملا سعد رومی حنفی رحمہ اللہ تعالی کتاب مجالس الابرار ابواب انصاف واکرد و تفصیل این اجمال آنکہ بروایت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ ثابت شدہ کہ فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم من حسن المرء ترکہ ما لا یعنیہ ھذا الحدیث من حسان المصابیح رواہ ابو ہریرۃ رضی اللہ عنہ فمعناہ ان اسلام الرجل لا یکون کاملا و حسنا الا اذا ترک من الاقوال و الافعال ما لا ینفعہ اصلا لا فی الدنیا و لا فی الآخرۃ یعنی اسلام مرد کامل

وخوب نمی شود مگر وقتیکه بگذارد از اقوال و افعال انچه که سود نمیکند او را هرگز نه در دنیا و نه در آخرت و شبهه نیست
در اینکه کشیدن حقه از جمله افعال لایعنی ست و ظهورش در ابتدای قرن یازدهم شده و عامهٔ مردمان
از مردان و زنان و ران گرفتار اند و تضییع اوقات مینمایند المرام سخن محقق واجب الاتباع انست که هر عمل اختیاری
که از مکلف صادر شود و خالی باشد از فائدهٔ دنیوی و اخروی داراست میان عبث و لعب و لهو و فرق میان
این هر سه انست که عبث عبارت ست از فعلیکه خالی باشد از لذت و فائده و لعب از فعلیکه در ان لذت باشد
نه فائده و لهو ماند لعب ست لیکن در لهو خطر نفس زیاده میباشد بمرتبه که مرتکبش از امور مهمه باز ماند و همه
اینها حرام هستند چه ذکر انها در قرآن عظیم بطریق ذمت وارد شده و مگر انچه شارع آنرا استثنا کرده پس مباحات
متدرج گردیده و هرگاه حرمت عبث و لهو و لعب متحقق گشت بالشک حرمت حقه هویدا شد چه کشیدن وی یکی از افعال
مذکوره مندرج ست و اینقدر آنست که در عبث داخل شود و بجهت خالی بودن وی از لذت که در مفهوم لعب و لهو داخوست مگر انیکه
ثابت شود که بعضی کسان از لذت وی انکار ندارند پس در لعب یا لهو مندرج خواهد شد و بهیچوجه خلو از فائده دنیوی ظاهر نیست جائیکه
خلو از فائده دنیوی تقریر کرده شد انکه کشیدن حقه اصلاح نمیکند بلکه او را مفسد میکند بلکه اطباء متفق اند بر انکه مطلق دخان
مضرست چنانچه شیخ ابو علی بن سینا در قانون تصریح کرده که همه انواع دخان مجفف اند از اینجاست که بعضی
محققین گفته اند که دخانیکه از کشیدن حقه حاصل میشود هم مجفف رطوبات ست پس جائز نیست استعمال او بجهت
که واجبست حفاظت نفس از هر نوع ضرر و در عقاب الاصابة کورست استعمال او حرام و در اینجا خدشه ایست
واجب طلب بیانش انکه تسلیم کردیم که دخان مجفف رطوبات است لیکن استعمالش نافع ست برای مزاج بلغمی
به اخراج رطوبات فضارهٔ میکند و تحریر جواب انکه در صورت مذکوره البته استعمال بعضی از اوقات مینمایند بعد
حصول تجفیف ترک میکنند و بطریق مداومت استعمال نمی کنند و اگر ملجان کنند که کشیدن حقه هم بطریق تداوی برای اخراج
رطوبات مداوا باشد گوییم انتفاع بوی مجهول است پس ضرورت جهت عرفا از تجویز طبیب متدین محاذق که حکم کند باستعمالش
تا وقت حصول نفع الغرض درین حالت حکم دوا جاری خواهد شد یعنی بعد حصول فائدهٔ استعمال وی جایز نخواهد بود چه استعمال دوا بعد زوال
مرض باین میکند زیرا که چون دوا نمی باید مزاجی در بدن تصرف میکند در بدن پس مع وی میشود و سوی ضرر و در مجالس الابرار
کثیره برای اثبات دعوی خود مذکوره نه کرده اند و بعضی علمای مالکیه حرمت او را بعضی آیات قرآنیه استنباط کرده و تفصیلش در کتاب کور

* مرقوم سنان شد فارجع الیه حرره ابو البرکات السید عبد الرؤف علوی عفی عنه *

جرعہ کشان بزم عرفان مدام لبسکر از ذکار حمو صانعی کیفیتہا دارند کہ پیدا آور دلنش از نیش نوش و از لالہ رنگین پیالہ شیرہ مخمر ہوش ہوش ربای عقلای باعقل و ہوشمست اگر ہدایت ہادی صراط مستقیم شریعت علیہ الثناء والتحیہ سبت بغل نگردانیدی تمامی امت بپالغر نشاۃ شراب و دیگر مسکرات و تخدیر افیون و تفتیر سیمات در گوہ ضلالت رسیدی منجملہ منن بی پایانش خلق ذات بابرکات علمایست کہ از کتاب و سنت حلال و حرام را استنباط نمودہ پوست کندہ بیان فرمودند و ہر چہ دران اشتباہی واقع شد بتعبیر کردہ ازان حکم اجتناب نمودند **اما بعد** در پردہ مباد کہ نسخہ جامعہ مملو از فوائد عجیبہ و رسالہ نافعہ مشحون بعوائد غریبہ بصیرت بخش کملای باعلم و ہنر **مقالہ اولی** از مقالات پنجگانہ کہ باذن اللہ الخطر عن مسائل الاباحۃ والحظر مشتمل بر استفتاہای مفید علم و دانش و فرہنگ مشتمل بر مسائل کراہت حقہ و حرمت نان باؤ و جوز و افیون و چرس و بنگ مزین بدستخط آیۃ من آیات اللہ معجزہ من معجزات رسول اللہ خاتم المفسرین سند المحدثین معدن علوم و ہبیہ مخزن فنون کسبیہ استاذ اساتذہ باعمل تمیز مولانا و مقتدانا حضرت شاہ عبد العزیز اسکنہ اللہ بحبوحۃ الجنان و افاض علیہ سجال العفو والغفران و تحریر عالم ربانی کامل حقانی سمیدع بحر العلوم ہادینا مولانا عبد العلی مرحوم و متبع سنت سید المرسلین مولانا رفیع الملۃ والدین اعلی اللہ درجتہم فی اعلی علیین و رسائل و تقریرات دیگر علمای اعلام تغمدہم اللہ فی دار السلام مثل رئیس علمای نامدار و نشان مولانا رشید الدین خان علیہ المغفرۃ والرضوان و حبر معدن ہمہ دانی مخدوم عبد الواحد و مولانا میرزا رضی الدین جرجانی نور مرقدہما بانوار مراحم الرحمانی ترتیب دادہ برادر سعادت و اقبال عبد الرحمن خان صانہ اللہ عن طوارق الحدثان و تہذیب و نظر ثانی نمودہ آفتاب آسمان تحقیق مرکز دائرہ تحقیق مطرح فیوض سرمدی مورد عنایات ابدی ماہر علوم عقلی و نقلی مولانا ابو البرکات رکن الدین محمد الشہیر بمولوی تراب علی لازالت شموس افاداتہ بازغۃ و اقمار افاضاتہ ساطعۃ بندہ امیدوار رحمت حق جل و علی متوقع شفاعت شافع روز جزا محمد مصطفی اغفر اللہ لہ و لوالدیہ و احسن الیہما و الیہ در مطبع مصطفائی واقعہ محلہ پیکا پور متمحلات شہر کانپور بنظر فائدہ عام برادران ایمانی و نفع تام اخوان اسلامی طبع نمود امید از

بطران شائق تکمیل ہر کاوہ ازین مجموعہ فوائد خلی بردارند علمای سابق الوصف و مولف احقر را بدعای خیر یاد آرند و اگر اعانت ایزدی ہمبرین منوال عنایت میفرماید مقالہ دوم کتاب موسوم بالعمدہ در اسرع اوقات بنظر شائقان جلوہ ظہور می نماید کہ منہ الابتداء و الیہ الاتمام و علی اللہ التوکل و بہ الاعتصام ط

تمام شد

تصحیحنامہ متن مقالہ اولی کتاب ازالۃ الخطر عن مسائل الاباحۃ والحظر

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳	۵	شجاعا	بشجاعا
۴	۱۲	مذہبا	بمذہبا
۱۱	۲	خمبر	خمیر
۳۹	-	شِقاءُ	شِفاءُ
۷۰	۱	استرواط	اشتراط
۸۲	۲	آبوا	آبوا

تصحیحنامہ حواشی مقالہ اولی از کتاب ازالۃ الخطر عن مسائل الاباحۃ والحظر

صفحہ	حاشیہ	سطر	غلط	صحیح
۵	۴	۱۲	کسی	کسیکہ
ایضا	ایضا	ایضا	نتوشد	بہوشد
۸	۱	۱۴	خسر	خبز
۱۵	۴	۷	فیہا	فیہا
۴۲	۳	۱۴	خیر	خبز
۵۷	۱	۴	اللا م	الطام فی
۶۷	۳	۱۴	الفرث	الفرث
۷۷	۵	۲	کیتم	کتبتم

تمت